

de verloren gebieden te heroveren. Gedurende enkele dagen spreekt men harde taal, zelfs in de Europese pers... Douglas Hurd, Brits minister van Buitenlandse Zaken, verbaast zich over dat besluit en zijn Franse homolog 'stelt zich vragen over de logica van de Amerikaanse beslissing' om het embargo niet langer toe te passen. 'Het is de eerste keer dat een land zoals de vs zich eenzijdig vrijstelt van een resolutie van de Veiligheidsraad die ze zelf hebben gestemd en van een beslissing van het Atlantisch bondgenootschap die unaniem was genomen.'³⁶

Op het ogenblik dat Parijs en Washington ruziën, pakt *Le Monde* er plots mee uit 'dat de wapens hoe dan ook terecht komen. Het volstaat om de metamorfose van het Bosnische regeringsleger en van de Kroatische troepen gedurende de laatste maanden te bekijken om te merken dat het embargo verre van waterdicht is.'³⁷

Maar de *International Herald Tribune* maakt zich zorgen over deze toenemende onenigheid: 'Dit stimuleert de Europese staten misschien om hun eigen gewapende arm uit te bouwen, waarschijnlijk via de WEU. En volgens een Frans diplomaat 'moet de NAVO breken met de traditie van Amerikaanse bevelhebbers.'³⁸ De Franse krant *Info-Matin* voegt daar aan toe: 'Europa moet een einde maken aan zijn technische en materiële afhankelijkheid van de vs.'³⁹ Volgens Franse functionarissen beseffen zelfs de Britten plots dat de bevoorrechte banden met de vs tot het verleden behoren en dat de Amerikanen in de toekomst nog slechts een verre bondgenoot zullen zijn.⁴⁰

En dan maken de Amerikanen plots een spectaculaire bocht. Zij geven toe dat de 'Serviërs de overwinnaars zijn op het terrein' en hun minister van Defensie bevestigt zonder verpinken dat 'de onderhandelingen moeten worden verder gezet (sic)'.⁴¹ Wat willen de vs dan uiteindelijk? 1. Het Bosnische leger dat in moeilijkheden zit de kans bieden om de winter te halen. 2. Een zware crisis binnen de NAVO afwenden. 3. Vermijden om Jeltsins problemen met zijn bevolking op de spits te drijven. De Amerikaanse verklaring verhuult echter een andere strategie: hun beschermelingen beter bewapenen en een beslissend militair offensief voorbereiden...

1995. Ten aanval!

Op 12 januari 1995 weigert Tudjman het mandaat van Unprofor, dat op 31 maart afloopt, te verlengen. Waarom? Omdat de blauwhelmen zich in principe moeten opstellen tussen de vechtende partijen. Sommige militaire bevelhebbers willen die principes ook echt toepassen. Zij lopen dus in de weg. In het begin van het conflict heeft de 'bufferpositie' van de blauwhelmen verhinderd dat Kroaten en Moslims de oorlog verloren. Vandaag geeft een westers diplomaat toe aan *Le Monde* dat 'Unprofor gedurende zijn vier jaar heel wat diensten heeft bewezen aan het Bosnische leger (van moslims, nvda) dat zich dankzij hen heeft kunnen versterken'.⁴² Nu Bonn en Washington hun Kroatische en Moslimprotégés voldoende hebben voorbereid op een belangrijk offensief, is elke VN-buffer niet alleen overbodig, maar zelfs storend. In juli verbiedt de moslimregering de Unprofor-waarnemers zelfs de toegang tot hospitalen!

Op 15 januari zegt Tudjman dat hij een nieuwe Servisch-Kroatische oorlog 'niet uitsluit'. Iedereen is dus verwittigd... Maar dat oorlogstaaltje ontmoedigt de Amerikanen in het geheel niet. Integendeel. Holbrooke, vice-minister van Buitenlandse Zaken, kondigt aan dat de vs een nieuwe 'militaire expert' zullen sturen om een geïntegreerd moslimcommando uit te bouwen. Er staat een belangrijk offensief in de steigers...

Op 8 februari verklaart de vs-ambassadeur in Zagreb enigszins verrassend: 'Wij zullen Kroatië niet steunen als het voor een militaire oplossing kiest.'⁴³ Praat voor de vaak... Tijdens de nacht van 11 op 12 februari droppen de Amerikanen wapens boven Tuzla. De dagen voordien hadden zij er sterk op aangedrongen dat alleen Amerikaanse jachtvliegtuigen de sector zouden controleren.⁴⁴

Gooi alles plat!

William Safire is een van de meest prominente commentatoren van de Amerikaanse pers. In november '94 schrijft hij:

'We zullen wel eens zien of het systematisch bombarderen van bruggen en wegen, stocks en munitie, oliereserves en opslagplaatsen, politieke meetings en kleine fabrieken de Serviërs niet zal doen bijdraaien. Als bewapening en training van de Bosnische strijders gepaard gaan met intensieve NAVO-bombardementen van de Servische stellingen en stocks, kan dit bijdragen tot een nieuw evenwicht in de krachtsverhoudingen.'¹

1. *New York Times*, geciteerd in *Solidair*, 7 december 1994.

Aan alle voorwaarden voor een nieuw Kroatisch en moslimoffensief is bijna voldaan. Op 31 maart wijzigt de Veiligheidsraad het mandaat van Unprofor. Het aantal blauwhelmen wordt teruggebracht van 14.000 naar 8.000 en de resolutie voorziet dat de NAVO mag tussenkomen 'in nauw overleg met de secretaris-generaal.' Tegelijk verzet Izetbegovic zich tegen een verlenging van de wapenpauze.⁴⁵

Is het Westen unaniem? Naar de publieke opinie toe afficheren de grote mogendheden altijd hun eensgezindheid over de grote lijnen. En meningsverschillen worden als bijkomstig afgedaan of als contextgebonden. Nooit komt de ware aard van de twistpunten aan de oppervlakte: fundamentele tegengestelde belangen en een gevecht op leven en dood om betere strategische, economische, politieke en militaire posities.

Maar in de grond baren de nieuwe initiatieven van Washington her en der onrust. Op 16 maart vernemen we dat Izetbegovic en zijn vice-president Ganic in Bonn waren voor een onderhoud met Helmut Kohl. Een routinebezoekje? Neen, want drie bezoeken van de vs-ambassadeur in Bosnië volstonden niet om Izetbegovic te overtuigen naar Washington te komen (zie hiernaast). In feite groeit bij de Moslimleider het besef dat, dankzij de nieuwe politiek van Washington, Kroatië vooral hoopt om Bosnië in te palmen. Izetbegovic vreest dat Washington daar na verloop van tijd zelfs mee akkoord zal gaan.

Bondgenootschap en rivaliteit blijven hand in hand gaan. Enerzijds willen zowel Bonn als Washington dat Kroaten en Moslims de Serviërs een militaire nederlaag toedienen. Maar over wie de twee overwinnaars moet domineren, zijn de meningen verdeeld. Deze tweespalt is dan ook de oorzaak van verwoede manoeuvres.

Waarom schiet men op de blauwhelmen?

Begin april, zonder het einde van het staakt-het-vuren af te wachten dat door voormalig vs-president Carter voor vier maanden was afgedwongen, hervatten de drie kampen de vijandelijkheden. Op 5 april vallen de Moslimstrijdkrachten aan op drie fronten tegelijk: Bihac (zie hiernaast), Tuzla en Travnik. Op 6 april omsingelen ze de Serviërs in Doboj. Op 8 april volgt een confrontatie tussen Servische en Kroatische Bosniërs rond de Dinaraberg. Op 9 april hervatten Serviërs en Moslims hun beschietingen met zware artillerie aan de rand van Sarajevo. De moslimtroepen veroveren de Vlasicberg en hun leider, generaal Alagic, is duidelijk over zijn offensieve bedoelingen: 'van hieruit hebben we de mogelijkheid om in meerdere richtingen op te rukken.'

In mei vallen de Kroatische troepen brutaal Oost-Slavonië binnen, een regio die deel uitmaakt van Kroatië, maar die overwegend door Serviërs wordt bewoond. De Kroaten veroveren onder meer Jasenovac, een erg symbolische plaats omdat de Kroatische fascistische troepen er tijdens de Tweede Wereldoorlog een uitroeiingskamp hadden opgericht. Honderdduizenden Serviërs kwamen er afschuwelijk om het leven (zie p.78). Enkele maanden later zal de Kroatische leider Tudjman overigens proberen alle sporen van de fascistische genocide te doen verdwijnen.

Maar nu al passen de Kroatische troepen fascistische methodes toe. Zo melden VN-getuigen dat Kroatische sluipschutters en zelfs artillerie zich hardnekkig op een colonne Servische vluchtelingen storten!

Vanaf april nemen Kroaten en Moslims regelmatig blauwhelmen onder vuur. Op 10 april doodt het Kroatische leger een Poolse blauwhelm in een VN-observatiepost in de scheidsingszone tussen Kroaten en Serviërs in de Krajina. Op 14 april sneuvelt in Sarajevo een Franse blauwhelm die rechtop zat in de koepel van zijn pantservoertuig. Volgens VN-waarnemers die de sniperactiviteiten moesten volgen kwam het schot vanuit het stadsdeel onder moslimcontrole.⁴⁶

Kissinger: 'De ellende begint nog maar in Bosnië'

Eind 1995 verklaart Henry Kissinger, voormalig minister van Buitenlandse Zaken van de vs, dat de Bosniëpolitiek van Clinton de langetermijnbelangen van de vs geenszins dient. Tegelijkertijd onthult hij het valse cynisme van:

'In 1991 werd Bosnië lichtzinnig gecreëerd door het Westen als een kunstmatige multi-etnische staat. Op basis van de administratieve provinciegrenzen van voormalig Joegoslavië werden internationale grenzen getrokken. Het gedrag van Kroaten en Moslims was in geen enkel opzicht minder laakbaar dan dat van de Serviërs. Alleen werden hun daden door de media verschoond en keek de (Amerikaanse) regering oogluikend toe...

De meest redelijke oplossing zou zijn Bosnië te verdelen tussen Servië en Kroatië... De poging om de Servische bevolking van Bosnië te incorporeren in het soevereine Bosnië - een poging die ons principe van het zelfbeschikingsrecht met de voeten treedt en geen rekening houdt met de eeuwenoude strijd van de Serviërs tegen de Moslimoverheersing - druist regelrecht in tegen onze nationale belangen.'

1. *Washington Post* (vs), 11 september 1995.

De Franse premier Juppé bevestigt dit op 19 april. Diezelfde dag liggen drie Britse soldaten onder vuur in Gorazde. Uiteindelijk raken ze gekwetst door de explosie van een Moslimmijn. Op 29 juni sneuvelt een Franse soldaat door een Moslimmijn. Op 20 juli bombarderen de Moslimstrijdkrachten Oekraïense blauwhelmen en vernietigen ze hun dispensarium. Op 18 augustus ontwapenen ze de Britse blauwhelmen in Gorazde en een week later vallen ze hun kamp aan en moeten de Britten de stad verlaten.

De Westerse media hadden altijd beweerd dat enkel de Serviërs de VN aanvielen. Ongetwijfeld hebben ook Serviërs dergelijke wandaden bedreven, maar nu moet *Le Monde* plots aan zijn lezers uitleggen dat dertien Franse blauwhelmen werden neergeschoten en dat meer dan twee derde van hen 'volgens de Franse generale staf het slachtoffer werden van acties van Moslimmilities'.⁴⁷

Vanwaar die laattijdige openheid? Omdat die schoten op blauwhelmen ook verbonden zijn met de tegenstellingen tussen de grote mogendheden. Enerzijds zijn de VS en Duitsland al lang op zoek naar een overwinning voor de Kroaten en de Moslims. Anderzijds oordelen Groot-Brittannië en Frankrijk dat een meer 'evenwichtige' oplossing hun belangen beter zou dienen, belangen die traditioneel meer op Servië steunen. Eind juni verklaart een hoge Franse functionaris zonder omwegen dat het probleem bij de VS berust die hun steun verlenen aan de militaire acties van de Bosniërs (Moslims) terwijl wij, Europeanen, neutraal zijn.⁴⁸

Neutraal? In feite hebben Parijs en Londen altijd gebruik willen maken van de VN om de Duitse en Amerikaanse penetratie in ex-Joegoslavië tegen te gaan. Het is dus niet alleen om lastige getuigen uit de weg te ruimen dat men op de VN-troepen schiet maar ook omdat zij op dat ogenblik, als instrument van Londen en Parijs, 'in de weg lopen'.

Zo halen de Moslimstrijdkrachten die gelegerd zijn in en om Sarajevo in april 1995 hun verborgen zware wapens boven. (Waarvan Unprofor het bestaan niet vermoedde.) De Franse troepen rapporteren deze feiten aan de bevelhebber van Unprofor in Sarajevo. Het rapport wordt zonder gevolg geklasseerd en dat ondanks het feit dat de VN-resoluties een dergelijke ontplooiing van zware Moslimwapens in die zone verbieden.

'Verrassend', 'Eigenaardig'...

Schijn bedriegt, want de tegenstellingen tussen de grootmachten nemen niet af. Op 11 juli roept Chirac op voor een energieke militaire actie met hoofdzakelijk Franse troepen. Op 22 en 23 juli bombarderen drie Franse Mirages Pale, de hoofdstad van de Bosnische Serviërs. Merkwaardig genoeg is het de CIA die deze informatie aan de media doorspeelt. Washington verbaast zich over deze unilaterale Franse actie.⁴⁹ Het enige wat echt moet 'verbazen', is dat Washington, dat continu tegen de Serviërs ageert, zich nu plots distantieert wanneer Parijs tot de actie overgaat. Hoe valt dit te rijmen?

Parijs wil de agressiepolitiek laten escaleren om ervoor te zorgen dat Frankrijk op het terrein de sterkste militaire macht blijft. Op die manier hoopt Parijs een 'oplossing' uit de brand te slepen die de Franse aanwezigheid op de Balkan versterkt.

Maar de Amerikanen bieden lik op stuk. Washington zet middelen in buiten alle proporties. Warren Christopher bedreigt de Serviërs met zware en beslissende bombardementen die in niets te vergelijken zijn met de speldenprikken die tot nu toe werden uitgedeeld.⁵⁰ De geplande aanvallen zijn inderdaad bijzonder zwaar. De NAVO stelt een operatieorder op van 1.500 bladzijden (!) om de acties voor te bereiden. Volgens het Pentagon behoort een plan om een aantal objectieven in Joegoslavië te vernietigen tot de opties.⁵¹ Bedoeld worden doelwitten in Servië en Montenegro.

Maar in het Westerse kamp weerklinken heel wat valse noten. Op 18 juli beschuldigt een hoge Franse functionaris de Bosnische-Kroatische Federatie

'U heeft het offensief aangemoedigd'

31 juli '95. Vergadering van de Veiligheidsraad achter gesloten deuren. Rusland stelt een resolutie voor waarin het brutale Kroatische offensief in Bosnië wordt veroordeeld. De VS en Duitsland verzetten zich hiertegen categoriek en dreigen met hun veto. Uiteindelijk roept de Raad 'iedereen op tot een maximum aan terughoudendheid' zonder Kroatië te citeren.

De Russische ambassadeur concludeert: 'Het kan toch niet anders dan dat de Kroaten aangemoedigd worden door een dergelijke houding!' En inderdaad, vier dagen later lanceert het Kroatische leger een nieuw en nog bloediger offensief tegen de Serviërs van de Krajina.

ervan de ontplooiing van de Frans-Britse snelle reactiemacht te hinderen. Hij bedreigt de federatie met harde represailles.⁵² Bovendien onderstreepte de Franse minister van Buitenlandse Zaken vijf dagen voordien, bij de val van Srebrenica, 'dat er duizenden Moslimstrijders aanwezig waren maar dat zij de stad helemaal niet hebben verdedigd. Bijzonder eigenaardig'.(sic)⁵³

Op die persconferentie fluistert 'men' de journalisten in het oor dat de Moslims de stad hebben opgeofferd om een reactie van het Westen uit te lokken. Een cynische strategie? Wij hebben in hoofdstuk 1 aangetoond dat een dergelijke strategie geen uitzondering was voor het regime Izetbegovic. Maar, eens te meer, zetten de Westerse media een aantal Servische wrede daden dik in de verf (meer bepaald in Srebrenica) terwijl ze over anderen in alle talen zwijgen. Zo rapporteren VN-experten op 21 mei massagraven met slachtoffers van het Kroatische offensief in Slavonië. Geen woord hierover in de media.⁵⁴

Het einde van de 'dubbele sleutel'

Gedurende lange tijd werd het Westerse optreden in Bosnië bepaald door het systeem van de 'dubbele sleutel'. Om tot een Westerse militaire interventie te kunnen overgaan, was het akkoord nodig van zowel de VN als van de NAVO. Zo konden bijvoorbeeld de NAVO-bombardementen van 25 en 26 mei op de hoofdstad van de Servische Bosniërs, Pale, doorgaan met de toelating van de VN.

Maar de VS willen veel meer bewegingsvrijheid en dus moeten de belemmeringen van de VN worden afgeschud. In juni ontwerpt de NAVO een bezettingsplan voor Bosnië. Rick Atkinson van de *Washington Post* schrijft dat 'het meer op een oorlogsplan lijkt dan op een vredesplan'.⁵⁵ En inderdaad, het gaat werkelijk om een zuivere bezetting van Bosnië... Tienduizenden bijkomende soldaten (lucht-, land- en zeemacht) worden aangevoerd. De wegen tussen de verschillende enclaves moeten desnoods met de wapens worden vrijgemaakt. Maar het belangrijkste is dat die bezettingstroepen niet onder VN-commando staan maar uitsluitend onder eigen nationaal bevel opereren.

Zo is men geëvolueerd van een humanitaire tussenkomst over een gewapende humanitaire tussenkomst naar een militaire interventie. Voor de NAVO was de VN een handig schaamlapje... maar dat ondertussen dermate versleten is dat men er dwars doorheen kijkt: wat de NAVO wil, is zich 'in de praktijk' voorbereiden op tussenkomsten, waar dan ook in Oost-Europa. Een vingeroefening.

Op 21 juli vergaderen in Londen de 16 landen die deel uitmaken van Unprofor, samen met de VS. Op die bijeenkomst wordt beslist om het 'ontstekingsmechanisme' van de dubbele sleutel op te geven. De beslissingsmacht over militaire tussenkomsten ligt voortaan enkel nog bij bevelhebber Rupert Smith en bij de NAVO. Op die manier worden de speciale VN-gezant Akashi maar vooral de Veiligheidsraad en Rusland buitenspel gezet. Rusland weigert overigens de slotverklaring te ondertekenen. Vijf dagen later zwicht Boutros-Ghali voor de druk. Hij schaft de dubbele sleutel af en laat de beslissingsmacht over aan generaal Janvier, bevelhebber van de blauwhelmen in Joegoslavië en van de snelle reactiemacht.

De NAVO onderwerpt de VN

Wat hoopt Washington te bereiken met de bezetting van Bosnië? Eerst en vooral haar Kroatische en Moslimprotégés een sterkere militaire positie verschaffen. De gewijzigde krachtsverhoudingen kunnen het dan gemakkelijker maken om de 'pax Americana' op te leggen: de VS-overheersing over het hele gebied. Maar dat is lang niet alles...

De Joegoslavische crisis moet Washington in staat stellen de hele VN te 'privatiseren' en onder NAVO-controle te plaatsen. Er moest een einde komen aan de politiek van Londen en Parijs die de VN gebruikten om Washington (en

Zijn die generaals echt 'met pensioen'?

De Belgische journalist Georges Berghezan toont de Amerikaanse betrokkenheid aan bij Kroatische oorlogsmisdaden...

'Erg verhelderend voor het belang dat de VS hechten aan de Balkan zijn de topofficiëren - voorzichtigheidshalve "met pensioen" - die naar Bosnië werden gestuurd. De generaals Galvin, opperbevelhebber van de NAVO-troepen in Europa tot 1992, en Fredericks, commandant van het 7e Amerikaanse Legerkorps tijdens de Golfoorlog, zijn aangesteld als adviseur voor de uitbouw van een eenheidscommando voor het Kroatische en Moslimleger.

In Zagreb kan de generale staf van het Kroatische leger rekenen op de steun van een privé militair adviesbureau, "Military Professional Resources Inc.". Deze firma wordt geleid door "gepensioneerde" Amerikaanse officieren waaronder luitenant-generaal Soyster, en stelt militaire experts ter beschikking. Twee andere generaals, Vuono, voormalig stafchef van de landmacht en Saint, ex-bevelhebber van de Amerikaanse troepen in Europa, werken nauw samen met het Ministerie van Defensie. Hoewel ze ontkennen instructies te hebben gegeven aan het Kroatische leger zijn talloze experts het erover eens dat de verovering van de Krajina in augustus laatstleden de stempel draagt van de Amerikaanse militaire doctrine.¹

Berghezan plaatst het woord 'gepensioneerde' terecht tussen aanhalingstekens. Dit schaamlapje kan niet verhullen dat het om een belangrijke CIA-operatie gaat.

1. *Dossiers du GRIP* (Groupe de Recherche et d'Information sur la Paix et la Sécurité), herfst 1997.

Bonn) stokken in de wielen te steken. Het komt er op aan de weerstand van Moskou en Beijing tegen de Westerse politiek te ontcrachten. De VN onderwerpen aan de NAVO is het Westers bondgenootschap versterken in zijn rol van superflik die enkel moet gehoorzamen aan de Amerikaanse president. Willy Claes, een vooraanstaand Belgisch socialist en voormalig secretaris-generaal van de NAVO, die het altijd al bijzonder goed kon vinden met Washington, formuleerde dit standpunt erg duidelijk: 'Op een schip is er geen plaats voor twee kapiteins.'

Misschien kunnen we hier even stilstaan bij de schijnheiligheid van de socialistische leiders. Tijdens de Golfoorlog werd de toenmalige voorzitter van de socialistische partij, Frank Vandenbroucke, geïnterpelleerd door Hugo Ongena, de voorzitter van een pacifistische beweging. Vandenbroucke antwoordde dat de socialisten de Golfoorlog enkel steunden omdat hij gevoerd werd onder VN-vlag. Zij zouden nooit toestaan dat de NAVO zich in dergelijke conflicten engageerde. Tegelijkertijd deed zijn collega Claes er alles aan opdat de NAVO de VN in Bosnië zou verdringen!

De VN moet dus in de pas lopen. Washington wordt dan ook boos als de speciale VN-gezant, de Japanner Akashi, de Bosnische Serviërs gerust wil stellen en schrijft dat de snelle interventiemacht van Britten, Fransen en Nederlanders in Bosnië neutraal zal blijven en niet zal afwijken van de VN-taak van vredeshandhaving.⁵⁶ Even later verdwijnt Akashi van het toneel. Voor de VS kan er geen sprake zijn van neutraliteit, enkel van een beslissende overwinning.

De tegenstellingen tussen Washington en Parijs springen op dat moment het meest in het oog. Maar die tussen Washington en Bonn zijn veel scherper. Bonn dringt er meermaals op aan troepen te mogen sturen naar Bosnië, maar de slechte wil van haar 'bondgenoten' is duidelijk (zie hiernaast)...

Ook met Rusland lopen de spanningen op. Het versterken van de NAVO betekent immers dat Washington alsmaar meer middelen krijgt om eventueel in Rusland tussen te komen. De VS laten Moskou regelmatig voelen dat het niet de rol van grootmacht mag spelen in de Balkan. In juli '95 verklaart Warren Christopher dat de NAVO voor eventuele bombardementen geen toelating van Rusland nodig heeft.⁵⁷ Zijn Russische collega Kozyrev heeft de boodschap perfect begrepen: de NAVO beweert te willen samenwerken met Rusland maar wil dat enkel doen op zijn eigen voorwaarden. De NAVO dreigt (sic) een instrument te worden om de verdeeldheid in Europa aan te wakkeren en keert daarmee terug naar de logica van de Koude Oorlog. Het Russische dagblad *Izvestia* wijst op een dreigende confrontatie waarbij Washington en Moskou elk hun eigen bondgenoten in Bosnië zouden kunnen bewapenen.⁵⁸

Krajina: de misdaden van onze vrienden tellen niet

Hoe heeft het Westen zijn anti-Servische politiek altijd verdedigd? Door de misdaden van de Servische nationalistenvia de pers sterk in de verf te zetten. Reëel of verzonnen. Uit VN-rapporten blijkt dat het Kroatische leger, begin augustus '95, monsterlijke gruweldaden begaat. De Europese bemiddelaar Bildt doet zelfs een oproep om president Tudjman voor oorlogsmisdaden te vervolgen. De Kroatische president krijgt echter applaus van Washington en Bonn.

Een deel van de Europese pers klaagt de misdaden van het Kroatische regime aan; een ander deel verzwijgt ze of verschoont ze met de gebruikelijke stoplappen: 'een valse noot', 'ongecontroleerde elementen' en 'begrijpelijke wraakacties'...

Hoe dan ook krijgt het publiek er geen gruwelijke beelden van te zien zoals dat wél het geval is met misdaden van Servische nationalistenv. Niemand roept op tot acties tegen Tudjman en na enkele dagen is het incident vergeten.

Eens te meer een bevestiging van de cynische wet van de Westerse politieke informatie: de enige zware misdaden zijn die van onze vijanden en alleen nuttige slachtoffers verdienen een mediacampagne.

Van de Bundeswehr wil men niet weten

Het Duitse tijdschrift Konkret stelt een chronologie op om aan te tonen dat het Duitse leger door zijn geliefde 'bondgenoten' ongewenst was...

'Op 30 mei 1995 beslist de Duitse regering om soldaten naar Joegoslavië te sturen. Men spreekt van 1.800 soldaten en van gevechts- en transportvliegtuigen. Het gaat om de eerste buitenlandse interventie buiten de context van een VN-operatie en precies 50 jaar nadat andere Duitse soldaten opereerden in Joegoslavië. De Duitse krant *Die Welt* schrijft: "Duitsland heeft er alle belang bij dat het Duitse leger een deel van de troepenversterkingen levert." Maar willen de bondgenoten dat wel?

29 mei. De Britse, Franse en Amerikaanse ministers van Buitenlandse Zaken kondigen de versterking aan van hun troepen in de Adriatische Zee en in Bosnië. Over Duitsland reppen ze met geen woord.

31 mei. Minister Rühle verklaart voor de Duitse Kamercommissie voor Defensie: "Duitsland moet zich 'bereid' verklaren als de bondgenoten onze hulp inroepen."

1 juni. De *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (FAZ): "De Duitse regering verwacht dat de bondgenoten militaire hulp zullen vragen."

3 juni. In Parijs beslissen de dertien ministers van de Europese Unie en van de NAVO een "snelle interventiemacht onder Frans-Engels commando" te sturen. Er is blijkbaar geen interesse voor het Duitse aanbod.

7 juni. De FAZ citeert Rühle die beweert dat "het Duitse aanbod voor militaire steun positief werd onthaald in Parijs". Over Londen en de andere hoofdsteden zwijgt hij.

8 juni. Nog steeds volgens de FAZ wil generaal Joulwan, NAVO-opperbevelhebber in Europa, niets horen van Duitsland.

10 juni. De nieuwe Europese bemiddelaar Carl Bildt vergadert in Brussel met de ministers van Buitenlandse Zaken. Nog steeds is er geen vraag naar Duitse hulp.

16-18 juni. De G-7 spreken in Halifax over de situatie in Bosnië. De rol van Bonn komt niet ter sprake.

19 juni. Vergadering van de West Europese (Defensie) Unie (WEU) in Parijs? Duitsland komt niet ter sprake.

20 juni. De fractieleider van de CSU (Beierse Christen-democraten, NVDV) vraagt dat er voor het einde van de zomer een Duits contingent zou worden gestuurd.

29 juni. De Britse *Financial Times*: "Het sturen van Duitse Tornado's zou een foutieve actie zijn en om foutieve redenen."

30 juni. Het Duitse parlement gaat ermee akkoord dat Duitsland aan de oorlog deelneemt. Tijdens het debat verklaart de fractieleider van de SPD (Sociaal-democraten, NVDV) dat de andere landen sceptisch staan tegenover het sturen van Duitse troepen.¹

1. Konkret, nr. 8, 1995.

Toch zijn de feiten weerzinwekkend. Op 4 augustus vallen 100.000 Kroatische soldaten, 150 tanks, 200 zware transporteurs, meer dan 300 artilleriestukken en 40 raketwerpers de Servische bevolking van de Krajina aan. Zij verplichten meer dan 150.000 Serviërs een regio te verlaten waar zij al eeuwenlang wonen. De Kroatische militairen begaan de gruwelijkste misdaden op deze burgers. Zij ontzien daarbij zelfs geen bejaarden die niet tijdig konden ontkomen. Politietroepen volgen de soldaten op de voet en steken de huizen bij tientallen in brand. Tussen Gospic en Granac, een zone van vijftig kilometer, blijft geen enkel huis intact. Uit de brandende boerderijen stijgen enorme rookpluimen op... In de regio van Knin, zo stelt de Helsinki-federatie later vast, gaan 85% van de verlaten huizen in vlammen op.⁵⁹ Het is nuttig om weten dat een (Amerikaanse) bron vermeldt dat Amerikaanse instructeurs (het gaat om gepensioneerde generaals) geholpen hebben om het Kroatische leger naar Amerikaans model te reorganiseren en het een meer democratische oriëntatie te geven.⁶⁰

Deze door de Amerikanen gevormde democraten hebben zorgvuldig alle getuigen op afstand gehouden. Uiteraard de journalisten eerst. Een RTBF-journalist, Patrick Rémacle, die zich met een list toegang had verschaft tot het gebied, mag inpakken. Maar de journalisten zijn niet de enigen die weg moeten. Volgens de VN worden vijfhonderd blauwhelmen verplicht zich uit de gevechtszone terug te trekken. En de eerste actie van de Kroatische troepen als zij Knin binnenvallen, is de toegang van het plaatselijke blauwhelmenkamp met mijnen af te grendelen zodat de VN-soldaten niet meer naar buiten kunnen om getuige te zijn van de slachtpartijen. De blauwhelmen horen echter wel de schoten van de terechtstellingen.⁶¹

De Kroatische troepen gebruiken tijdens hun opmars zelfs blauwhelmen als menselijk schild.⁶² Een Deense blauwhelm wordt koelbloedig afgemaakt. Zes Jordaniërs raken gewond wanneer een Kroatische soldaat een granaat gooit in het lokaal waar ze zich bevinden. Twee Tsjechische VN-soldaten worden gedood in hun observatiepost. Tientallen VN-waarnemingsposten worden vernield.⁶³ Toen de Bosnische Serviërs twee maanden eerder VN-soldaten *gijzelden* (en niets méér dan dat), reageerden de grootmachten met het sturen van een snelle interventiemacht. Nu zwijgen ze in alle talen.

De gruweldaden zijn algemeen en systematisch. De orders komen van hogerhand. Tudjman waagt het zelfs erg opgetogen te zeggen dat de Serviërs in Kroatië nooit meer een rol van betekenis zullen spelen. En hij kondigt aan dat hij de streek zal herbevolken 'met Kroaten uit Australië, Nieuw-Zeeland, Amerika en Canada'.⁶⁴

Leve de 'goede' etnische zuivering!

Het gaat hier dus om regelrechte etnische zuivering. Maar Bonn en Washington steunen ze ten volle. Clinton omschrijft het offensief als 'nuttig'. Zijn minister Warren Christopher ziet slechts één ding: de herovering van de Krajina kan leiden tot een nieuwe en voor ons meer gunstige strategische situatie.⁶⁶ Let vooral op de 'ons'. Zijn collega Kinkel had vooraf reeds zijn fiat gegeven voor de operatie: 'De internationale gemeenschap zou de gerechtvaardigde bekommernissen van de Kroaten moeten ondersteunen.'

De twee grootmachten zijn overigens medeplichtig. Drie dagen voor de operatie verwittigt Bonn zijn onderdanen de regio te verlaten. Toch ging het initiatief uit van Washington... Volgens de Kroatische minister van Buitenlandse Zaken zelf: 'Hebben de vs Kroatie geadviseerd over de wijze waarop het offensief moest worden gevoerd.'⁶⁷

Een woordvoerder van Buitenlandse Zaken van de vs signaleert ook 'dat een militaire raadgever, met het akkoord van het Witte Huis, de Kroatische legerleiding actief heeft gesteund bij de opbouw van haar krijgsmacht'.⁶⁸ Eens te meer tonen de grootmachten dat als het op strategische winsten aankomt, bloedvergieten een middel als een andere is.

Zijn eigen land binnenvallen?

In de Krajina woont al eeuwenlang een Servische populatie. De media doen er alles aan om te laten uitschijnen dat zij pas erg recent deze regio 'binnenvielen'. Zo beweert RTL-TV op 6 augustus 1995 dat de Serviërs de Krajina bezetten sedert... 1991. Zo neemt men dus de publieke opinie bij de neus en rechtvaardigt men een bloedige operatie!

De hypocrisie is overduidelijk. De NAVO heeft altijd beweerd dat zij de VN-resoluties wou laten respecteren. De Krajina stond op het ogenblik van de inval onder de hoge bescherming van de VN... maar de NAVO geeft geen krimp. Of wacht eens even... de NAVO komt wel degelijk tussen bij de Kroatische agressie. NAVO-troepen schieten twee 'missiles' af op radarinstallaties van de... Servische troepen in de Krajina.⁶⁹

Deze invasie van de Krajina verscherpt de tegenstellingen tussen de Westerse 'bondgenoten'. Tudjman beweert dat hij het stilzwijgend akkoord had van de grote mogendheden.⁷⁰ Van alle grote mogendheden? Neen. De Charette, Frans minister van Buitenlandse Zaken, betreurt de Kroatische aanval. Op de dag van de invasie onderstreept hij dat de Kroatische Serviërs 'gisteren in Genève zijn toegekomen in een geest van verzoening. Onderhandelaar Stoltenberg was erg tevreden met hun houding' en wou dat de onderhandelingen werden verder gezet. Hij voegt er nog volgende cruciale opmerking aan toe: 'De uiteenlopende analyses van de grootmachten hebben nefaste gevolgen.'⁷¹

Dit bevestigt maar al te duidelijk dat Washington achter het offensief staat. De Europese Unie verbreekt onmiddellijk alle samenwerkingsverbanden met Zagreb. Toch durven Parijs en Londen in deze uiterst smerige oorlog geen open confrontatie aan met Washington en Bonn door bijvoorbeeld een actie voor te stellen tegen de agressor. Voor het Westen zijn er nu eenmaal goede en slechte agressors.

Het ware doel van de bombardementen?

Ook in Bosnië gaan de voorbereidingen voor een offensief verder... In een interview met Franse en Britse diplomaten meldt de *Washington Post* op 10 augustus dat de moslimsoldaten uitgerust worden met Amerikaanse wapens en uniformen via de VN-veiligheidszone in Tuzla.⁷²

Op 30 augustus vallen zestig NAVO-vliegtuigen aan. In de buurt van Sarajevo, Gorazde en Tuzla slaan negenhonderd projectielen in op Servische doelwitten. Op 31 augustus volgen nieuwe bombardementen. Wat is het doel van deze NAVO-aanvallen? Op 16 augustus had Clinton geëist dat de Serviërs het 'nieuwe vredesplan' zouden aanvaarden. Karadzic had dit plan evenwel al enkele dagen voor de bombardementen aanvaard! Op 28 augustus herhaalde hij nogmaals dat 'de minimumbelangen van de Serviërs door dit nieuwe plan gerespecteerd worden'.⁷³

Twee weken voordien verklaarde een Russische commentator tijdens een interview voor de BBC dat de VS de Serviërs vooral 'een straf' wilden opleggen. Maar door de Serviërs te straffen, straffen de VS ook Rusland. Rusland neemt officieel deel aan de onderhandelingen in Genève maar heeft er niets in de pap te brokkelen. Jeltsin verklaart: 'De uitbreiding van de NAVO naar de landen van Oost-Europa zal onvermijdelijk tot een oorlog leiden in Europa. Waarom is er geen enkele represaillemaatregel genomen tegen de Kroaten of de Bosniërs wanneer zij de agressors zijn?'

In de media werden de NAVO-bombardementen voorgesteld als represailles voor een Servische beschieting van Sarajevo (35 doden op de markt in de Titovastraat). Medialeugen. Zoals wij in hoofdstuk 1 hebben aangetoond, wijst alles er op dat deze slachting een nieuwe provocatie was van Izetbegovic en de zijnen. Hoe dan ook werd er over de bombardementen beslist zonder enig onderzoek.

Het ging dus helemaal niet om een represaille maar om een lang geplande NAVO-actie. Alleen het voorwendsel ontbrak nog. Wat was dan de ware bedoeling? Jonathan Eyal, een specialist van het Royal United Services Institute in Londen geeft tekst en uitleg. De NAVO-vliegtuigen vernietigen het geïntegreerde luchtafweersysteem van de Serviërs in Bosnië; een geheel dat vanuit Belgrado wordt geleid en dat president Milosevic moet toelaten om te bepalen welke vliegtuigen

De waarheid over de enclaves

Een Duits waarnemer, Claus Schreer, herstelt de waarheid over de zogenaamd gedemilitariseerde 'enclaves':

'De "beschermd zones" van de VN zijn steden met hoofdzakelijk een moslimbevolking, ingesloten in een gebied dat wordt gecontroleerd door de Bosnische Serviërs.

Maar de term "beschermd zone" is een bewuste misleiding. De term wekt de indruk dat het hier gaat om enclaves waar de ontwapende en weerloze burgerbevolking omsingeld wordt door Servische belegeraars. De werkelijkheid heeft niets te maken met dit mediabeeld.

De steden die tot beschermd gebieden zijn uitgeroepen, zijn niet gedemilitariseerd. Zij zijn de belangrijkste bases van de moslimtroepen van Izetbegovic. In de "beschermd zone" van Gorazde bevinden zich (al naargelang de bron) tussen 7.000 en 14.000 soldaten. In de stad Bihac bevindt zich het Vijfde Korps van Izetbegovic en Sarajevo is het hoofdkwartier van de moslimtroepen.

De voormalige bevelhebber van de VN, Briquemont heeft verklaard dat 'het Bosnische leger de Serviërs aanvalt vanuit de beschermd zones en dat de Serviërs dat vuur beantwoorden. Aansluitend verwittigt de Bosnische regering Unprofor dat zij niet in staat is zich tegen de Servische aanvallen te verdedigen en vraagt ze om luchtaanvallen tegen de Servische artilleriestellingen.'¹

1. Claus Schreer, De zogenaamde 'beschermd zones' van de VN, 'Der Balkankrieg' (pamflet), München, september 1995, p.21.

hij tot het Bosnische luchtruim toelaat en welke niet. Als dat systeem eenmaal vernietigd is heeft de NAVO de handen vrij om in de Balkan te doen wat het wil.⁷⁴ 'De handen vrij hebben.' Dat is de inzet: de militaire controle over de Balkan.

Eens te meer stoken de vs oorlog uit eigenbelang. Om het Westers offensief goed te praten, is een provocerende slachting als die van de Titovastraat noodzakelijk... Het is erg waarschijnlijk dat de geheime diensten van de vs de politie van Izetbegovic bij de voorbereiding hebben geholpen... Temeer daar een hooggeplaatste Amerikaanse functionaris voor de slachting verklaarde dat de vs niet geloofden in de slaagkans van het vredesplan, zonder dat met zoveel woorden te zeggen.⁷⁵ Na die aanmoediging, zegt de stafchef van het moslimleger: 'Er blijft voor ons slechts één weg open: blijven vechten.'⁷⁶ Aansluitend vraagt Izetbegovic de opschorting van de vredesbesprekingen.

De NAVO bijt zich vast. Op 5 september meldt de correspondent van de *Guardian* in Zagreb dat 'enkele van de Westerse bondgenoten denken dat de Serviërs het al te bont hebben gemaakt. Wij weten nu dat generaal Janvier bereid was om het aanbod van generaal Mladic te aanvaarden maar dat hij door zijn NAVO-chefs tot de orde is geroepen.'⁷⁷

Toch wordt er op de onderhandelingen in Genève op 8 september een principieel akkoord bereikt. Serviërs, Kroaten en Moslims zijn het eens over een opsplitsing van Bosnië op basis van een '49/51-verdeelsleutel'. Op diezelfde dag hamert de NAVO er nogmaals op dat haar bombardementen niets te maken hebben met de onderhandelingen en zij drijven hun beschietingen nog op! De NAVO beperkt zich ook niet langer tot militaire doelen. Bruggen en wegen in zowat heel Servië moeten er aan geloven. Op 9 september ontploft een projectiel vlak bij een hospitaal. Tien doden. Als het een Servische obus was geweest, zou men het 'een bewijs van de Servische barbarij' noemen. Het gaat echter om een Amerikaans projectiel en dus is het een 'betreurenswaardige vergissing'.

Op 10 september bereiken Janvier en Mladic een nieuw akkoord dat door beide partijen als bevredigend wordt omschreven. De Amerikanen lanceren echter vanop hun vliegdekschip *USS Normandy* dertien Tomahawk kruisraketten. Het gaat om een vernieuwd model. De wapenhandelaars willen natuurlijk hun nieuwste tuigen promoten en de legerverantwoordelijken willen de efficiëntie van de wapens op het terrein uittesten. Er gaat immers niets boven een goede praktijkoefening. En ook om de volkeren van het Oosten te waarschuwen, kan een dergelijk machtsvertoon tellen. Op twee weken tijd krijgen de Serviërs 3.200 'uitvallen' te verwerken.

Doel: de VN onderwerpen aan de NAVO

Uiteraard maken de moslimtroepen van de gelegenheid gebruik om in de aanval te gaan, ook al heeft het Westen beloofd dat zij dat niet zouden doen. Eens te meer moeten 250.000 vluchtelingen de straat op. Zij zullen samentroepen in de buurt van Banja Luka. Zelfs de VN omschrijven de situatie als 'hallucinant'. Gedurende heel de maand september profiteren de Kroatische en moslimtroepen van de Amerikaanse hulp. Zij rukken op en veroveren zowat 60% van het Bosnische grondgebied. Veel meer dan zij voor de oorlog bezaten. Tot op het allerlaatste moment vertragen de moslimleiders een staakt-het-vuren, in de hoop dat hun troepen nog enkele nieuwe steden kunnen veroveren.

Ondertussen bereidt de NAVO zijn bezettingsplan voor Bosnië voor, een bezettingsplan dat 'de vredesakkoorden moet doen naleven'. Het commando van de troepen zou worden gevoerd door een Amerikaan, maar de Russen weigeren hun medewerking en eisen een gemeenschappelijk commando. Willy Claes geeft toe dat 'Moskou de NAVO nog steeds als een vijand ziet, net als tijdens de Koude Oorlog.'⁷⁸

De waarheid is dat Washington alle macht opeist. In *Le Soir* van 30 september lezen we: 'De NAVO stelt aan de VN voor om een vertegenwoordiger op het terrein af te vaardigen om de vredesmacht te controleren.'

'Veiligheidszones?' Uitvalbases, zegt Boutros Ghali

De Westerse media hebben lange tijd campagne gevoerd rond de 'enclaves', door de VN bestempeld als 'veiligheidszones'. Zij moesten de publieke opinie ervan overtuigen (zie vorige pagina) dat de zes steden, in handen van de troepen van Izetbegovic, slechts gedemilitariseerde zones waren waar onschuldige burgers aangevallen werden door onverbiddelijke Servische troepen. In werkelijkheid waren het, op militair vlak, uitvalbases voor de regeringstroepen van Izetbegovic.

Boutros Boutros Ghali, toenmalig secretaris-generaal van de Verenigde Naties bevestigt dit in een document van 30 mei 1995 aan de Veiligheidsraad: 'Gedurende de laatste maanden zijn de militaire activiteiten van de regeringstroepen (met de steun van de vs, nvda) in en om de veiligheidszones sterk toegenomen. Verschillende onder hen zoals Sarajevo, Tuzla en Bihac maken integrerend deel uit van de militaire campagne van de regering. Het hoofdkwartier en het logistieke centrum van het Vijfde (Bosnische) Legerkorps bevinden zich in Bihac. Die van het Tweede Legerkorps in Tuzla.'

Het regeringsleger beschikt ook over een aanzienlijke troepenmacht in Srebrenica (in dit geval gaat het zelfs om een overtreding van het demilitarisatieverdrag), Gorazde en Zepa, terwijl het opperbevel en andere militaire installaties zich in Sarajevo hebben gevestigd. In Gorazde bevindt zich bovendien een munitiefabriek. De reacties van de Servisch-Bosnische troepen op de offensieven die vanuit de veiligheidszones worden opgezet (door de moslimmilities, nvda) waren in het algemeen gericht tegen militaire doelwitten in die zones.'

Dergelijke verklaringen zijn onopgemerkt gebleven in de luide klaagzang van de media over 'de veiligheidszones die door de Serviërs werden aangevallen'. Even later zullen deze woorden Boutros Ghali wel zijn ambt kosten.

Deze vertegenwoordiger mag zich echter op geen enkele manier inlaten met de operaties. De Atlantische Verdragsorganisatie is niet van plan zich nog te houden aan het systeem van de dubbele sleutel (...) De Verenigde Staten (...) willen ook ruime operationele vrijheid in de hele zone.' Het doel is bereikt: de NAVO heeft de VN onderworpen.

Men bereidt de vervanging voor van de VN-militairen door NAVO-troepen. Maar van welke landen moeten die troepen komen? Er wordt gemarchandeerd. De Russische Defensie-minister stelt voor om twintigduizend Russische soldaten te sturen. Washington weigert categoriek en zal uiteindelijk slechts tweeduizend Russen toelaten (die overigens worden ingezet in de Amerikaanse zone). Klein bier naast de 28.000 Amerikanen die Washington aankondigt. De Amerikanen staan erop het grootste aantal te leveren. Daarnaast levert Groot-Brittannië er 14.000, Frankrijk 10.000 en zijn er nog moslimtroepen en kleinere aantallen Oost-Europese soldaten. Duitsland mag slechts veel later troepen ter beschikking stellen. Een naïeve vraag: waarom al dat getouwtrek en die apothekersrekeningen als het er alleen maar om gaat de vrede te bewaren? Een minder naïef antwoord: iedereen is uit op invloedssferen...

Trouwens, als Chirac en Jeltsin op 21 oktober een persconferentie geven, verast de Franse president met de uitspraak: 'Ik hoop maar dat er in Bosnië ook een Russische zone komt.' Chirac hoopt immers dat er in Bosnië vier invloedssferen worden gecreëerd: een Amerikaanse, een Britse, een Franse en een Russische (Duitsland ontbreekt opvallend in dit lijstje). Dit soort uitspraken doet verdacht veel denken aan de koloniale periode. Voormalig president Giscard en ex-premier Debré hadden eerder allebei al voorgesteld om van Bosnië een 'protectoraat' te maken... net als in die goede oude koloniale tijd.

Hoe dan ook, de vs hebben de zone van Tuzla voor zichzelf uitgekozen. En dat is geen toeval. Het Joegoslavische leger had het vliegveld van deze stad uitgebouwd voor gevechtsvliegtuigen. Vanuit militair oogpunt is Tuzla veel belangrijker dan Sarajevo.

Beslissende stap of 'een vodge papier'?

Her akkoord van Genève wordt door de vs voorgesteld als 'een beslissende stap naar de vrede'. De Duitse minister van Buitenlandse Zaken verzet zich echter tegen elke opsplitsing van Bosnië. De *Frankfurter Allgemeine* ziet in het akkoord 'een vodge papier dat bovendien bol staat van contradicties.'⁹ In het Europese Parlement verwijt de Duitse president Roman Herzog Europa onbekwaamheid en hij betreurt het dat het eens te meer de vs zijn die moeten tussenkomen.

De oorlog in Joegoslavië illustreert een afschuwelijke waarheid: grote mogendheden als Duitsland en de vs liggen niet wakker van de kwestie 'oorlog of vrede'. Al naar gelang hun eigen behoefte lokken ze oorlogen uit, rekken die of beëindigen ze. Bij dat alles speelt slechts één ding: het verkrijgen of behouden van de dominantie over een regio. Met dat doel voor ogen - en met dat doel alléén - lokte Duitsland de oorlog uit in Joegoslavië. Met datzelfde doel voor ogen heeft Washington de vijandelijkheden uitgesponnen.

Wie zich voor de vrede wenst in te zetten, moet zich deze essentiële conclusie dan ook diep inprenten: voor een systeem dat de belangen van zijn eigen kapitalisten boven alles stelt, is oorlog een middel als een ander. Dat systeem heeft een naam: imperialisme. Deze les is wereldwijd van toepassing.

Over de globale verhouding Berlijn-Washington

Het is essentieel te beseffen dat er tussen de vs en Duitsland zowel eenheid als rivaliteit spelen en dat de rivaliteit het op termijn haalt. Zoals het Griekse marxistische tijdschrift *A-Synechia* schrijft: 'als we naar het "compromis" tussen schurken verwijzen mag je niet vergeten dat het in essentie altijd voorlopig

Een gevecht vs-Europa

Een Amerikaanse pacifiste, Sarah Flounders, schetst de ware relaties tussen de 'geallieerden':

'Dankzij de inmenging van de CIA en van het Pentagon in de Bosnische burgeroorlog zijn de Verenigde Staten er in geslaagd zich in een strategisch belangrijk gebied in te planten. Tegelijkertijd krijgt de groeiende eenheid van haar Europese rivalen het moeilijker. Zij zijn het immers die de last van de burgeroorlog in toenemende mate moeten dragen onder de vorm van honderdduizenden behoeftige vluchtelingen, door het verplicht inzetten van duizenden manschappen op het terrein en door de verbetering van de belangenstrijd.

Het schijnbaar bureaucratische meningsverschil tussen ambtenaren van de NAVO en functionarissen van de VN verhuult in feite een gevecht tussen de heersende klassen van de vs en hun Europese rivalen. Laatstgenoemden vrezen te worden meegesleurd in een aanslepende oorlog. Toch eigent iedereen zich het recht toe om de regio op te splitsen in functie van zijn eigen belangen.

Het Pentagon is er in geslaagd de alliantie van Britse en Franse troepen grotendeels te counteren door de Bosnische regering (die volledig onder Amerikaanse controle staat) ertoe aan te zetten ieder akkoord te saboteren.¹

1. Sarah Flounders, 'Bosnia Tragedy', Worldview Forum, New York, oktober 1995.

is. In geen geval betekent een dergelijk compromis de opheffing van tegenstellingen.

Voorals niet als de rivaliserende schurk niet definitief verslagen is. Al wisselt men voortdurend van positie en al veranderen de allianties en de krachtsverhoudingen, de concurrentiestrijd in de Balkan tussen de vs en Duitsland gaat verder... en niet alleen in de Balkan.⁸⁰

De basisdocumenten van de vs-machtsorganen zeggen het duidelijk: er moet kost wat kost vermeden worden dat Duitsland en Japan supermachten worden die in staat zijn met de Verenigde Staten te concurreren. We herinneren er even aan dat het Pentagon schreef: 'Wij moeten de ontwikkelde industrielanden ontraden om het Amerikaanse leiderschap in vraag te stellen. (...) Wij moeten beletten dat er een exclusief Europees veiligheidssysteem ontstaat dat de NAVO destabiliseert. (zie p. 116)

In een wereld waarin elk imperialisme eerst zijn eigen belangen nastreeft, in een wereld die multipolair is geworden (drie grote blokken, plus Engeland en Frankrijk als tweederangs imperialisten, plus Rusland met een voorlopig onzekere status) zijn de mogelijk allianties talrijker en de goede verstandhouding van vandaag biedt geen garanties voor morgen. Elke band is tijdelijk, enkel de rivaliteit is duurzaam. Zelfs als twee grootmachten het schijnbaar eens zijn, bereiden zij hun toekomstig duel voor.

Op dit ogenblik 'spelen' de vs de bondgenoot van Duitsland om Rusland te controleren. Het is hun gezamenlijk objectief te beletten dat het communisme terug de kop opsteekt of dat de nationalistische vleugel van de Russische bourgeoisie de macht grijpt. In dat laatste geval zou Rusland immers kunnen uitgroeien van een min of meer volgzame partner tot een nieuwe rivaal. In de schoot van het Amerikaans-Duitse bondgenootschap is het objectief van Washington om Duitsland onder zijn voogdij te houden, in een ondergeschikte positie.

Maar afhankelijk van de krachtsverhoudingen, afhankelijk van wat het grootste gevaar lijkt, kan het best dat Washington morgen met Moskou tegen Berlijn optrekt. Sommige Amerikaanse kringen stuwen overigens al in die richting. Allianties tussen (groot)machten wisselen voortdurend. In Joegoslavië hebben Washington en Berlijn schijnbaar uitstekend samengewerkt. Maar als de vs het laken al te zeer naar hun kant zouden trekken, kan je er van op aan dat Duitsland hier of daar een nieuwe spanningshaard zal aanwakken om de kaarten weer dooreen te schudden.

Ook Bonn speelt dubbel spel. Vandaag heeft het de vs nodig om zijn wil op te leggen in Oost-Europa. Maar op termijn hoopt Duitsland zich van de vs te ontdoen en op eigen vleugels te vliegen, ook op het militaire vlak. Daarom stuurt het alsmar meer eigen troepen naar het buitenland...

Het belangrijkste is niet om al die alliantiekronkels tussen de grote mogendheden op de voet te volgen en om tot in de kleinste details de evoluties te kunnen voorspellen. Het belangrijkste is te begrijpen dat ze van voorbijgaande aard zijn. Deze cynische en principeloze partnerruil moet ons ervan bewust maken dat de fundamentele rivaliteit tussen de grootmachten en dat het spookbeeld van een nog grotere oorlog nooit ver weg is.

RICHTPUNTEN:

1991. Duitsland lokt de oorlog uit door de scheurmakers te steunen. Washington biedt op door in eerste instantie de tegenaanval van Belgrado te steunen.

1992. Om hun achterstand op Duitsland in te halen, trekken de vs de islamkaart en zetten zij Izetbegovic aan tot de afscheiding en dus tot een nieuwe oorlog.

1993. Washington versterkt systematisch de tegenstellingen tussen Bonn en zijn Europese bondgenoten om de 'Europese macht' aan te tonen.

1994. Door het opleggen van de Federatie van Moslims en Kroaten en door haar militaire overwinning voor te bereiden, krijgen de vs opnieuw de beste kaarten in handen. Duitsland en de andere Europese landen worden in het defensief gedrongen.

1995. Na een lange periode van militaire, diplomatieke, psychologische en mediavoorbereidingen bereiken de Amerikanen hun doel: de NAVO slaagt erin om zich buiten haar grenzen in te planten en de militaire overwinning van zijn beschermelingen te verzekeren.

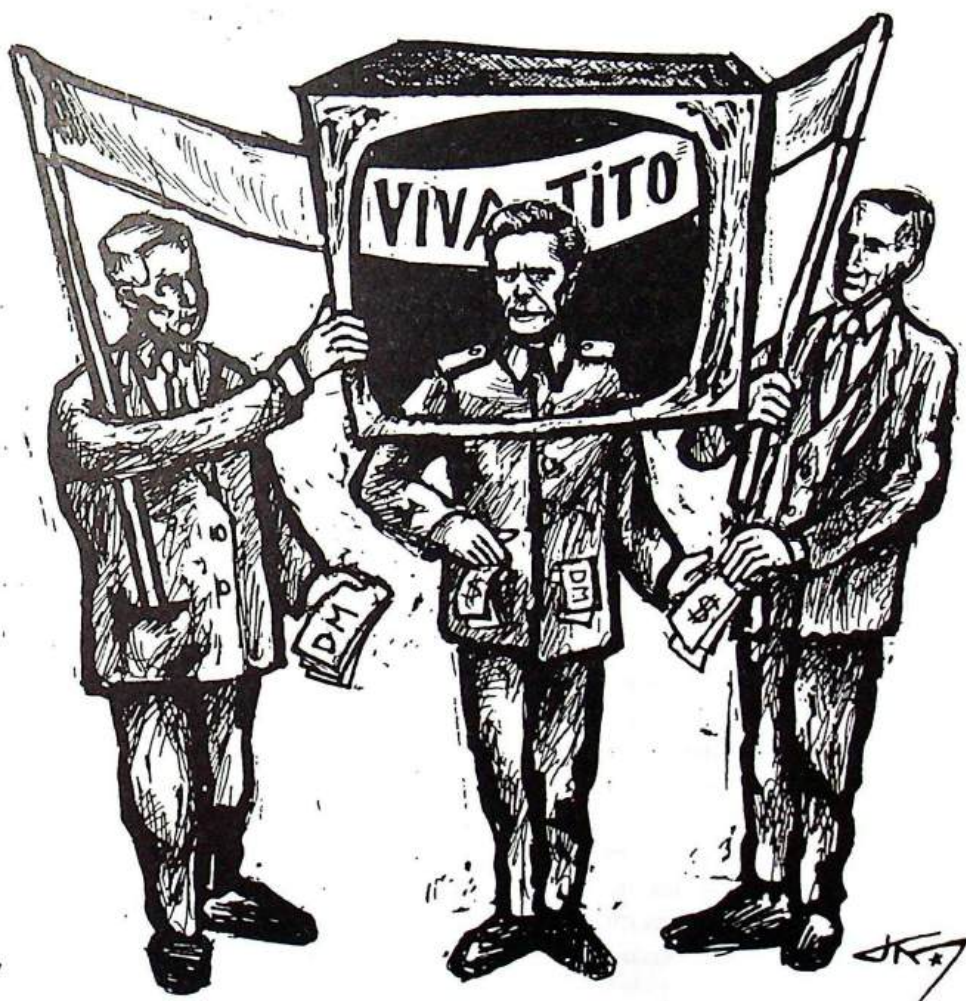
Waarom heeft Washington de akkoorden van Dayton met twee jaar vertraagd?

Wij geloven niet dat de Dayton-akkoorden rechtvaardig zijn en dat zij borg staan voor een langdurige vrede. In hoofdstuk 20 leggen wij uit waarom. Hoe dan ook hebben verschillende waarnemers opgemerkt dat de vs in Dayton een akkoord hebben laten tekenen dat haast in niets verschilde van het Europese voorstel van twee jaar voordien. Waarom? Sarah Flounders legt uit:

'Clinton wou, omwille van geopolitieke en verkiezingsredenen, de leiding nemen van de Dayton-akkoorden en de Amerikaanse overheersing over de EU in de verf zetten (...). Dat vrijwel eensluidende akkoorden reeds door de Europeanen in 1993-'94 waren bereikt, deed er niet toe. Het speelde ook geen rol dat het akkoord van Parijs (na de Dayton-akkoorden) tweeënehalf jaar vertraging opliep waardoor er honderdduizenden extra slachtoffers vielen onder meer door etnische zuiveringen op Moslims in Srebrenica of Mostar en vooral op Serviërs in de Krajina.'

1. Sarah Flounders, *op cit.*

1. Vernet-Gonin, 'Le rêve sacrifié', Albin Michel, Parijs, 1994, p.152.
2. *Ibidem*.
3. Soros, 'Sauver la démocratie à l'Est', Albin Michel, Parijs 1993, p.175.
4. Vernet-Gonin, *op.cit.*
5. Voor deze gegevens en de volgende: 'Die Tageszeitung', geciteerd in *Courrier International*, 14 januari 1993.
6. *Vecernje Novosti*, 9 mei 1995.
7. P.-M. de La Gorce, interview in *Confluences* (Frankrijk), winter 1994-'95, p.103.
8. Carl Bernstein, 'The Holy Alliance', *Time International*, 24 februari 1992, p.14-21. Zie ook J.-F. Furnémont, 'Le Vatican et l'ex-Yougoslavie', l'Harmattan, Parijs, 1996.
9. Vernet-Gonin, *op.cit.*, p.178.
10. *Idem*, p.107; Merlino, p.95, *The Independent*, september 1992.
11. P.-M. de La Gorce, interview in *Confluences* (Frankrijk), winter 1994-'95, p.105.
12. Vernet-Gonin, *op.cit.*, p.178.
13. *Le Soir*, 15 januari 1994.
14. P. Gallois, 'Le Soleil d'Allah aveugle l'Occident', l'Age d'Homme, Parijs, 1995, p.31; J. Baker geciteerd in *Solidair*, nr. 34, 1995.
15. *International Herald Tribune*, 20 september 1996.
16. *Idem*, 15 maart 1996.
17. P.-M. de La Gorce, *Le Monde Diplomatique*, maart 1994.
18. *Idem*.
19. Pierre Hastel, 'Sarajevo, vrai visage de Maastricht', *Alerte* (Frankrijk), juni 1992.
20. Vernet-Gonin, *op.cit.*, p.155.
21. *Workers World* (vs), 3 maart 1993.
22. *Idem*.
23. *Idem*.
24. L. Metzackers, in *Het Financieel Dagblad* (België), 3 maart 1993.
25. Vernet-Gonin, *op.cit.*, p.105.
26. *Idem*, p.165.
27. *Idem*, p.156.
28. *Irish Times*, 5 augustus 1994.
29. P.-M. de La Gorce, interview in *Confluences* (Frankrijk), winter 1994-'95, p.106.
30. *International Herald Tribune*, 15 maart 1994.
31. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 17 februari 1994; Zie ook *Solidair*, 23 februari 1994.
32. *Ibidem*.
33. *Le Soir*, 14 mei 1994.
34. Voorgaande citaten opgetekend uit *Solidair*, 7 juni 1995; Zie ook *Le Vif/L'Express*, 25 november 1994 en *Le Monde* (Frankrijk), 13 november 1994.
35. *IWPR*, december 1994, p.4.
36. *Le Monde*, 13 november 1994.
37. *Idem*, 14 november 1994.
38. *International Herald Tribune*, 12 november 1994.
39. *Info-Matin* (Frankrijk), 14 november 1994.
40. *De Standaard*, 19 november 1994.
41. *Solidair*, 7 december 1994.
42. *Le Monde*, 12 mei 1995.
43. *Globus* (Kroatië), 8 februari 1994.
44. *BBC World Service*, 21 februari 1994; Zie ook *Le Soir*, 4 maart 1994.
45. *Solidair*, 10 mei 1995.
46. *Euronews*, 16 april 1995.
47. *Le Monde*, 23 april 1995.
48. *De Standaard*, 1 juli 1995.
49. *NRC Handelsblad* (Nederland), 26 juli 1995.
50. *Idem*, 22 juli 1995.
51. *Idem*, 19 juli 1995.
52. *RTL* (Frankrijk), journaal 12 uur, 18 juli 1995.
53. Zie ook een 'point de presse' van Chirac, 13 uur, 14 juli 1995.
54. *Associated Press*, 21 mei 1995.
55. *Solidair*, 7 juni 1995.
56. *NRC Handelsblad*, 23 juni 1995.
57. *Idem*, 29 juli 1995.
58. *Idem*, 20 juli 1995.
59. *Bac Morning*, 9 uur, 21 augustus 1995.
60. *De Standaard*, 9 augustus 1995.
61. *Europe 1*, 6 augustus 1995.
62. *Le Soir*, 7 augustus 1995.
63. *Solidair*, 16 augustus 1995.
64. *Idem*.
65. *La Wallonie*, 7 augustus 1995.
66. *De Standaard*, 7 augustus 1995.
67. *Associated Press*, 5 augustus 1995.
68. *Volksstimme* (Oostenrijk), 10 augustus 1995.
69. *Tanjug*, 5 augustus 1995.
70. *Europe 1*, 18 uur, 4 augustus 1995.
71. *Idem*, 12.40 uur.
72. *Volksstimme* (Oostenrijk), 10 augustus 1995.
73. Buitengewone vergadering van het Servische Parlement.
74. *NRC Handelsblad*, 31 augustus 1995.
75. *De Morgen*, 30 augustus 1995.
76. *Politika* (Belgrado), 29 augustus 1995.
77. *BBC*, 21.06 uur, 5 september 1995.
78. Interview CNN, 4 oktober 1995.
79. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 11 september 1995.
80. *A-Synechia* (Griekenland), 12 mei 1994.

10. Balans van het titoïsme

Balans van het zelfbestuur onder Tito

'Tito aanmoedigen was voor de Verenigde Staten een van de goedkoopste manieren om het Russische communisme in te dijen.'

Business Week, april 1950

Spatte Joegoslavië uiteen omdat het communistisch was of juist omdat het dat niet meer was? Om dat te beoordelen moeten we de politiek van de titoïsten vanaf 1945 onder de loep nemen. Vanaf die beginjaren spelen zich belangrijke evenementen af. In 1948 worden 220.000 communisten uit de partij gezet. Velen van hen verdwijnen in concentratiekampen (zie p.202 en 203). Dat feit, waarover men nooit spreekt, betekent het eigenlijke keerpunt in het Tito-regime. Welke belangen, welke conflicten gaan er achter schuil?

De drie hoofdtaken van 1945

Bij de bevrijding wordt de communistische partij geconfronteerd met de drie grote problemen waarmee Joegoslavië al van bij het begin van de eeuw kampt. 1. Zorgen voor een echte onafhankelijkheid tegenover de imperialistische landen. 2. De socio-economische ontwikkeling verwezenlijken waartoe de monarchie niet in staat was. 3. De verschillende nationaliteiten verzoenen.

Een doorgedreven collectivisatie had de basis kunnen leggen van een socialistische landbouw. De uitbouw van een echte socialistische planeconomie had de industrie kunnen ontwikkelen, voor miljoenen mensen nieuwe banen gecreëerd en welvaart voor alle regio's in het land. Door die problemen samen op te lossen en het land stevig te ontwikkelen hadden de verschillende nationaliteiten de verscheurdheid uit het verleden kunnen overwinnen, het destructieve nationalisme uitroeien en een echte onafhankelijkheid waarborgen. Maar Tito keerde die linkse weg al spoedig de rug toe. Dat blijkt bijvoorbeeld uit zijn politiek tegenover de boeren...

Landbouw: coöperaties gesaboteerd

Het begin lijkt nochtans veelbelovend... In 1945 hervormt Joegoslavië de landbouw. De grond wordt herverdeeld, met maximaal 25 hectare per boer. Landbouwcoöperaties worden opgericht. Dat brengt de uitbuiting door de grootgrondbezitters (met de katholieke en de protestantse kerk voorop) een serieuze klap toe. Maar is de kapitalistische landbouw daarmee uitgeschakeld?

In de praktijk werden niet alle kapitalisten op het platteland onteigend maar alleen zij die gecollaboreerd hadden met de bezetter. De meerderheid van de rijke boeren behoudt dus de middelen om andermans arbeid uit te buiten...

En dat gebeurt dan ook. Vijf jaar later komt de Britse communist James Klugmann tot volgende trieste vaststelling: 'De belastingen hebben de arme en middelarme boeren geruïneerd. De arme boeren, die na een zeer beperkte landhervorming grond kregen, werden door de regering aan hun lot overgelaten (ze ontvingen geen goedkope kredieten, geen zaaigoed, geen landbouwmachines, geen melkvee). Omdat ze hun belastingen niet konden betalen, kwamen ze dan ook snel onder het juk van de rijke boeren terecht. De door de staat opgelegde verkoopquota verpletteren de arme en begunstigen de welstellende boeren. Boeren met twee tot drie hectare land moesten meer dan 450 kilogram tarwe leveren terwijl boeren met meer dan 20 hectare maximaal 1.700 kilogram moesten leveren. Deze en andere vergelijkbare maatregelen veroorzaakten een massaal bankroet van de kleine boeren.'

De westerse pers over Tito...

Hoe beoordelen de zakenkranten uit die tijd de politiek van Tito op het platteland?

The Economist

18 februari 1950

'In Joegoslavië werd de collectivisatie sneller doorgevoerd dan elders maar de vervolging van de koelakken (rijke boeren, nvda) is er minder streng. In tegenstelling tot de andere volksdemocratieën zijn de koelakken niet per definitie uitgesloten van deelname aan de coöperatieve boerderijen. Het waarom van die politiek van Tito is duidelijk: als hij zijn regime in stand wil houden, moet hij er op zijn minst voor zorgen dat hij niet aan de belangen van de bovenlaag van de boerenstand raakt.'

New York Herald Tribune

16 september 1950

'In Kroatië en Bosnië heeft maarschalk Tito heel wat problemen met de boerenbevolking. Twaalf boeren werden ter dood veroordeeld voor een opstand tegen het plaatselijk gezag. Vele boeren leven duidelijk in verschrikkelijke armoede. Niet een van mijn gesprekspartners bezat meer dan één hectare.'

The Manchester Guardian

14 juni 1951

'Verscheidene waarnemers, zowel westerse als Joegoslavische, stelden dat het pro-kominformisme (de communistische stroming die zich verzet tegen de lijn van Tito, nvda) bij de lokale lagere plattelandskaders nog vrij sterk was... Zij meenden dat de plaatselijke communistische verantwoordelijken bang waren dat de boeren de kans zouden grijpen om hen de keel over te snijden als Joegoslavië zich in een oorlog aan de kant van de westerse mogendheden zou scharen.'

En Klugmann vervolgt: 'Ondertussen gaat het de rijke boeren voor de wind. In 1948 werd een reglement goedgekeurd waardoor de boeren, zonder onderscheid van categorie, hun graanoverschotten aan de staat konden verkopen, niet voor geld maar in ruil voor bonnen die ze konden inruilen voor goedkope afgewerkte producten die in Joegoslavië erg zeldzaam waren (kleren, materiaal, meubelen, enz.). Zo konden de rijke boeren hun graanoverschotten gebruiken om te speculeren op die bonnen. Ze verzamelden massa's bonnen en producten en begonnen handel te drijven in de dorpen. Zo verkochten de rijke boeren op de dorpsmarkten niet alleen dieren, graan, melk en olie maar ook meubelen, schoenen, laarzen, werktuigen en zelfs Amerikaanse platendraaiers aan opgedreven prijzen. Om zich die goederen te kunnen veroorloven moesten de arme boeren een deel van hun grond afstaan of tegen betaling in natura gaan werken op de boerderij van de rijke boeren.'¹

Maar die politiek stuitte op verzet. In die mate zelfs dat bepaalde maatregelen clandestien moesten genomen worden: 'De voormalige financiële secretaris van de Servische minister Todor Todorovic, die naar Bulgarije was gevlucht, onthulde dat een geheime verordening van 18 maart 1949 aan de provinciale overheden opdracht gaf de belastingen voor de rijke boeren (naar beneden toe) te herzien. In het district Pancevo daalde die taks van 200 miljoen tot 110 miljoen dinar.'²

Paradoxaal genoeg traden de rijke boeren maar wat graag toe tot de coöperaties! Klugmann legt uit waarom: 'De organisatievorm is als volgt: de leden brengen hun grond en hun melkvee in en worden vergoed in functie van wat ze inbrengen. Deze organisatievorm wordt geenszins beschouwd als een eerste stap naar een socialistische ontwikkeling maar als de eindfase van de coöperatieve landbouw. Bijgevolg wordt de verhouding rijke boeren/arme boeren in die zagezegde coöperaties eens en voor altijd vastgelegd en zelfs versterkt. De rijke boeren domineren niet alleen op economisch vlak maar bezetten ook alle leidende posten. Dat verklaart waarom zij vaak staan te trappelen om toe te treden tot de coöperaties terwijl de arme en middelarme boeren zich ertegen verzetten.'

De rechterzijde in het Westen is in haar nopjes...

De aldus gesaboteerde coöperaties kunnen de massa van de boeren niet bekoren. En hun resultaten zijn maar pover. In 1950 bericht de *Frankfurter Allgemeine Zeitung* dat 'de goederenschaarste even nijpend is in Zagreb als in de rest van Joegoslavië'. En de correspondent van de *New York Herald Tribune* bevestigt: 'De prijs van een aantal basisproducten is dermate gestegen dat een kilogram boter bijna 20 procent van een gemiddeld maandloon van een stedeling kost.'³ Nochtans zwaait diezelfde krant Tito lof toe want dank zij hem 'is vrijwel de hele bevolking van Belgrado voor voedsel afhankelijk van de vrije markt'.

De Amerikaanse rechterzijde is met die kritieke toestand in haar nopjes. Het *US and World Report* beveelt de Amerikaansde regering aan het regime van Tito voluit te steunen. Om het nog meer naar het kapitalisme te doen overhellen: 'Het staat als een paal boven water: Tito zit vast en heeft dringend buitenlandse hulp nodig. Als het buitenland geen voedsel stuurt, is hongersnood in bepaalde gebieden van Joegoslavië mogelijk... Tito is de komende uitvoer van Joegoslavië al aan het hypothekeken om de voorbije invoer te betalen.'⁴ De oriëntatie en de resultaten van de economische politiek van Tito brengen hem dus in een situatie van afhankelijkheid van de grote westerse mogendheden... Maar waar komt die mislukking vandaan?

Zijn de titoïstische leiders bereid om de klassenstrijd te voeren tegen deze 'natuurlijke' overheersing door de rijke boeren en om hun verzet te breken? Neen, aldus de Servische titoïstische leider Neshkovic: 'We moeten niet afkomen met de hersenschim van klassenstijd op ons platteland.'

Geen verschil tussen rijk en arm?

In 1948 keurt de communistische partij van de Sovjet-Unie de lijn van Tito in Joegoslavië af:

'Zowel op het platteland als in de steden nemen de kapitalistische elementen snel toe en de leiding van de partij neemt geen enkele maatregel om de kapitalistische elementen te beperken. De communistische partij van Joegoslavië koestert zich in de illusie van de verrotte opportunistische theorie als zouden de kapitalistische elementen vreedzaam in het socialisme opgaan.'¹

'Het is geen toeval dat de leiders van de Joegoslavische communistische partij de kwestie van de klassenstrijd en de uitschakeling van de kapitalistische elementen op het platteland uit de weg gaan. Meer nog, vrijwel nooit hebben ze het in hun verklaringen over de kwestie van de klassenverschillen op het platteland. De boerenbevolking wordt als één geheel behandeld en de partij wordt niet gemobiliseerd om de moeilijkheden als gevolg van de toename van uitbuiters op het platteland te overwinnen.'²

1. Brief van 22 maart 1948.

2. Brief van 4 mei 1948.

Dragutin Vukicevic en Zlatana Popovic 'Wij, communisten, werden door Tito gevangengezet en gefolterd'

'Leve Stalin' riep Tito bij het einde van het Congres van de Joegoslavische communisten in juni 1948. Tito sprak met gespleten tong. 's Anderendaags liet hij 240.000 communisten aanhouden, 60% van de partijleden. Dwangarbeid, beestachtige vernederingen, folteringen... Tientallen jaren lang was het verboden over het concentratiekamp van Goli Otok te spreken. Ook in het Westen, want het imago van "onze vriend Tito" moest ongeschonden blijven. (...)

In Belgrado hadden we een gesprek met twee voormalige partizanen (en ex-gevangenen, nvda), Dragutin Vukicevic en Zlatana Popovic. In 1948 was Vukicevic 19 jaar. Hij was het jongste lid van het Centraal Comité van de Joegoslavische CP.¹

Zlatana Popovic

Dragutin Vukicevic

D. Vukicevic. Al tijdens de Tweede Wereldoorlog begon Tito de internationale communistische beweging te verraden. In 1944 verzekerde hij Churchill dat Joegoslavië na de oorlog een onafhankelijke koers zou varen ten overstaan van de Sovjet-Unie. Als oorlogsbondgenoten sloten beiden een pakt. De meerderheid van de partij was daar niet eens van op de hoogte.

De communistenjacht begon in 1948. Op het Vijfde Congres van de Communistische Partij van Joegoslavië discussieerden we over de resolutie van de Kominform die de politiek van Tito en zijn groep ernstig kritiekeerde. De meerderheid van het Congres steunde de resolutie en verplichtte Tito te beloven dat hij de betrekkingen met de Sovjet-Unie zou herstellen. Tito besloot het Congres met de woorden 'Leve Stalin!'

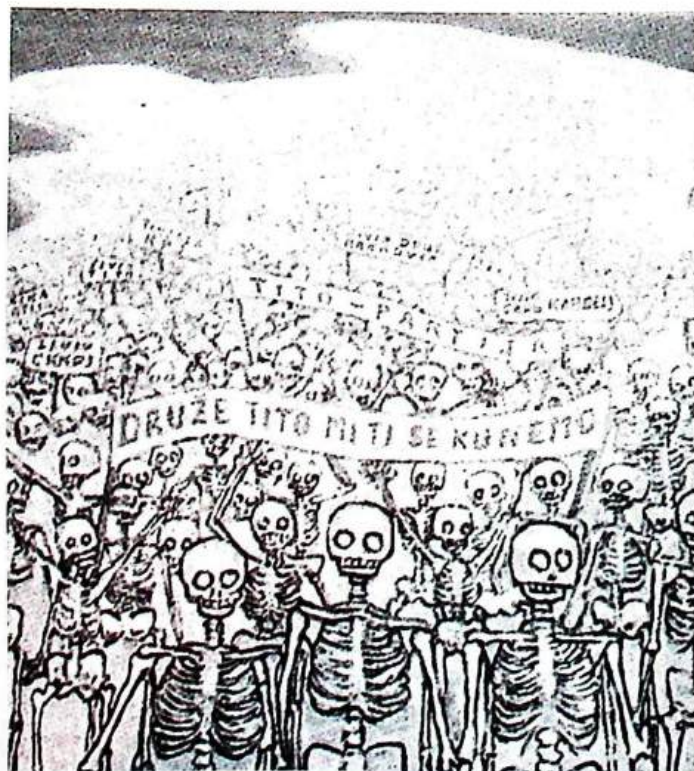
Maar 's anderendaags begon de nachtmerrie. 240.000 partijleden (60%) werden aangehouden door de politieke politie en het leger. De communistische jongerenorganisatie moest haar activiteiten stoppen. Niet alleen de communisten werden vervolgd, maar ook al wie sympathie had voor de Sovjet-Unie en voor Stalin. De groep van Tito controleerde de politieke politie (UDBA) en het leger. We

werden volledig overrompeld, we konden niets doen. Verschillende leden van het politiek bureau werden op staande voet geëxecuteerd. Onder hen de Kroaat Andrea Hebrang en generaal Jovanovic, die zich tijdens de oorlog al hadden verzet tegen de pro-Churchill politiek van Tito.

In de drek gegooid

D. Vukicevic. Ik werd samen met drie broers aangehouden en op beestachtige wijze gefolterd. Bij de eerste ondervraging was ik al vijf tanden kwijt. Voormalige commandanten van het partizanenleger, echte oorlogshelden, werden tot aan de nek in menselijke en dierlijke drek gestoken terwijl andere gevangenen verplicht werden op hun hoofd te wateren. Voor deze mishandelingen deed men beroep op Kroatische oestachi's en op Servische tsjetniks die met de nazi's hadden gecollaboreerd. Deze moesten ook infiltreren onder de gevangenen. De UDBA, Tito's geheime dienst, werd opgeleid met de hulp van de Britse en Amerikaanse geheime diensten.

De folteringen dienden om 'bekentenissen' van ons los te krijgen maar de meerderheid heeft nooit iets getekend. 60.000 mensen werden vermoord, 100.000 liepen verminderingen op. Schijnprocessen volgden elkaar op, volledig in het geheim, we hadden zelfs geen advocaat. Ik kreeg tien jaar cel en twee jaar verlies van burgerrechten. Omdat ik de resolutie van de Kominform had verdedigd.

In de kampen van de dood

D. Vukicevic. Na onze veroordeling werden we in een vijftiental kampen opgesloten: Goli Otok, Ugljen, Sant-Grgur, Bileca, Kotor,... Zelf bracht ik vijf jaar door in vijf verschillende kampen. Op een eiland in de Adriatische Zee, Goli Otok, leefden 160.000 gevangenen met 300 per barak. We sliepen op de grond. Achttien uur per dag moesten we zware dwangarbeid verrichten. Wie nooit wat bekende, moest meestal nog langer werken. Ook in die kampen werden we gefolterd en ook hier waren er onder de bewakers en onder de gevangenen oestachi's, zodat enig politiek werk onmogelijk werd. Er heersten epidemieën van difterie en tuberculose. Vele gevangenen stierven hieraan na hun bevrijding maar velen ook waren fysiek en psychisch zo gebroken dat ze zelfmoord pleegden.

Z. Popovic. Ik werd aangehouden na het 5e Congres van de CP omdat ik op *Radio Moskou* naar de toespraak van Stalin luisterde. Ik werd eerst opgesloten en ernstig mishandeld in Kotor. Daarna werd ik overgebracht naar het eiland Grgir, een concentratiekamp voor de vrouwen, naast Goli Otok. We werden brutaal gefolterd. Ik werd aan handen en voeten gebonden of ze hingen me aan een haak met het hoofd in de wc. Als ik niet bekende, zouden ze heel mijn familie hetzelfde lot doen ondergaan. We moesten zestien uur per dag stenen verslepen van het ene eind van het eiland naar het andere eind. Een volstrekt zinloos werk. Ze gaven ons vijftig gram brood per dag en een beetje water. We vermagerden verschrikkelijk. De meesten onder ons wogen nog slechts twintig of dertig kilo. Je kon niet meer zien dat we vrouwen waren. Hoeveel zijn er gestorven? Of gek geworden? Hoeveel hebben zelfmoord gepleegd? Ikzelf bracht drie jaar door in deze hel, met nog 20.000 andere vrouwen. Tot op vandaag kan ik geen muziekinstrument bespelen omdat mijn handen misvormd werden door dit werk. Toen ik uit het kamp kwam, moest ik twee maanden in het hospitaal blijven om mijn benen te laten verzorgen. Na onze bevrijding kre-

gen we verbod over de kampen te spreken of contact op te nemen met andere ex-gevangenen. Als je de naam Goli Otok durfde uitspreken, riskeerde je nergens nog werk te vinden. Een vreselijke periode, maar mijn communistische overtuiging hield mij recht.

Tot in 1988 was het verboden het bestaan van de concentratiekampen onder Tito ook maar te vermelden. In 1990 richtten ex-gevangenen de vereniging 'Goli Otok' op. Dragotin Vukicevic en Zlatana Popovic zijn daar lid van. De vereniging wil de communisten en vrienden van de Sovjet-Unie die door Tito gevangen werden gezet, weer bijeen brengen en hun eerherstel afdwingen.

De medeplachtige stilte van de Westerse media

Al die jaren hielden de westerse media zich in een pijnlijke stilte over Goli Otok en de andere concentratiekampen van Tito. Geen sprake van mediacampagnes, geen plechtige protestbetuigingen in naam van de mensenrechten. Blijkbaar bestaan er geen mensenrechten als het om communisten gaat. De media hielden de democratische schijn van 'onze vriend Tito' op.

Die schandalige verdraaiing is ook in de recente werken van trotskistische auteurs te vinden. Zo is er het boek van Catherine Samary, die in bepaalde milieus geldt als 'Joegoslavië-specialist'. Aan de uitstoting van honderdduizenden communisten en partizanen en de barbaarse folteringen die ze moesten ondergaan besteedt zij... vier regels, in een voetnoot!² Een andere auteur van gelijkaardige strekking, Georges Guezennec, wijdt er twintig regels aan, waarbij hij de verantwoordelijkheid in de schoenen schuift van... neo-stalinistische methodes.³ Dat wekt verbijstering want in de kampen van Tito waren het juist de... stalinisten die opgesloten en onderdrukt werden!

1. Interview verschenen in *Solidair*, 23 februari 1994; Zie ook Stefanovic, 'Dans les camps de la mort', Belgrado.
2. Samary, 'Le marché contre l'autogestion', Publisud, Parijs, 1988, noot 33, p.110.
3. Guezennec, 'La Yougoslavie autogestionnaire', Editions Créer, Nonette (Frankrijk), p.38-39.

Onze koelakken zijn niet dezelfde als die van de USSR. Tijdens de oorlog hebben ze ons geholpen. Ze moeten dan ook beschouwd worden als een deel van de boerenklasse. We moeten de koelakken opnemen in de comités van de volksmacht, in het Volksfront, in de coöperaties, enz.⁶ De vice-minister van Landbouw Bebler voegt eraan toe: 'Als we er zouden in slagen de koelakken naar het socialisme te doen overgaan zonder klassenstrijd, zou dat dan een fout zijn?'⁷

'Op het platteland hebben we geen klassenstrijd vandoen'

Dat is een misleidende redenering want zij haalt twee totaal verschillende problemen door elkaar. Enerzijds heeft een aantal rijke boeren zich inderdaad bij de nationale bevrijdingsstrijd tegen de nazi-aanvallers gevoegd. In die omstandigheden konden ze bondgenoten zijn. Maar na de bevrijding, na de omverwerping van het fascisme, dient zich een nieuw probleem aan: de omverwerping van het kapitalisme en de opbouw van een economie in dienst van het volk. Is het denkbaar dat kapitalistische boeren steun zullen verlenen aan de omverwerping van het... kapitalisme?!

De titoïsten loochenen het feit dat de koelakken zich onvermijdelijk zullen inspannen om de arme en middelarme boeren uit te buiten en dat ze uit alle macht weerstand zullen bieden aan de vooruitgang van het socialisme. Ze loochenen een kernpunt van het leninisme: 'De economie van de individuele boeren brengt kapitalisten en kapitalisme voort. Zolang die economie in het land overheerst, zal het gevaar voor herstel van het kapitalisme bestaan', schreef Lenin.⁸ En in tegenstelling tot Tito legde hij de nadruk op het belang van de strijd tegen 'de macht van de gewoonte, de macht van de kleine productie die onophoudelijk het kapitalisme en de burgerij voortbrengt, elke dag, elk uur, spontaan en op grote schaal.'

Men moet wel naïef - of beter gewiekst - zijn om te denken dat de klasse van de rijke boeren weldra overtuigd zal zijn van de weldaden van een collectief regime! En toch is het dat wat de titoïstische leiders beweren. Die verzoenende uitspraken geven aan de rijke boeren de kans hun dagen in alle rust te slijten terwijl ze als 'natuurlijke heersers' het platteland domineren. Dat is trouwens wat Tito wil als hij beweert dat er geen rijke boeren meer bestaan: 'We kunnen niet zeggen waar de grens tussen middelarme en rijke boeren begint en waar hij eindigt.'⁹

Tito herneemt hier een oude stelling die al door Marx en Lenin heftig werd bestreden. Die stelling beschouwt de boerenklasse als één monolithisch blok. Zo wordt de onverzoenlijkheid tussen de belangen van de arme en de middelarme boeren enerzijds en de belangen van de rijke boeren anderzijds verdoezeld. De kern wordt verdonkeremaand: het feit dat de rijke boeren zich hebben verrijkt en zich nog steeds verrijken door de arbeid van de geruïneerde boeren uit te buiten. Die stelling helpt om de uitbuiting in stand te houden.

Lenin had een tegenovergestelde politiek voorgesteld. Volgens hem moest de communistische partij, de partij van de arbeidersklasse, de klassenstrijd op het platteland ontwikkelen. Om het socialisme op te bouwen moest men eerst de rijke boeren in toom houden, daarna hun weerstand neutraliseren en de arme en middelarme boeren maximale hulp bieden om ze te overwinnen. Dat was de enige manier om de uitbuiting op het platteland te doen stoppen. Het was de enige manier om te beletten dat de rijke boeren de socialistische economie zouden saboteren.

De schuld van Stalin?

Jammer genoeg bestaat er geen degelijke volledige studie over het zelfbestuur onder Tito. Het meest verspreide boek, *Le marché contre l'autogestion*, is van de hand van Catherine Samary. Die trotskistische auteur beweert dat de collectivisatie in Joegoslavië mislukt is omdat zij een 'stalinistisch' model zou hebben gevolgd, gebaseerd op dwang tegenover de boeren:

'Jullie hebben het enthousiasme van het volk vernietigd'

Brief uit 1949 van Stoianko Georgiev, afgevaardigde van het kanton Bosilgrad, aan de Assemblée van de Volksrepubliek Servië, gevolgd door gelijkaardige getuigenissen:

'Uw rapport beweert dat het plan voor 100 procent verwezenlijkt is. Dat is een poging om het volk te bedriegen. U hebt het enthousiasme van het volk voor het vijfjarenplan vernietigd. Uw wet die de boeren op straffe van 30.000 dinar boete verplicht hun ossen ter beschikking te stellen van de overheid voor het transport van bouw materiaal, is gericht tegen de armen. De rijke heeft sterke ossen, die in staat zijn om bouw materiaal zelfs 100 kilometer ver te vervoeren. De arme kan dat niet omdat hij geen ossen heeft. En als hij er al heeft, zijn ze te zwak.

Uw voorstel om de mensen desnoods met dwang aan het werk te zetten, toont aan hoe ver het met Joegoslavië gekomen is: de leiders voeren een politiek die tegen het volk gericht is. Er worden brigades van het Volksfront gevormd. Zijn daar vrijwilligers in te vinden? Neen.'

In de republiek Bosnië-Herzegovina moeten de boeren die niet naar het 'vrijwilligers'-werk gaan (of 'de corvees' zoals zij het noemen), voor de eerste dag afwezigheid 500 dinar en voor de tweede dag 1.000 dinar betalen.

In de regio Timochka is er niet één dorp waar geen boeren, die op de lijst stonden om naar de mijnen te gaan, aangehouden werden of een pak slaag kregen, met als bedoeling de mensen schrik aan te jagen.¹

1. 'La Yougoslavie sous la terreur de la clique Tito', Parti Communiste Français, 1948, Parijs, p.43-44.

'De gedwongen collectivisatie van januari 1949 was voor alles een ultieme poging om Stalin tevreden te stellen.'⁹

Een andere auteur van dezelfde strekking, Georges Guezennec, beweert: 'In de USSR ten tijde van Stalin werd de kleine individuele boer vooral beschouwd als weerspanning tegen het socialisme. Van hem uit zou het kapitalisme zich wel eens kunnen herstellen. Daarom probeerde men hem min of meer onder dwang te integreren in de socialistische sector.'¹⁰ Volgens deze auteurs zou Joegoslavië op dat ogenblik een min of meer stalinistische koers hebben gevolgd die aan de basis lag van de mislukking van de collectivisatie.

Die bewering is twee keer onjuist: 1. De collectivisatie in de USSR is niet verlopen volgens het karikaturale beeld dat ervan geschetst wordt. 2. Tito heeft in feite de rijke boeren begunstigd en zo elke echte collectivisatie verhindert.

Eerst dient er op gewezen dat het driehonderd bladzijden tellende boek van Samary een ware krachttoer is. Zij stapelt de aanvallen tegen de politiek van Stalin en de sovjetcommunisten in de jaren dertig en veertig op zonder ze ook maar één keer te citeren! Op die manier kan de lezer zich hoegenaamd geen eigen mening vormen over wat die sovjetcommunisten werkelijk hebben gezegd en gedaan.

Bij de anticommunistische intelligentsia is die praktijk trouwens erg in de mode. Met grote stelligheid beweert zij dat de theorieën van Marx, Lenin, Stalin en Mao waardeloos zijn zonder er een woord van te citeren! Vaak dicht men ze precies het tegenovergestelde toe van wat ze gezegd hebben. De onbevooroordeelde lezer doet er goed aan zich anders te informeren, bijvoorbeeld door de lectuur van 'Een andere kijk op Stalin' van Ludo Martens...¹¹

Dat boek is gebaseerd op zeer solide getuigenissen, vaak uit westerse bron of van tegenstanders van het sovjetregime. Uit het boek blijkt dat de collectivisatie in de Sovjet-Unie geen dictaat van bovenaf was maar een echte massabeweging. Dat de communistische partij zelfs vaak overrompeld werd door de massa's arme boeren, verbitterd als ze waren door de decennialange onverbiddelijke feodale uitbuiting. Dat er volgens de richtlijnen van het centraal comité van de bolsjevistische partij 'geen administratieve dwang mocht uitgeoefend worden om de middelgrote boeren tot de kolchoze te bewegen'. Dat de gezanten van Stalin op het platteland het bureaucratisme en de gauchistische excessen in de collectivisatie bestreden. Dat het de rijke boeren zelf waren die de confrontatie verscherpt hebben door meer dan de helft van de paarden af te maken in een land dat nog zeer arm was en door hongersnood werd bedreigd. Dat Stalin in 1930 prominent tussenkwam om de excessen te corrigeren: 'In sommige gevallen werd het leninistisch principe van de vrije toetreding geweld aangedaan. De boeren moeten de kans krijgen zich door hun eigen ervaring te laten overtuigen.' Dat de collectivisatie op de reële steun van de boerenmassa kon rekenen, wat vanaf 1933 een algemene bloei van de landbouwproductie mogelijk maakte (zie hiernaast).

Gauchistische fouten?

Het klopt dat ook in Joegoslavië tijdelijk gauchistische houdingen inzake de coöperaties voorkwamen. Maar Samary, Guezennec en werken van gelijkaardige strekking verzwijgen een essentieel feit: Stalin en de Kominform hebben Tito voor die gauchistische houdingen bekritiseerd. In 1948 keurt de Kominform niet alleen de rechtse lijn van de titoïsten af omdat die de rijke boeren versterkt, maar oefent zij ook kritiek uit op de ultragauchistische en avonturistische frasen die dezelfde titoïsten bij gelegenheid lanceren. Bijvoorbeeld als Tito en zijn adjunct Kardelj schrijven: 'Ons centraal comité heeft de maatregelen goedgekeurd om de resten van het kapitalisme in ons land op te ruimen.'

Collectivisatie: de andere weg

Ludo Martens maakt brandhout van een aantal clichés en gemeenplaatsen over de collectivisatie in de USSR:

'De ontwikkeling van deze groep (een plattelandsburgerij, nvdv) in een land waar 80% van de bevolking nog altijd op het platteland leefde zou het sovjetsocialisme verstikt en gedood hebben. De collectivisatie belette dit.

Dankzij de collectivisatie en de planeconomie kon de Sovjetunie weerstand bieden aan de fascistische agressie en de totale oorlog van Duitse nazi's overleven. (...)

In enkele jaren tijd werden de boeren gewonnen voor een totaal nieuw arbeidssysteem, voor een totale omwenteling in de techniek en een diepgaande culturele revolutie. Bettelheim schrijft: "De overweldigende meerderheid van de boeren waren gewonnen voor de nieuwe landbouwmethoden. Het bewijs hiervan werd geleverd tijdens de oorlog: de kolchozen werden in stand gehouden in de door de Duitsers bezette gebieden tegen de druk van de nazi-autoriteiten in."

Deze mening van een communistische sympathisant vullen we aan met de getuigenis van Alexander Zinovjev, een tegenstander van Stalin. (...) "Gedurende verschillende bezoeken aan mijn dorp, en ook nog veel later, vroeg ik dikwijls aan mijn moeder en aan andere kolchozeleden of zij opnieuw als individuele boeren zouden willen werken. Hun antwoord luidde categorisch neen".¹

1. Ludo Martens, 'Een andere kijk op Stalin', EPO, Antwerpen, 1994, p.104.

Of wanneer Kardelj stoer verklaart: 'In ons land zijn de dagen van wat rest van de uitbuiting van de mens door de mens geteld.'¹³

De communisten van de Kominform dienen hen van repliek: 'Marx, Engels, Lenin, Stalin, geen van hen heeft ooit holle bureaucratische verklaringen afgelegd over het uitschakelen van het kapitalisme op het platteland in enkele weken of maanden tijd.'¹⁴ Het is duidelijk: men kan het kapitalisme op het platteland maar uitroeien en de rijke boeren maar onteigenen als de massa van de boeren daar de noodzaak van inziet. Een andere aanpak is avonturisme. En Klugmann herinnert terecht aan het communistisch principe dat al door Engels geformuleerd werd: 'Wij staan resoluut aan de kant van de kleine boer; wij zullen alles in het werk stellen om zijn lot draaglijker te maken, om zijn overstap naar de coöperatie te vergemakkelijken als hij daartoe beslist, en zelfs om hem toe te laten lange tijd op zijn kleine eigendom te blijven om na te denken, als hij niet tot een besluit kan komen.'¹⁵

Waarom zijn de coöperaties mislukt?

Maar het hoofdaspect van het titoïsme is zijn weigering om de arme boeren te mobiliseren en vertrouwen in hen te stellen voor de opbouw van een nieuwe maatschappij. Ook Trotski had diezelfde minachting voor boeren en werd daarvoor in de jaren twintig door Lenin en Stalin op de korrel genomen. Samary beweert dat Tito gelijk had tegen Stalin in te gaan: 'de vijandigheid van de Joegoslavische communisten tegen dwangmaatregelen zowel tegen de kleine landbouwers als tegen de ambachtslui ging stevig in tegen de druk van Stalin.'¹⁶ Die bewering van Samary is twee keer onjuist: 1. Stalin en de Kominform vroegen geen dwangmaatregelen tegen de kleine boeren maar tegen de rijke boeren. 2. Tito heeft wel degelijk dwangmaatregelen getroffen maar vooral tegen de arme boeren en tegen de communisten die zich tegen zijn lijn keerden.

Tito wil niet collectiviseren. Maar ondanks de gewelddadige zuivering van 1948 zijn er in de partij nog steeds linkse krachten. Die moeten dus om de tuin worden geleid. Resultaat van die tegenstelling: er komt een collectivisatie maar die wordt niet ernstig aangepakt, de noodzakelijke voorwaarden worden niet gecreëerd. De coöperaties worden niet efficiënt geholpen. De industrie wordt niet georganiseerd om ze de onmisbare machines te kunnen leveren, zoals Samary zelf vermeldt.¹⁷

De mislukking van de collectivisatie is niet te wijten aan het stalinisme maar aan de titoïstische bureaucratie. Door de beste communisten uit de Liga te verbannen bevordert Tito de massale toevloed van bourgeois, bureaucraten en carriëristen. Revolutionaire ijver is hen uiteraard vreemd... Erger: zij dwarsbomen de collectivisatie of vervormen ze in het voordeel van de rijke boeren.

In 1951 zet de Liga de collectivisatie stop. Dat betekent de grote sprong achterwaarts. De meeste coöperaties worden ontbonden: van de 6.797 in 1951 blijven er drie jaar later nog 896 over. In 1953 worden de vrijheid van kopen, verkopen en (ver)pachten van grond en de vrijheid om landarbeiders aan te werven opnieuw bij wet toegelaten. De planmatige aankoop van landbouwproducten door de staat (wat voor de boeren een bevredigend inkomen en voor de verbruikers billijke prijzen garandeerde) werd vervangen door de vrije handel.

Kardelj, de theoreticus van de Joegoslavische economie, weigert dus maatregelen te treffen tegen de overheersing door de rijke boeren. In 1954 verklaart hij dat 'de landbouw onwikkeld moet worden op basis van de vrije concurrentie tussen de economische krachten'.¹⁸ Maar in de praktijk zal de vrije concurrentie zoals steeds alsmaar rijkere rijken en alsmaar armere armen voortbrengen.

Tien jaar later melden Joegoslavische publicaties zelf dat een bovenlaag van rijken het platteland domineert: 'In één enkel district bezitten duizenden gezinnen gronden die het wettelijke maximum van tien hectare ruim over-

De communisten zijn ontgoocheld...

Andrej Haderlap is in 1948 de verantwoordelijke van het Front voor de vrijheid van de Sloveense minderheid in Oostenrijk en lid van de Oostenrijkse communistische partij. Midden 1948 wordt hij uit die partij gestoten wegens zijn steun aan Tito. Hij wordt door de titoïsten met open armen ontvangen en bezoekt Joegoslavië. Maar hij raakt al snel ontgoocheld:

'Ik bezocht Joegoslavië drie keer. Ik heb daar vastgesteld dat slechts een deel van de bevolking, namelijk dat deel dat de leidende posities bekleedt, een comfortabel en luxueus leven leidt, terwijl de arbeiders honger lijden.

Het staat buiten kijf dat in Joegoslavië de oorspronkelijke communisten gevangen zitten. De gevangenen zitten er vol van en hun plaatsen in de partij zijn ingenomen door leden van de Tito-kliek en zelfs door vroegere partizanen van Mihailovic (leider van de Servische Tsjetniks, nvda), van de Witte Wacht of door nazi- en Gestapocollaborateurs. Volgens mij heeft die kliek niets te maken met de communistische ideologie of met de arbeidersklasse.'¹

1. Klugmann, p.151.

schrijden.¹⁹ Het Landbouwsecretariaat zelf publiceert veelzeggende statistieken: in 1959 moet 70% van de boerengezinnen het stellen met 43% van de gronden, terwijl de 13% rijkste gezinnen 33% van de gronden bezit.

De rijke boeren verrijken zich

Het klopt dat het aantal coöperaties aan het einde van de jaren vijftig weer toeneemt. Maar de aard van de coöperaties is helemaal veranderd. Branko Horvat, een econoom die nochtans voorstander is van zelfbestuur, schrijft: 'Het bedrijf moest de resultaten van zijn activiteiten maximaliseren. Van zodra de hulp van de staat wegviel, liet de coöperatie haar taak van ontwikkeling vallen en werd zij een puur zakelijke organisatie. Zij helpt de boeren niet langer maar probeert het maximum uit hen te halen.'²¹

Een Joegoslavische krant schrijft in 1962: 'De loonarbeiders van die coöperaties en landbouwbedrijven zijn vaak het slachtoffer van een genadeloze uitbuiting (zij werken vijftien uur per dag) en hun individueel inkomen is in de regel extreem laag.'²² Dat soort coöperaties kent geen bijval bij de kleine boeren en het aantal daalt dan ook: van 1,3 miljoen coöperanten in 1964 naar amper 860.000 zeven jaar later. Het aantal tractoren in de gesocialiseerde sector daalt van 45.000 naar minder dan 26.000.²³

1950: het zelfbestuur voert opnieuw de concurrentie in...

Niet alleen op het platteland bevorderen de titoïsten de ontwikkeling van de kapitalistische krachten. In 1950 wordt de economie in haar geheel hervormd. De titoïstische Liga formuleert de kern van de hervorming als volgt: 'Niemand van buiten de coöperatie, mag de productienormen en -categorieën bepalen.' Daarna beslist men dat de winsten aan de bedrijven zelf moeten toekomen.

Daardoor worden de verhoudingen tussen de bedrijven - en ook tussen hun arbeiders - concurrentieverhoudingen. Elk bedrijf streeft nu winst na. De arbeiders worden tot onderlinge strijd aangezet om het op de fameuze markt te kunnen halen. Die concurrentie zit de titoïstische hervormers geenszins dwars, wel integendeel. Zij vinden dat men moet 'overgaan tot een systeem dat meer ruimte laat voor het spel van de objectieve economische wetten. De socialistische sector is bij machte de kapitalistische tendensen te overwinnen met zuiver economische middelen.'²⁴

'De objectieve economische wetten laten spelen?' Welke zijn die mysterieuze wetten die beweren zowel het socialisme als het kapitalisme te leiden? In het systeem van zelfbestuur, officieel ingevoerd in 1952, beslissen de autonome bedrijven in feite geheel zelfstandig en gaan ze onderlinge relaties aan via de marktmechanismen. Zo vernietigt het zelfbestuur de socialistische planning en het algemeen belang en herstelt het de kapitalistische markt, dat wil zeggen het 'ieder voor zich'.

'Objectieve economische wetten' naar voor schuiven, die gemeenschappelijk zouden zijn aan het kapitalisme en het socialisme, is je reinste bedrog. Het socialisme heeft immers als principe de samenwerking tussen de arbeiders te bevorderen in functie van een gemeenschappelijk doel: het collectief welzijn. Het kapitalisme heeft als principe de arbeiders met elkaar te laten concurreren om maximale winst uit hen te halen. Hoe zou het socialisme kunnen geleid worden door zogenaamde 'objectieve' wetten van een systeem dat gebaseerd is op de winsthonger en de zelfverrijking van een handvol kapitaalbezitters?

Door de arbeiders onderling te doen concurreren en de economie in handen van de nieuwe rijken te geven, herstelt het titoïstisch zelfbestuur in werkelijkheid het kapitalisme.

De Westerse kapitalisten zijn in de wolken...

Terwijl de communisten ontgoocheld zijn over Tito's evolutie wordt hij bewierookt door de westerse kapitalistische media...

The Economist

1 september 1951

'De hervormingen van 1952 zullen de kern van de Joegoslavische economie raken. De bedrijven zullen hun nettowinsten mogen houden, de werknemers zullen in de winst delen via premies. Omgekeerd, als het bedrijf niet goed genoeg draait om het basisloon te kunnen uitkeren, zullen de arbeiders daar voor opdraaien. Tot slot zullen de prijzen bepaald worden door de markt, dat wil zeggen door vraag en aanbod. Die voorstellen kunnen voor het Westen alleen maar welkom zijn.'

Daily Mail

31 augustus 1951

'Als de economische hervormingen erdoor komen (nog hetzelfde jaar worden ze goedgekeurd, nvda), zal Joegoslavië heel wat minder gesocialiseerd zijn dan Groot-Brittannië. De prijs van de goederen zal bepaald worden door de markt, m.a.w. door vraag en aanbod, de lonen zullen vastgelegd worden op basis van de inkomsten of de winsten van het bedrijf, de bedrijven zullen autonoom beslissen over wat en hoeveel ze produceren. Dat alles heeft maar weinig met klassiek marxisme te maken.'

US News and World Report

3 augustus 1951

'Nu Tito meer en meer de richting van het Westen uitkijkt om aan zijn noden te voldoen, laat hij de planeconomie en de rigide controle meer en meer varen. De vrije economie is gedeeltelijk weer in de plaats gekomen van de communistische methode van zakendoen. Een klein voorbeeld: de mensen die de producten aan de winkels verdeelden, ontvingen een vast loon. Voortaan zullen ze betaald worden onder de vorm van een commissie op de verkoop...

De bankiers komen orde op zaken stellen in de boekhouding van de industrie... De gecentraliseerde verdeling van grondstoffen zal beperkt worden. De maatschappijen zullen 70% van hun nettowinst mogen behouden om te herinvesteren; zo wil men vernieuwingen en vrije concurrentie aanmoedigen. Er wordt gedacht aan een wijziging in het loonsysteem naar Amerikaans inplaats van naar Russisch model.'

Vandaag onderstreept Branko Horvat (die een van de economen van het regime was) dat Tito inderdaad een voorloper was: 'De eerste overgang van een geleide economie naar een markteconomie werd in Joegoslavië doorgevoerd in de jaren 1950-'51. In het begin had men nog niet helemaal door dat de economische onafhankelijkheid van de bedrijven neerkomt op markteconomie. Dat zou gaandeweg duidelijk worden.'

In 1950 voeren de titoïsten de facto opnieuw de markt en het kapitalisme in. Drie jaar later laat een nieuwe reglementering toe dat 'groepen burgers het recht hebben bedrijven op te richten en arbeidskrachten in dienst te nemen'. Later zal dat recht zelfs in de Grondwet worden ingeschreven.

...en nieuwe kapitalisten ontstaan

De nieuwe koers heeft duidelijk voorspelbare gevolgen. Al snel ontstaan nieuwe rijken door het werk van anderen uit te buiten. In 1961 onthult een officiële Joegoslavische krant (*Politika*) dat er opnieuw grote patronen bestaan: 'Het is niet duidelijk hoe groot hun netwerk is en hoeveel arbeiders zij te werk stellen. Volgens de letter van de wet mogen ze vijf arbeiders in dienst hebben om te helpen. Maar mensen die de toestand goed kennen, weten dat die vijf arbeiders in feite vijf ondernemers zijn die op hun beurt hun eigen onderaannemers hebben. Vaak werken die ondernemers niet meer zelf maar geven ze bevelen, maken ze plannen en gaan ze met de wagen van het ene bedrijf naar het andere.'²⁴

Sommige eigenaars stellen vijf- tot zeshonderd arbeiders te werk. Een andere krant, *Vecernje Novosti*, schrijft dat in Belgrado 'de eigenaars van 116 privé-bedrijven het voorbije jaar elk meer dan tien miljoen dinar binnenrijfden. Sommige eigenaars verdienen in één jaar tijd meer dan 70 miljoen dinar', dat is bijna 100.000 Amerikaanse dollar.²⁵

Men kan hiertegen inbrengen dat burgerlijke klassen onder het socialisme nog enige tijd blijven bestaan. Hebben Lenin en Mao dat zelf niet toegegeven? Het kan inderdaad. De socialistische staat kan ertoe gebracht worden om kapitalistische sectoren in de economie toe te laten en zelfs te organiseren, en dit om verschillende redenen zoals moeilijke krachtsverhoudingen, een verwoest land, buitenlandse dreiging, een nog te zwakke collectieve economie. Maar de vraag welke sector men wil versterken is doorslaggevend. Worden de kapitalisten gecontroleerd en in toom gehouden om hen zo snel mogelijk door de socialistische sector te vervangen? Of moedigt men integendeel die kapitalistische krachten aan? De titoïsten hebben al zeer vroeg voor de tweede weg gekozen.

Kardelj en de theorie van het zelfbestuur: de staat ten dienste van wie?

Kardelj, de grote theoreticus van het Joegoslavisch zelfbestuur, rechtvaardigt het als volgt: 'We begrepen perfect', zo schrijft hij 25 jaar later, 'dat dit (het zelfbestuur) neerkwam op een "leven volgens het bourgeois-recht", zoals Marx het noemde. Maar het rechtstreeks en onbelemmerd verhandelen van producten op de markt moest de vrijheid van de arbeiders en van de werkcoöperaties vergroten...'²⁶

Vergroot die 'onbelemmerde handel' ook echt de vrijheid van de arbeiders? Maar vooral: voor wie is die handel 'onbelemmerd'? In een systeem dat de wortels van het kapitalisme niet uitgeroeid heeft, bevordert die onbelemmerde handel de overheersing van de economie door de nieuwe patronen.

Zoals we boven zagen duurde het geen tien jaar voor er nieuwe uitbuiters opdoken.

De tegenstelling tussen Kardelj en de leninistische principes heeft vooral betrekking op de rol van de staat in de economie. Kardelj verwerpt 'de aloude

Een partij die volloopt met carrièristen

Op het moment van de nazi-invasie telde de Joegoslavische partij 12.000 leden. Tijdens de oorlog worden tweederden van hen gedood, maar op het einde van de oorlog is de partij weer aangegroeid tot 80.000 leden. En in 1948 telt ze 295.000 leden.¹

Het is begrijpelijk dat een partij die zo'n heldhaftige strijd heeft gevoerd haar rangen ziet vertienvoudigen. Maar dat verschijnsel houdt ook een gevaar in. Een deel van de nieuwe leden hangt eerder de antifascistische strijd aan dan het communistisch programma van de socialistische revolutie. Het risico: het partijprogramma dat de belangen van de arbeidersklasse verdedigt wordt vervangen door de opvattingen van andere klassen en sociale lagen.

Tijdens de oorlog voegen duizenden bourgeois, kleinburgers en rijke boeren zich bij de partij. Zij schoppen het zelfs tot partijkaders. Daar komt na de oorlog een klassiek verschijnsel bij: als de communistische partij eenmaal aan de macht is, betekent partijlid worden voor heel wat arrivisten het belangrijkste middel om carrière te maken. En voor een aantal elementen uit de burgerlijke klassen betekent bij de partij komen het meest efficiënte middel om het communisme van binnenuit te saboteren. In plaats van die toestand recht te trekken door hoofdzakelijk arbeiders te rekruteren en door de ideologische strijd te voeren, laat de titoïstische leiding de toestand verslechteren... In 1948 zijn slechts 30 procent van de partijleden arbeiders. De meerderheid van hen is echter geen industriearbeider maar ambachtsman (zoals blijkt uit het rapport Rankovic op het vijfde congres).

'Het rekruteren van arbeiders werd helemaal niet doorgedreven. In drie grote bedrijven in Slovenië, met elk 7.000 arbeiders, zijn er in het totaal slechts 245 partijleden. In vijf grote bedrijven in Kroatië, met samen 18.000 arbeiders, zijn er slechts 32 communisten. Een bedrijf in Bosnië met 7.000 arbeiders telt maar 92 communisten. Maar bij de 952 directie- en kaderleden zijn er 125 partijlid!'²

Tito heeft het grote principe van het Manifest van Marx en Engels de rug toegekeerd: 'Van alle klassen die zich tegen de burgerij verzetten, is alleen het proletariaat een echte revolutionaire klasse.'

1. Cijfers afkomstig van Branko Kitanovic, Joegoslavisch historicus.

2. Klugmann, 'From Trotsky to Tito', op. cit.

stelling dat er maar sprake kan zijn van socialisme als alleen het staatsapparaat of een laag bureaucraten het sociaal kapitaal beheren en er naar goedgeund over beschikken.²⁸

We vermelden terloops een typische trek van het titoïstisch denken: om zich te ontdoen van de leninistische opvatting van de socialistische economie, vindt Kardelj er niets beters op dan haar te karikaturiseren. Wie ook maar iets van Lenin gelezen heeft, weet dat hij heftig tekeer gaat tegen het bureaucratische in de USSR. En dat het integendeel zijn ideaal is om een socialistische economie te ontwikkelen gebaseerd op het initiatief, de creatieve deelname en de democratische controle van de brede massa van arbeiders. De eenvoudigste huisvrouw moet de staat leren besturen, zei hij. Om dat ideaal te kunnen verwezenlijken is een planning nodig die ten volle de verzuchtingen, voorstellen en kritieken van de basis aan bod laat komen. Daarna komt het erop aan alles te centraliseren en er een globaal economisch plan uit af te leiden, dat trouw is aan de wensen van alle arbeiders.

Maar de titoïsten beweren dat de staat onvermijdelijk synoniem is van bureaucratie ten koste van de arbeiders. Ze herhalen tot vervelens toe dat de (socialistische) 'staatsvoogdij' even schadelijk is als het kapitalisme. Zij verkondigen dat de staat in Joegoslavië al meteen moet beginnen afsterven. Dat is je reinste demagogie. Elke klasse heeft een staat nodig om haar macht te behouden en te organiseren. In een wereld die beheerst wordt door het internationaal kapitalisme en zijn onrechtvaardige economische verhoudingen, hebben de arbeiders van een socialistisch land absoluut een staat nodig die hen verdedigt en die de socialistische economie beschermt. De enige echte vraag is bijgevolg: ten dienste van welke klasse werkt die staat?

De staat van de titoïsten werkt voor de nieuwe kapitalisten. Als Kardelj stelt dat de 'zichzelf besturende' arbeiders vrij zijn, is dat demagogie. In werkelijkheid duurt het niet lang voor de macht in de bedrijven geconfisqueerd wordt door een nieuwe sociale laag, een bureaucratie die zich geleidelijk zal ontpoppen tot een bourgeoisie. Eens gerijpt zal zij Joegoslavië in haar zucht om alles te controleren, uiteen doen spatten. We komen daar op terug.

Onder het voorwendsel de arbeiders 'vrij' te maken, zetten de titoïsten ze tot onderlinge concurrentie aan. Ze lappen de ervaring van de communistische beweging, zoals Lenin het formuleerde, aan hun laars: 'Elke legalisering, rechtstreeks of onrechtstreeks, van ofwel het bezit van hun eigen productie door de fabrieksarbeiders ofwel van hun recht om de toepassing te verzwakken of te belemmeren van de decreten van de staatsmacht, zou de totale opgave van het socialisme betekenen.'²⁸ 'Zonder een uitgebreide telling en controle vanwege de staat op de productie en de verdeling van de producten kan de macht van de arbeiders, de vrijheid van de arbeiders zich niet handhaven en is de terugkeer onder het juk van het kapitalisme onvermijdelijk.'²⁹

Inderdaad, het titoïstisch zelfbestuur leidt al snel tot de terugkeer van het kapitalisme. De economische vrijheid 'zonder belemmering door de staat' betekent noch min noch meer de vrijheid van de jungle waarin de sterksten de anderen verpletteren. Die jungle heeft een naam: kapitalisme.

Het verheerlijken van de markt

Die titoïstische propaganda voor de 'vrijheid van de markt' lokt verzet uit, ook bij de eerlijke mensen die binnen de titoïstische liga waren gebleven. Kardelj argumenteert daarop dat zijn systeem maar een overgangsrol speelt: 'De markt is geenszins het eeuwige attribuut van een socialistische economie.

Maar de wil van de mens volstaat niet om de markt te overstijgen of te doen afsterven. Het zijn in de eerste plaats de ontwikkeling van de productiekrachten en de productiviteit van de arbeid die de evolutie bepalen. De afschaffing van de markt kan je niet per decreet verwezenlijken.'³⁰

Waarom het zelfbestuur mislukte

Journalist en historicus Branko Kitanovic was lid van de communistische jeugd maar weigerde aan te sluiten bij de partij van Tito omdat hij vond dat zij niet langer communistisch was. In 1964 werd hij tot vijf jaar cel veroordeeld wegens zijn 'pro-sovjetoïentatie'. Vandaag is hij algemeen secretaris van de Nieuwe Joegoslavische Communistische Partij. Van het zelfbestuur maakt hij deze balans op:

'In het begin kende Joegoslavië grote economische successen dankzij de maatregelen van 1945 en de samenwerking met de USSR. Het stopzetten van de samenwerking en de maatregelen van 1948 kelderden de groei. Rond 1953 ondersteunden de Verenigde Staten en Groot-Brittannië actief Joegoslavië, vooral door het verstrekken van zeer voordelige kredieten. Hun doel was de Joegoslavische economie te versterken en het land als een model voor Oost-Europa naar voor te schuiven.

Dat systeem van zelfbestuur verwijderde zich van het marxisme-leninisme. Het beweerde een nieuwe ontwikkelingsweg in te slaan. Maar koos voor een kapitalistische weg en dat was op alle vlakken merkbaar: economisch, politiek, ideologisch.

Tussen 1949 en 1980 ontving Joegoslavië van het Westen voor meer dan 100 miljard dollar aan voordelige kredieten en gratis militaire hulp. Ondanks al die hulp was het zelfbestuur niet in staat een globale ontwikkeling op gang te brengen. Want zij was gebaseerd op de autonomie van de republieken, de steden, de gebieden, de bedrijven zelf. En al die vormen van autonomie kwamen meer en meer met elkaar in botsing.

In de grond van zijn hart was Tito geen communist. Hij gedroeg zich niet als een militant maar als een farao. Hij bezat 40 residenties, villa's, boten. Een volledige legerdivisie stond in voor zijn bescherming. Op één en dezelfde dag droeg hij vier verschillende uniformen: admiraal, maarschalk,... Hij was verzot op juwelen en droeg aan elke vinger goud of diamanten.

Zijn houding tegenover en zijn relaties met de kaders van de partij waren niet op de communistische ideologie gebaseerd maar op demagogie.'

1. Gesprek met de auteur in Belgrado, december 1995.

Die verklaring is oogverblindend. Het systeem van Kardelj zal de krachten van de markt helemaal niet verzwakken, het zal ze integendeel versterken. In die mate zelfs dat zij uiteindelijk de laatste restjes van het socialisme zullen verstikken.

De beloften van Kardelj over het afsterven van de markt slaan mettertijd trouwens om in een verheerlijking van die markt. In 1958 verklaart het programma van de Liga: 'Op het huidige niveau van de ontwikkeling van de productiekrachten zijn de wetten van de warenproductie *eveneens* (schuinschrift van de auteur) van kracht in het Joegoslavisch systeem. Zolang de objectieve omstandigheden de warenproductie noodzakelijk maken, mag men de waardewet en de andere marktwetten geen geweld aandoen. Doet men dat wel, dan worden de socialistische elementen van de economie er niet door versterkt maar integendeel verzwakt. Bovendien zou dat het initiatief van de individuen en de bedrijven belemmeren en de ontwikkeling van de productiekrachten vertragen.'³¹

Vanaf 1969 gaat het officiële standpunt nog veel verder: 'De Liga van de Communisten erkent dat in de omstandigheden van vandaag de warenproductie *de enig mogelijke vorm* (schuinschrift van de auteur) van rationele ontwikkeling van de productiekrachten is. Het is noodzakelijk om de hervormingen te oriënteren in de richting van de meest ontwikkelde en de meest vrije vormen van de socialistische warenproductie door zich te verzetten tegen elke vorm van subjectivisme en door aan de staat elke inmenging in haar economische wetmatigheden te ontzeggen.'³²

"De meest vrije vormen" van warenproductie! We zullen al snel merken waar dat toe leidt (zie volgend hoofdstuk).

Dat alles heeft niets van doen met een nieuwe communistische weg zoals de titoïsten beweren. Het is gewoon een terugkeer naar de theorieën van de oude 'burgerlijke socialist' die Marx reeds energiek bestreden en weerlegd had. Tito, Kardelj en de titoïsten keren niet alleen Lenin maar ook Marx de rug toe. Ze keren terug naar het soort socialist, of beter sociaal-democraten met een dun laagje roze vernis, die als objectieve rol hebben de arbeiders het kapitalisme te doen aanvaarden door ze 'om geduld' te vragen. Tito heeft in 1945 eigenlijk niet gelogen met zijn antwoord op een vraag van de vrouw van de Amerikaanse president...

- Eleanor Roosevelt: 'Op welke machtsfilosofie beroept u zich?'

- Tito: 'Ik ben wat men zou kunnen noemen een sociaal-democraat.'³³

En inderdaad, Tito was geen communist.

Oppositie in Joegoslavië, enthousiasme in het Westen...

De evolutie naar de kapitalistische markt roept nieuw verzet op. In 1950 en 1951 arresteert het regime opnieuw communisten en oud-partizanen. Met name de voorzitter van de Joegoslavische metaalvakbond Lazar Plavscic,³⁴ de vice-minister van Financiën, en drie leden van de Kroatische regering. Ze worden beschuldigd van 'het verspreiden van subversieve informatie waarin beweerd wordt dat Tito en zijn collega's het welzijn van de natie te grabbel gooien, het volk uitplunderen en dat wij er al drie jaar lang op achteruit gaan (de breuk met Moskou)'.³⁵

In het andere kamp daarentegen kan de pret niet op... Een socialistisch land dat het marxisme de rug toekent, wat een buitenkansje voor het westers kapitalisme! Dat is er dan ook als de kippen bij, zoals de toenmalige vs-ambassadeur Warren Zimmerman in 1990 zal toegeven: 'In de jaren '40 en '50 leverden de Verenigde Staten voor honderden miljoenen dollar economische hulp aan Joegoslavië.'³⁶

Maar elke hulp heeft zijn prijs. De prijs die Tito betaalde is zijn integratie in het Westerse kamp. In een interview met de *New York Herald Tribune* in 1951

Niet-gebonden?

Was de buitenlandse politiek van Tito werkelijk 'niet-gebonden'? Dat is een mythe, zoals aangetoond werd door Eriks Finalis, medewerker van het Griekse tijdschrift A-Synechia:

'In 1948 heeft Tito bijgedragen tot de nederlaag van het Griekse verzet tegen de fascistische dictatuur in dat land. Hij sloot de grenzen en sneed zo het achterland van het Grieks Democratisch Leger af. Hij nam rechtstreeks contact met de fascisten in Athene, wat de doortocht van fascistische eenheden door Joegoslavië mogelijk maakte, zodat ze het Grieks Democratisch Leger in de rug konden aanvalen.

Van dan af verandert zijn neutraliteit meer en meer in een pro-westerse buitenlandse politiek. Op 19 juli 1948 geven de Verenigde Staten het Joegoslavische goud vrij dat sinds 1941 geblokkeerd was. Engelsen, Amerikanen en het IMF verlenen voor tientallen miljoenen dollars krediet. Zonder ook maar één voorwaarde te stellen. Het Amerikaans ministerie van Buitenlandse Zaken verklaart: "Het is in ons eigen belang aan Tito de kredieten te verstrekken die hij nodig heeft."

In 1951 buigen de vs zich over een mogelijke wapenverkoop aan Tito. De vs-ambassadeur in Belgrado verklaart: "Het is niet moeilijk om zich in te beelden dat Joegoslavië de zuidelijke vleugel van een defensiesysteem beschermt dat begint aan de Noordzee en via Nederland, België, enz. via Italië en Griekenland tot in Turkije doorloopt."

Tijdens die hele periode probeert de (Joegoslavische) buitenlandse politiek een officiële militaire samenwerking tot stand te brengen. In januari 1951 bezoekt Milovan Djilas Londen. Hij heeft er een geheime ontmoeting met premier Attlee en vraagt hem wapens, die evenwel in het geheim moeten worden geleverd. Frankrijk van zijn kant levert Duitse wapens. Maar het zijn de Amerikanen, gerustgesteld door de buitenlandse politiek van Tito, die hem de meeste wapens leveren: voor 156 miljard dollar. Ter vergelijking: Griekenland kreeg voor 116 miljard dollar wapens en Turkije voor 225 miljard. En dat alles voor een "socialistisch" land? Vergeten we niet dat toen de Verenigde Staten in 1950 Korea aanvielen, ze de steun kregen van Tito. De "niet-gebondenheid" van Joegoslavië was eerder een slogan.¹

1. Voordracht van Eriks Finalis in het Internationaal Centrum te Brussel, januari 1996.

verklaart hij: 'In geval van een sovjetaanval, waar dan ook in Europa, zelfs al gebeurt het op duizenden kilometers van de Joegoslavische grenzen, zal ik onmiddellijk meevechten aan de zijde van het Westen.' Joegoslavische specialisten lopen stage in Groot-Brittannië en in de Verenigde Staten. In 1951 ondertekenen Joegoslavië en de Verenigde Staten een 'akkoord over militaire steun'. Daarin staat dat 'Joegoslavië volop moet bijdragen tot het behoud van de verdedigingsmacht van de vrije wereld' en bereid moet zijn troepen ter beschikking te stellen van de Verenigde Naties. Welnu, diezelfde VN werden even tevoren als dekmantel gebruikt voor de zeer harde agressieoorlog die de VS tegen Korea voerden. In de praktijk zal de hele internationale politiek van Tito voortaan in dienst staan van het Westen, maar dan in een erg specifieke rol (zie volgend hoofdstuk).

De leiders van de VS en van Groot-Brittannië erkennen al snel dat ze in de persoon van Tito over een efficiënt wapen in hun strijd tegen het communisme beschikken. In november 1949 wordt Joegoslavië onder druk van de VS in de VN-Veiligheidsraad verkozen in plaats van Tchechoslovakië. Churchill, die zich onverzoenlijk opstelde tegen het Grieks communistisch verzet, is daar blij mee. Een andere Britse conservatieve leider legt de strategie duidelijk uit: 'Het werk van onze diplomatie zou er moeten in bestaan met alle middelen de breuk te vergroten die in het communistisch imperium is ontstaan.'³⁷

En het Westen zal Tito inderdaad ter hulp snellen. Het Amerikaans ministerie van Economische Zaken meldt dat het aantal toelatingen voor uitvoer van goederen naar Joegoslavië de laatste tien maanden sterk gestegen is 'en dat op hetzelfde moment dat het verzet van maarschalk Tito tegen Rusland toenam'.³⁸ Die hulp wordt almaar massaler. 'Tussen 1950 en 1963 ontvangt Joegoslavië 4,5 miljard dollar hulp. In 1961 vertegenwoordigt de westerse hulp 47,4% van zijn financieel inkomen.'³⁹

Waarom is Tito zo nuttig? Om de socialistische landen van Oost-Europa te beïnvloeden. Steun verlenen aan Tito is aan die landen een signaal geven: 'Neem afstand van het socialisme en van de Sovjet-Unie en je zal westerse hulp krijgen. Kijk naar Joegoslavië: die "derde weg" werkt.' In werkelijkheid heeft die derde weg als taak om snel uit te komen op de eerste weg, het onverbloemde kapitalisme. Maar vijf jaar na de nederlaag van het fascisme is het westers kapitalisme nog niet in staat om het verzet van de socialistische landen snel uit te schakelen. Er zijn overgangsvormen nodig. Tito is zo'n overgangsvorm om het kapitalisme te herstellen.

De Britse minister Anthony Eden heeft het belang van de inzet goed begrepen. In 1949 verklaart hij: 'Het voorbeeld en de invloed van Tito kunnen de loop van de gebeurtenissen in Centraal- en Oost-Europa ingrijpend veranderen.'⁴⁰ Maar de westerse kapitalisten moeten voorzichtig blijven. Ze mogen niet al te openlijk laten merken dat Tito in hun dienst rijdt. De Britse *Times* geeft dat dubbel spel duidelijk aan: 'Nochtans blijft het titoïsme slechts een kracht zolang maarschalk Tito kan volhouden dat hij een communist is.'⁴¹

Hoe de communistische Liga ontaardde...

Tijdens de anti-nazistische oorlog had de Joegoslavische communistische partij een groot prestige verworven dankzij haar moed in het verzet en haar programma van eenheid tussen alle nationaliteiten. Hoe kon zij ontaarden tot een bende bureaucraten die, zoals een van de officiële economen van het regime het vandaag uitdrukt, 'als eerste prioriteit hadden aan de macht te blijven omdat hun privileges afhankelijk waren van hun rangorde in de partij'.⁴²

Vooreerst was de werking van de leidende instanties helemaal niet democratisch. Tussen 1940 en 1948 kwam het centraal comité niet één keer bijeen. De leden waren niet verkozen of gecoöpteerd maar benoemd door Tito zelf. Er

Rankovic, stalinist of trotskist?

De toenmalige Joegoslavische minister van Binnenlandse Zaken, Rankovic, werd bijzonder verafschuwd omwille van zijn brutaliteit. Het staat goed, vooral bij trotskistische auteurs, om Rankovic als een stalinist af te schilderen. Maar niemand vermeldt dat de 'stalinistische Kominform' de eerste was om Rankovic te bekritisieren:

'Tito, Kardelj, Djilas en op dat vlak vooral Rankovic, volgden bij het leiden van de partij de "militaire methode", die door Trotski werd aangeprezen (minister van Defensie Trotski werd tijdens de eerste jaren van de sovjetmacht bekritiseerd omdat hij in vakbondsangelegenheden een militaire commandostructuur wilde invoeren, nvda).

Op alle partijniveaus werden de verkiezingen stopgezet. De leidende organen werden aangeduid door coöptatie. De interne discussie werd ontmoedigd. De kritiek en zelfkritiek werden afgeschaft. En Rankovic maakte misbruik van zijn post van minister van Binnenlandse Zaken en verantwoordelijke van de geheime politie (UDBA) om brutale tuchtmaatregelen te nemen tegen leden van de partij die het waagden de dictaten van de kliek der machthebbers ter discussie te stellen of te bekritisieren.'¹

1. Klugmann, *op. cit.*, p.22.

waren geen vergaderingen. Het politiek bureau kwam maar één- of tweemaal per jaar bijeen. De echte leiding bestond uit een kleine groepje rond Tito. Zonder controle. En Tito gedroeg zich als een peetvader... Zo beschrijft Dedijer, de officiële biograaf van Tito, bijvoorbeeld een discussie tussen Tito en Mosa Pijade in 1947.

- Tito: 'Ik wil dat je deelneemt aan een vergadering van het Politiek Bureau.'

- Pijade: 'Maar ik ben daar geen lid van!'

- Tito: 'We hebben samen gebiljart en ik zeg je dat je er nu lid van bent!'

Een andere zeer welwillende biograaf, Auty, geeft toe dat 'een klein groepje gezamenlijk de beslissingen nam en dat Tito zelf het gezag behield en de persoonlijke macht.'⁴³

Op dat ogenblik leveren de andere communistische partijen, die van de USSR en van Europa, scherpe kritiek op dat gebrek aan democratie. Zo trekt de Britse communistische militant Klugmann in 1951 van leer tegen wat hij omschrijft als 'een Turks regime, een soort militair despotisme uitgeoefend door een klein superieur groepje dat zich in de plaats stelt van de marxistisch-leninistische principes van het democratisch centralisme. Een systeem van bevelen van bovenaf, waar men blindelings moest aan gehoorzamen zonder vragen of discussie, was in de plaats gekomen van de kritiek en zelfkritiek binnen de partij.'⁴⁴

De westerse media en historici herhalen vaak dat de Kominform (het bureau van de Oosterse communistische partijen, Frankrijk en Italië, een soort van naoorlogse mini-Internationale) de Joegoslavische communistische partij uitgesloten heeft omdat zij het met hen niet eens was. Dat klopt niet. De echte reden is dat Tito elke discussie heeft geweigerd. Zoals Klugmann schreef: 'elke communistische partij, elk centraal comité kan fouten maken. Het vergt soms tijd en een lange periode van discussie alvorens een partij of een lid inziet wat er verkeerd is aan een bepaalde politiek. Maar weigeren over de kritiek te discussiëren, weigeren om de vertegenwoordigers van acht andere partijen te ontmoeten, betekende dat de Joegoslavische leiding zich buiten de familie van de communistische partijen plaatste. Een ernstige partij kan een fout openlijk toegeven, en over haar oorzaken discussiëren; de omstandigheden van het ontstaan ervan analyseren en de middelen om de fout recht te zetten aandachtig bestuderen. Hoogmoed komt voor de val, dat hebben alle revolutionaire partijen die tot op heden ten onder gingen ondervonden. Ze hebben hun eigen kracht niet ontdekt en schrik gehad om over hun zwakheden te spreken.'⁴⁵

In de opvattingen van Tito is er geen plaats voor kritiek en zelfkritiek, zoals blijkt uit een interview over de geschiedenis van de partij: 'De leiding van de partij was even bekwaam als verenigd. Nooit was er maar het minste conflict tussen ons.' Dat is de perfecte definitie van bureaucratische werking. Een partij die niet systematisch het debat en de strijd tussen de twee lijnen organiseert als motor om de problemen uit te klaren en de fouten te verbeteren blokkeert de democratische discussie en bereidt haar verval voor.

Een partij die zich verstopt...

Waarom blijven de activiteiten van de partij klandestien, ook nadat het land bevrijd werd? Waarom verbergt de partij zich achter het Volksfront? De Kominform is verbaasd over deze discretie: 'Als je in 1946 of 1947 naar Belgrado ging, kon je geen enkel openlijk kantoor van communistische partij vinden. De communistische partij publiceerde geen verklaringen, geen resoluties, geen stellingnamen...

Tussen de bevrijding en juli 1948 publiceerde het partijdagblad *Borba* geen enkele partijbeslissing.'

De partij onttrekt zich aan de controle van het volk, luidt het verwijt van de Kominform: 'Een typisch voorbeeld. Op de grote Zeleznikwerven bij Belgrado

De Westerse hulp aan Tito

De massale westerse hulp aan Tito was niet belangeloos...

'Tussen 1948 en 1959 ontving Tito zo'n 2,4 miljoen dollar, onder de vorm van leningen en kredieten voor de aankoop van industriële uitrusting, meststoffen, zaaigoed en landbouwmateriaal, Amerikaanse graan- en meeloverschotten, medisch materiaal, militaire uitrusting, transportvliegtuigen, oorlogs- en handelsschepen.

Die hulp nam ook een nieuwe vorm aan: Joegoslavische specialisten werden uitgenodigd voor vormingsstages in de Verenigde Staten, Groot-Brittannië en in andere westerse landen. Mijn cijfers zijn gebaseerd op statistieken uit officiële Amerikaanse en Britse bronnen. Het grootste deel van de hulp kwam van de Verenigde Staten, maar ook Groot-Brittannië en Frankrijk droegen hun steentje bij. De Westerse mogendheden waren van oordeel dat dit de goedkoopste manier was om een parate defensiemacht in stand te houden in geval van een sovjetaanval. Zo hield Joegoslavië gedurende verschillende jaren 300.000 soldaten op de been en besteedde het 23% van zijn nationaal inkomen aan defensie.'¹

1. Geciteerd in Peter Praet, *Etudes Marxistes* (België), 4de trimester 1992.

werkten 400 arbeiders, waaronder 160 partijleden. De partijvergaderingen werden in het geheim gehouden. Geen enkel niet-lid wist wat daar bediscussieerd en beslist werd. Niemand wist trouwens wie partijlid was. Zo leek voor de massa van de Joegoslavische arbeiders de communistische partij eerder op een geheime sekte van samenzweerders die hun leven beheerste zonder zich te laten zien.⁴⁶

Vreemd genoeg ontkent Tito die beschuldigingen niet. Op het tweede congres van het Volksfront roept hij uit: 'Heeft de Communistische Partij van Joegoslavië een ander programma dan het Volksfront? Neen. De Communistische Partij heeft geen ander programma. Het programma van het Volksfront is het programma van de partij.'⁴⁷

Eigenaardig toch. Want het programma van dat Front stelt: 'Het Volksfront van Joegoslavië is de voornaamste politieke kracht'. Het is dus het Front - en niet de partij - dat de leiding van het land opeist. Welnu, het Front, een uiterst brede organisatie, heeft iedereen verenigd die zich wilde inzetten voor de strijd tegen de fascistische bezetters. Dat wil zeggen, naast de communisten ook burgerlijke en kleinburgerlijke partijen, rijke boeren, handelaars, industriëlen, en daarnaast arbeiders, boeren en intellectuelen. Djilas, de adjunct van Tito, bevestigt dat uitermate breed karakter: 'Er bestaan geen ideologische, godsdienstige of andere hinderpalen voor wie zich bij het Front wil voegen.'⁴⁸

Als men die verklaringen naast elkaar zet, komt men tot volgend verbijsterend resultaat: de communistische partij, die geacht wordt de belangen van de arbeiders en andere uitgebuiten te verdedigen, heeft geen ander programma dan de... bourgeois waar zij samen mee in het Front zit! Hier klopt duidelijk iets niet.

Tito keert Lenin de rug toe

Wat niet klopt is dat de partij van Tito de dictatuur van het proletariaat de rug toekeert hoewel ze daar oorspronkelijk op gebaseerd was. Hoe formuleerde Lenin die algemene lijn van de communistische partijen? 'De dictatuur van het proletariaat is een bijzondere vorm van klassenalliantie tussen het proletariaat, de voorhoede van de arbeiders, en de talrijke niet-proletarische lagen van de arbeiders (de kleinburgerij, de kleine eigenaars, de boerenklasse, de intelligentsia, enz.) of de meerderheid ervan; het is een alliantie tegen het kapitaal, een alliantie met als doel de volledige omverwerping van het kapitaal, de volledige opheffing van het verzet van de burgerij of van elke poging om haar macht te herstellen, een alliantie met als doel de uiteindelijke vestiging en de consolidatie van het socialisme.'⁴⁹

Maar Lenin stelde duidelijk dat het proletariaat de leiding had van die alliantie: 'Alleen een welbepaalde klasse, die van de stedelijke arbeiders, de industrie-arbeiders in het algemeen, is in staat het geheel van de werkende en uitgebuite massa's te leiden in hun strijd voor de omverwerping van het juk van het kapitaal (...) in de algemene strijd voor de algehele afschaffing van de klassen.'⁵⁰

De val van het socialisme in Oost-Europa heeft deze fundamentele waarheid bevestigd: een burcht wordt het gemakkelijkst van binnenuit ingenomen. Het is aan de ontaarding van de communistische partijen zelf te wijten dat het kapitalisme zich meester heeft kunnen maken van die landen. Ook daar heeft Tito de weg geëffend door van binnenuit de communistische Liga te liquideren...

Tito, een goedkope methode

Business Week

12 april 1950

De Amerikaanse financiële krant bevestigt dat het de taak van het titoïsme is om de landen van Oost-Europa van de socialistische weg af te brengen:

'Voor de Verenigde Staten in het bijzonder en voor het westen in het algemeen is het aanmoedigen van Tito een van de goedkoopste methodes gebleken voor het in toom houden van het Russisch communisme. Het bedrag van de westerse hulp aan Tito belooft momenteel 51,7 miljoen dollar. Dat is veel minder dan de om en bij één miljard dollar die de Verenigde Staten met hetzelfde doel in Griekenland hebben uitgegeven.'

Daily Telegraph

12 december 1949

Interview met de Britse minister Anthony Eden:

'Het voorbeeld en de invloed van Tito kunnen aan de gebeurtenissen in Centraal- en Oost-Europa een beslissende wending geven.'

The Times

13 september 1949

Maar dat alles is slechts mogelijk op voorwaarde dat Tito zijn dubbel spel goed speelt...

'Nochtans blijft het titoïsme maar een kracht zolang maarschalk Tito kan volhouden dat hij een communist is.'

De Franse minister van buitenlandse Zaken
1950

'Men moet niet teveel druk op maarschalk Tito zetten om zijn politieke evolutie te versnellen... Als hij zijn progressief imago bij de massa's, zowel in eigen land als in het buitenland, zou verliezen, zou zijn partij ook ophouden het subversieve en besmettelijke voorbeeld te zijn dat het vandaag voor zovele communisten en sympathisanten van het communisme is.'¹

Washington Post

1961

'Een half miljoen ton graan is geen hoge prijs om de invloed van de prachtige ideeën van de Joegoslavische communisten te vergroten.'

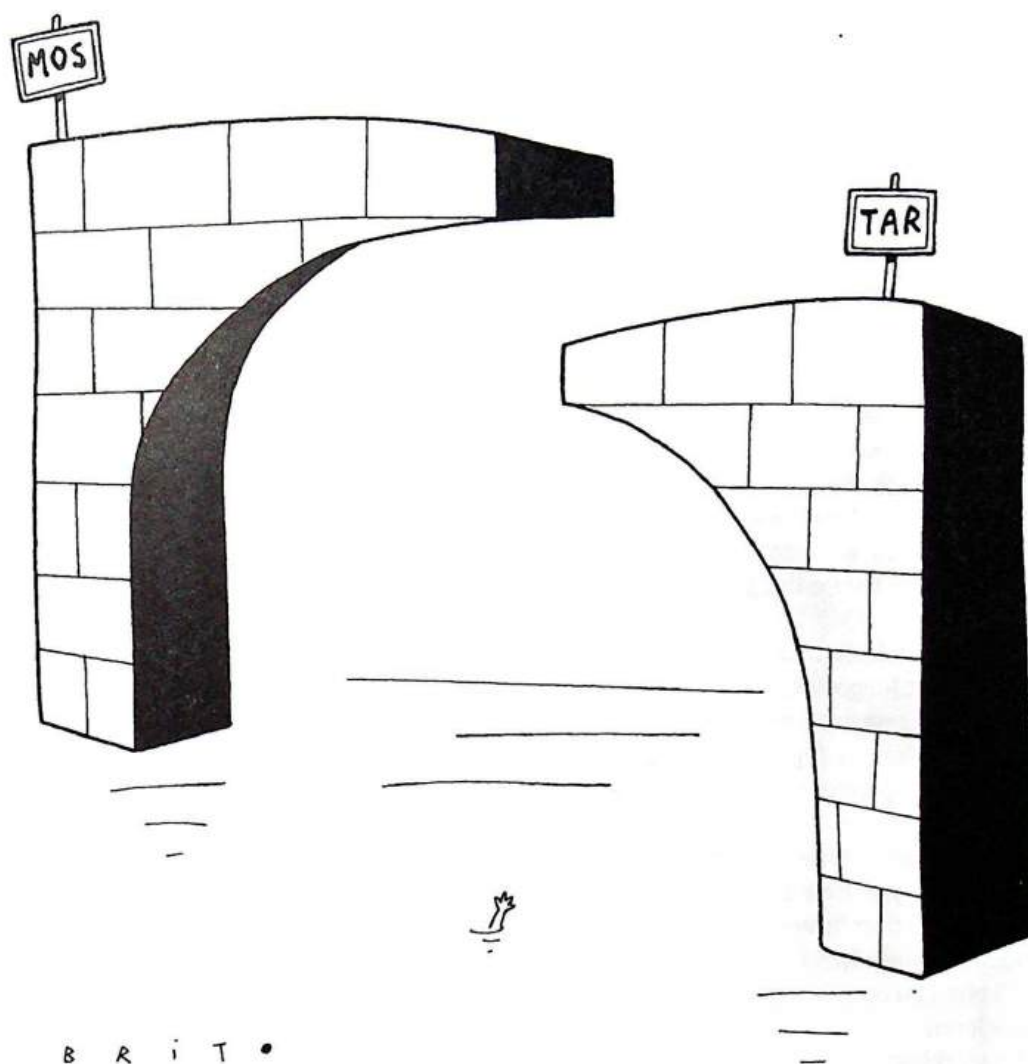
John Kennedy

1962

'De militaire hulp van de Verenigde Staten aan Joegoslavië beantwoordt aan de nationale belangen van de Verenigde Staten.'

1. Geciteerd in Heuser, 'Western Containment Policies in the Cold War', Londen, 1989.

1. Klugmann, 'From Trotsky to Tito', Lawrence & Wishart, Londen, 1951, p.130.
2. *Ibidem*.
3. *The New York Herald Tribune*, 16 september 1950.
4. *US News and World Report*, 24 november 1950.
5. Conferentie van Belgrado, 8 februari 1949.
6. Geciteerd door Klugmann, *op. cit.*, p.129.
7. Lenin, 'Oeuvres complètes', Editions du Progrès, Moskou, 1966, deel 11.
8. Toespraak in Skopje, augustus 1949, in Klugmann, p.129.
9. Catherine Samary, 'Le Marché contre l'autogestion', Publisud, Parijs, 1988, p.92.
10. Georges Guezennec, 'L'autogestion yougoslave', Editions Créer, 1990, hfdst. 11.
11. Ludo Martens, 'Een andere kijk op Stalin', epo, Antwerpen, 1995, p.71, 73, 76, 78, 87, 91, 101.
12. Brief aan de CP van de USSR, 13 april 1948.
13. Klugmann, *op. cit.*, p.16.
14. Marx - Engels, 'La question paysanne en France et en Allemagne', 'Oeuvres choisies', Editions Sociales, Parijs, 1955, vol. II, p.394.
15. Catherine Samary, *op. cit.*, p.88-89.
16. *Idem*, p.93.
17. Kardelj, 'Sur quelques problèmes de notre politique dans les villages', *Komunist*, 1954, nr.4.
18. *Borba*, 19 juli 1963.
19. Tijdschrift *Socializam*, 1962, nr.5.
20. Catherine Samary, *op. cit.*, p.210-211.
21. *Rad*, 1 december 1962.
22. Catherine Samary, *op. cit.*, p.210-211.
23. Directives du Comité central, in *Questions actuelles du socialisme*, 1952, nr. 10, p.145, 160-161.
24. *Politika*, 7 december 1961.
25. *Vecernje Novosti*, 20 december 1961.
26. Voorbereiding van de wet van 1976 op de coöperatieve arbeid.
27. *Idem*.
28. Lenin, 'Sur la démocratie et le caractère socialiste du pouvoir des Soviets'.
29. Lenin, 'Oeuvres', deel 27.
30. Voorbereiding van de wet van 1976 op de coöperatieve arbeid.
31. Programma van de communistische Liga van Joegoslavië, Belgrado, 1958.
32. Resolutie van het 8e congres, 1969, *Socialist Thought and Practice*, Belgrado, januari-maart 1969, p.48.
33. Philis Auty, 'Tito', p.295.
34. *The Times*, 22 mei 1951.
35. *New York Herald Tribune*, 13 september 1950.
36. Tijdschrift 'Politica Internacional', Spaanse editie (Joegoslavië), 5 april 1990.
37. *Manchester Guardian*, 19 oktober 1949.
39. Peter Praet, in *Marxistische Studies*, nr. 4/1992, p.13.
40. *The Daily Telegraph*, 12 december 1949.
41. *The Times*, 13 september 1949.
42. 'Les Caprices de l'Economie', in *Peuples méditerranéens*, nr. 61, p.20.
43. Philis Auty, 'Tito', p.271.
44. Klugmann, *op.cit.*, p.10.
45. Lenin, 'Left-wing communism', hfdst. 7, 11e congres van de CPSU, maart 1922.
46. Klugmann, *op. cit.*, p.21.
47. Rapport van 27 september 1947.
48. Rapport aan de stichtingsconferentie van de Kominform, augustus 1947.
49. Lenin, 'Selected Works', deel 24, p.311.
50. Lenin, 'A great beginning', juni 1919.

11. Het zelfbestuur: wegbereider van de uiteenspatting

Zelfbestuur: zes kenmerken

Joegoslavië is het eerste land waar het socialisme vervangen werd door het kapitalisme. Om die evolutie te verdoezelen hebben de titoïstische leiders de theorie van het 'zelfbestuur' naar voor geschoven. Die vleiende naam slaat in feite op het prijsgeven van de socialistische planning en het vrij spel geven aan de kapitalistische economische krachten. Een vrij spel dat door de hervorming van de grondwet van 1965 en 1974 nog wordt versterkt...

Gedurende de jaren '60 en '70 vertoont de ontwikkeling van het Joegoslavische economische 'zelfbestuur' zes kenmerken. 1. Concurrentie tussen de arbeiders. 2. De vorming van een bureaucratie, nadien van een nieuwe bourgeoisie. 3. Anarchie en verspilling. 4. Toenemende afhankelijkheid van buitenlands kapitaal. 5. Toenemende rivaliteit tussen de republieken. 6. Noord-Zuid-conflicten tussen rijke en arme gebieden. Elk van die kenmerken zal een belangrijke rol spelen bij het uitbreken van de crisis in de jaren '80 en van de oorlog...

1. De concurrentie tussen de arbeiders

Het in 1950 ingevoerde zelfbestuur laat aan elk bedrijf de keuze over wat het zal produceren, tegen welke prijs en tegen welke lonen voor de arbeiders. Met als onmiddellijk gevolg: de arbeidersklasse wordt verbrokken door tegengestelde belangen.

De communistische schrijver Branko Kitanovic staat zeer kritisch tegenover het zelfbestuur: 'Sinds 1956 bestond de geleide en geplande economie niet meer. Dat systeem van zelfbestuur heeft niet alleen de concurrentie ontwikkeld tussen de bedrijven die stuk voor stuk uit waren op het meer winst, maar zelfs binnen elk bedrijf afzonderlijk. Zo stond bijvoorbeeld de verkoopafdeling in een schoenbedrijf dat ik goed gekend heb, los van de productieafdeling: beide hadden ze een totaal verschillende administratie en belangen. Elk van beide wilde het maximum van de in het bedrijf geproduceerde meerwaarde voor zich houden.'¹

De verbrokkeling neemt belachelijke proporties aan, aldus Branko Horvat, voormalig directeur van het Joegoslavisch instituut voor economie: 'Joegoslavië werd ongetwijfeld het meest gedecentraliseerde land ter wereld (...) Binnen de bedrijven begonnen ateliers en departementen onderling te ruziën. Zij wierpen daarbij zelfs fysische versperringen op.'²

Bovendien haalde de winst op korte termijn het van de lange termijn zodat de grondslagen van de economie niet verstevigd konden worden. Horvat: 'de hervorming (van 1965) wilde de hele accumulatie in handen van de bedrijven laten zodat de beslissingen over investeringen autonoom konden gebeuren. De snelle stijging van de lonen hield aan hoewel de groeivoet bruusk daalde. De bedrijven gebruikten gewoon de vrijgekomen accumulatiefondsen om de loonstijging te financieren.'

Een kapitalistische werking van de economie speelt niet in op de samenwerking tussen de arbeiders maar op hun onderlinge concurrentie. De kloof tussen de lonen in Joegoslavië werd dan ook snel breed. In 1951 verdient een hogeschoolde arbeider 20% meer dan een ongeschoolde loopjongen. Tien jaar later is dat verschil opgelopen tot 150%. De universitaires van hun kant verdienen in 1951 25% meer dan de bedienden met een lagere school niveau. Tien jaar later verdienen ze twee en een half keer zoveel.³

Na een eerste periode van snelle ontwikkeling geraakt de Joegoslavische economie al snel buiten adem. Zoals we zagen wordt die mislukking gecamoufléerd door de financiële hulp van de vs. Maar de werkloosheid wordt aanzienlijk. Zoals in een derdewereldland zien vele arbeiders zich gedwongen uit te wijken naar de westerse landen: 'Het werkloosheidsprobleem is in Joegoslavië een hoofdprobleem', schrijft Michel Roux, 'het aantal personen dat effectief

Speculatie

- 1972. *Le Monde* schrijft: 'Met (niet) onschuldige methodes worden de winsten opgedreven. Zo'n tien jaar geleden kostte een vierkante meter grond in Belgrado ongeveer 500 oude dinar; vandaag is dat 10.000 tot 15.000 dinar. Particulieren die profiteren van de hulp aan de toeristische sector bouwen hotels die ze daarna aan een hoge prijs verhuren.'¹
- 1984. *Le Monde* schrijft: 'In afwachting van een nieuwe prijsverhoging heeft een winkelgerant in Belgrado 4.000 diepvriezers, 2.000 ijskasten en evenveel wasmachines uit de handel genomen. Een andere deed hetzelfde met 3.500 autobanden, 200.000 meter elektriciteitskabels (momenteel onvindbaar op de markt) en 150 kleurentelevisies. Zo hoopten ze voor hun bedrijf enorme winsten te realiseren.'²

1. *Le Monde*, 13 december 1972.

2. *Le Monde*, 9 augustus 1984.

een job heeft, is tussen de tellingen van 1953 en 1981 met slechts 7% gestegen.'

In dezelfde periode steeg de actieve bevolking met 37%! De emigratie van arbeidskrachten begon in de jaren '60 en was massaal tussen 1965 en 1973. Vooral de Duitse Bondsrepubliek was erg populair. Zo ontstonden er migrantenkolonies van in totaal 1,1 miljoen mensen.⁴

2. Nieuwe bureaucratie en nieuwe bourgeoisie

We wezen op de ontwikkeling van een laag nieuwe kapitalisten vanaf de jaren '60. Officieel was dat nochtans onmogelijk. Maar de Joegoslavische pers zelf vermeldt dat de nieuwe rijken met alle mogelijke middelen de reglementen omzeilen. De officiële statistieken vermelden dat alleen al in 1983 74.151 mensen aangeklaagd werden voor economische misdrijven. Dat is tien procent meer dan het jaar daarvoor. De pers heeft het dagelijks over gevallen van diefstal, steekpenningen en diverse soorten verduistering. De rechtbanken hebben het druk.⁵ Maar meestal gaat het om kleine vissen. Kolossale fortuinen, zoals dat van Fikret Abdic, worden door de bureaucratie beter beschermd en blijven buiten schot. Tot het systeem uiteindelijk onder de toenemende druk van de interne rivaliteit uiteenspat.

De bureaucratie is meer en meer uit op eigenbelang en persoonlijke verrijking ten koste van het collectief belang. Het staatsapparaat geeft het voorbeeld van 'ieder voor zich', zoals blijkt uit verschillende getuigenissen uit de titoïstische milieus zelf... Branko Horvat schrijft nog: 'Van 1970 af was machtsbehoud de prioriteit en niet de verhoging van de productie. De privileges waren afhankelijk van de positie in de partij.'⁶ Een Sloveense leider stelde hetzelfde vast: 'De Liga zit vol oppoortunisten en onverschilligen die helemaal geen aanstalten maken om stelling te nemen en het hoofd te bieden aan de problemen.'⁷

In zo'n adderkluw hebben de arbeiders niets meer te zeggen. Een enquête van het tijdschrift *Danas* wijst uit dat 'de Liga' in 1988 'minder dan 30% arbeiders telt. Ze bestaat hoofdzakelijk uit directeurs, bedrijfs- en administratiekaders.'⁸ Niet te verwonderen dat de arbeiders zeggen: 'Al wat de communisten kunnen, is de beste posten inpikken.'⁹

Omdat het helemaal geen echte communisten meer zijn. Bewijs: wie vindt men dan terug aan het hoofd van alle republieken (behalve één) als de Liga in 1990 uiteenspat? Voormalige verantwoordelijken van de Liga. Maar dan zwaaien ze met de meest uiteenlopende politieke programma's. Van roze sociaaldemocratie tot fasciserend nationalisme. Dat is niet verwonderlijk want de Liga was al lang geen revolutionaire partij meer maar een door carriëristen gedomineerd apparaat. Ze was een van de basissen zelf van de vorming van een nieuwe burgerij.

3. Anarchie en verspilling

In 1965 schafften de titoïstische leiders het Centraal Investeringsfonds af dat tot dan toe 70% van de economische investeringen beheerde. Van dan af zijn het de banken en niet meer de centrale staat die de investeringen en de prioriteiten bepalen. Op basis van welke criteria verlenen die banken al of niet kredieten? En volgens welke logica willen de bedrijfsverantwoordelijken investeren? Horvat legt uit: 'Het bedrijf richt zich tot de bank. Als het bedrijf niet investeert, zou een ander dat kunnen doen en het voorbijsteken, zodat zijn lonen minder snel zouden stijgen dan die van zijn bureaus. Daarbij heeft elk klein district vooral belangstelling voor zijn eigen industrie...'

Daarnaast is er de druk van de plaatselijke overheid met het oog op het vermeederen van de plaatselijke budgettaire middelen dankzij de produc-

'Markteconomie' betekent kapitalisme

Interview met Jacques Gouverneur, professor marxistische economie aan de universiteit van Louvain-la-Neuve (ucl), auteur van 'Fondements de l'économie capitaliste':

- 'Maakt u een onderscheid tussen het kapitalisme en de markteconomie?'

- 'Neen. "De markteconomie" lijkt mij een schuchtere formule om het kapitalisme aan te duiden: een dergelijke economie wordt onvermijdelijk kapitalisme. Zelfs in het geval van Joegoslavië waar de bedrijven zelfbestuur hadden, drijft de wet van de concurrentie onvermijdelijk naar het nastreven van competitiviteit en naar het zoeken van winst.'¹

1. *Le Soir*, 1 april 1994.

tiegroei en de uitbreiding van de industrie. Dat alles draagt bij aan het tot stand komen van een hardnekkige concurrentie in het zoeken naar investeringsfondsen.¹⁰

Die concurrentie tussen de Joegoslavische bedrijven leidt tot anarchie, een typisch kenmerk van een economie die geleid wordt door het winstcriterium. Franse communisten geven een voorbeeld dat ze van dichtbij meemaakten: 'Onlangs werd een aluinfabriek gebouwd in Mostar. Maar ze werd stilgelegd omdat de "arbeidersraad" van de naburige bauxietmijn het winstgevendere vond zijn bauxiet uit te voeren om zo aan buitenlandse deviezen te geraken.'¹¹

Bovenop de concurrentie tussen de bedrijven komt nog de concurrentie tussen de regio's. De hele Joegoslavische economie wordt erdoor verzwakt... Zo wordt er een verwoede strijd geleverd rond de ontwikkeling van de havens: 'De Kroaten hebben grote investeringen gedaan in Rijeka, de Slovenen hebben Kopar aangelegd en de Serviërs bouwen Bar', bericht *Le Monde* in 1972.¹² En elke republiek heeft haar eigen spoorwegmaatschappij. 'Een sneltrein van Belgrado naar Ljubljana verandert drie keer van locomotief want in elke republiek rijdt hij met andere machines en een andere bemanning. De telefoonsystemen en de elektriciteitsnetten van de verschillende republieken zijn incompatibel. Elke republiek heeft haar eigen centrale bank die meer of minder geld in omloop brengt via kredieten of orderbriefjes zonder de centrale bank van Joegoslavië te verwittigen.'¹³

4. Toenemende afhankelijkheid van het internationaal kapitaal

Reeds in 1950 hadden de titoïsten het ministerie van Buitenlandse Handel afgeschaft. Ze lieten ook een belangrijk principe van een socialistische economie vallen, namelijk het staatsmonopolie op de buitenlandse handel. Voortaan mochten de Joegoslavische bedrijven rechtstreekse handelsbetrekkingen met het buitenland aanknopen. Op het eerste gezicht een verleidelijke vrijheid. In de praktijk betekent het gewoon dat de westerse multinationals die de wereld economie beheersen, de vrijheid hebben de concurrentie tussen de Joegoslavische bedrijven aan te wakkeren. En ze daardoor allemaal te verzwakken.

De gevolgen zijn niet te berekenen. De bedrijven zijn op zichzelf aangewezen en denken alleen maar aan het verhogen van hun eigen winsten. Ze leveren een tomeloze, absurde en dure concurrentiestrijd. In 1963 toont de Chinese communistische partij in een beroemde polemiek aan dat die politiek van Tito leidt tot de overheersing door het buitenlands kapitaal: 'De hardnekkige concurrentie tussen de bedrijven komt ook tot uiting op het vlak van de buitenlandse handel. De Joegoslavische pers schrijft dat het vaak gebeurt dat zich op een en dezelfde buitenlandse markt twintig of dertig vertegenwoordigers van Joegoslavische bedrijven verdringen; dat zij met elkaar concurreren en elkaar de klanten betwisten.'¹⁴ Ter herinnering: de buitenlandse handel biedt de beste kansen tot corruptie...

Van dan af verhoogt het buitenlands deficit, waardoor Joegoslavië zich almaar dieper in de schulden moet steken. De Wereldbank - in handen van de Verenigde Staten en de andere westerse mogendheden - wordt zijn belangrijkste langetermijnkredietverlener (37% van de bedragen).¹⁵ Maar nieuwe kredieten worden maar toegekend mits belangrijke toegevingen: soberheidsmaatregelen, verlaging van de douanebarrières om de markt te openen voor westerse bedrijven... Joegoslavië kapituleert meer en meer voor die dictaten. In 1985 verklaart eerste minister Planinc: 'We willen nieuwe criteria invoeren om de zelfbestuurde bedrijven met de markt te confronteren. De sanctie van het succes is de markt.'¹⁶

In haar boek van 1988 (zie vorig hoofdstuk) blijft Catherine Samary de idee van het zelfbestuur verdedigen in naam van de 'strijd tegen de bureaucratie'. In werkelijkheid heeft het titoïsch zelfbestuur een bureaucratie zonder voor-

De carrièrekaart

Rond 1990 vertelt de burgemeester van een Joegoslavische stad waarom hij toegetreden was tot de titoïstische Liga:

'Zoals alle jongeren had ik op het einde van mijn studies de gewettigde ambitie om werk te vinden overeenkomstig mijn opleiding. Maar ik wist dat dit alleen maar kon als ik toetrad tot de Liga. Wat ik dan ook deed. Toch nam ik mijn lidmaatschap ernstig en ik discussieerde zoveel en zo hard dat men na verloop van tijd mijn uitsluiting eiste. Ik wist dat ik in dat geval mijn post zou verliezen. Ik heb mij dus verdedigd en ben erin geslaagd mij te handhaven. (Later) in de nieuwe situatie van Joegoslavië had ik geen enkele reden meer om lid te blijven.'¹

1. Georges Guezennec, 'La Yougoslavie autogestionnaire', Editions Créer, Nonette (Frankrijk), 1991, p.160.

gaande geschapen, een bureaucratie vermenigvuldigd met het aantal republieken. En de concurrentie heeft de Joegoslavische economie geruïneerd en diep in de schulden gestoken. Samary zelf kan er niet omheen dat het deficit op de buitenlandse handel tussen 1964 en 1971 verviervoudigd is.¹⁷ Een kloof van 700 miljoen naar 2,7 miljard dollar.

Een andere verdediger van het zelfbestuur, Georges Guezennec, bezieler van de vereniging Frankrijk-Joegoslavië, moet ook wel betreuren dat 'sommige import-export organismen een bijzonder nefaste rol hebben gespeeld door de bedrijven aan te zetten om "te pas en te onpas" in te voeren. Ik heb dat persoonlijk vastgesteld op het vlak van de veeteelt waar duizenden Friese koeien ingevoerd werden in Bosnië, in een gebied waar geen geschikt voedsel voorhanden was. Ze zijn verdwenen zonder nageslacht na te laten. De winkels puilden uit van buitenlandse gadgets en goederen, terwijl dezelfde goederen in Joegoslavië geproduceerd werden. Die gekte van invoer-op-krediet wakkerde bij de bevolking een consumptiementaliteit aan met als symbool de grote reclameafiches voor Coca-Cola. En dat terwijl de Slovenen uit hun bergkruiden zelf een gelijkaardige drank produceerden die ze "Cockta" noemden."¹⁸

Guezennec vermeldt terecht het absurde karakter van die afhankelijkheid van het westers kapitaal. Maar bij het zoeken naar de oorzaak schrijft hij: 'De bevrijding van de bedrijven door de markt was een goede zaak. Spijtig genoeg gebeurde dat op een slecht moment. De bedrijven hadden de tijd niet gekregen om zich te oefenen in de vrijheid en de staat had zichzelf de middelen onttrokken om bij de bedrijven de tendens af te remmen om zich ten onrechte in de schulden te steken.'¹⁹

Die uitleg snijdt geen hout. Die gevolgen zijn niet te wijten aan een slecht moment (1965) maar zijn onvermijdelijk vanaf het moment dat men dat hoofdprincipe van een socialistische economie laat vallen: het monopolie op de buitenlandse handel. Waarom? Omdat de bedrijven in een socialistische economie aan het begin zeer zwak staan tegenover de almacht van de westerse multinationale ondernemingen die de wereld, met hun grondstoffen, hun afzetgebieden en hun technologieën overheersen. Als men die bedrijven hun in- en uitvoer afzonderlijk laat onderhandelen met die onvergelijkbaar sterkere multinationals, zal die ongelijke situatie onvermijdelijk in het voordeel van het Westen uitdraaien. Dat is wat in Joegoslavië gebeurd is (zie hiernaast).

Lenin werd in de jonge USSR met hetzelfde probleem geconfronteerd. Hij schreef daarover: 'Het industrieproletariaat is helemaal niet in staat om van Rusland een industrieland te maken zonder de industrie te beschermen door het monopolie op de buitenlandse handel.'²⁰ Stalin had die analyse bevestigd: 'De opheffing van het monopolie op de buitenlandse handel betekent het opgeven van de industrialisatie van het land, het laten overspoelen van de sovjetmarkt door de goederen uit de kapitalistische landen en het veranderen van ons land van een onafhankelijk land in een semi-koloniaal land.'²¹ De geschiedenis van Joegoslavië bevestigt dat.

5. Toenemende rivaliteit tussen de regio's

Die groeiende inmenging van het Westen in de Joegoslavische economie doet tussen de republieken ook het onevenwicht, eigen aan een markteconomie, toenemen. 76% van de 'joint venture'-contracten (samenwerking tussen Joegoslavische bedrijven en internationale firma's) wordt afgesloten in de meest ontwikkelde regio's.

Omdat de westerse multinationals naar believen de concurrentie tussen de Joegoslavische republieken kunnen doen spelen, wakkert dat het nationalisme in de verschillende regio's nog meer aan.

Op dat ogenblik begint dan ook het uiteenvallen van het land. In 1965 en in 1974 voert het Tito-regime een grondwetshervorming door. Zij geeft

Slachtoffers van de ongelijke ruil

- Lionel Stoleru, gewezen adjunct-staatssecretaris van de Franse eerste minister: 'Door in te spelen op de termen van het ruilverkeer hebben de rijke landen stilaan de factuur van de crisis doorgeschoven naar de arme landen... De Derde Wereld betaalt de crisis in plaats van de rijke landen.'¹
- Stipe Suvar, voorzitter van de Liga der Communisten: 'Ons exportvolume is inderdaad toegenomen maar de inkomsten in deviezen liggen lager dan in 1981. Met andere woorden, een groot deel van onze nationale rijkdom werd naar de importlanden gedraineerd.'²
- Georges Guezennec, bezieler van de vereniging Frankrijk-Joegoslavië: 'Meestal kunnen de Joegoslavische bedrijven maar uitvoeren naar West-Europa of de Verenigde Staten door zich te wenden tot de multinationals die de markt in handen hebben en als tussenpersoon vaak een grotere marge hebben dan de producent. De multinationals, en vooral de Duitse, doen de goederen onder hun eigen merknaam produceren door bedrijven die goedkoper werken dan in hun eigen land. Die bedrijven zullen dat maar mogen blijven doen op voorwaarde dat ze het loonniveau lager houden dan dat van het importland. Op die manier buit men de Joegoslavische bedrijven en arbeiders evenzeer uit als die van Zuid-Oost Azië en andere derdewereldlanden.'³

1. Georges Guezennec, *op. cit.*, p.139.

2. Geciteerd in Guezennec, *op.cit.*

3. Georges Guezennec, *op. cit.*, p.160.

meer vrijheid aan het handelskapitaal en meer autonomie aan de republieken. Kardelj, Tito's economietheoreticus, legt de hervormingen als volgt uit: 'Het vertrekpunt in de economische betrekkingen tussen de nationaliteiten is de economische onafhankelijkheid van de volkeren van elke nationaliteit.'

Onafhankelijkheid als vertrekpunt? Dat betekent noch min noch meer de socialistische samenwerking de rug toekeren. Het algemeen belang raakt hoe langer hoe meer in de vergeethoek. *Le Monde* stelt al gauw vast dat 'de eenheid van de Joegoslavische markt niet meer bestaat. Meer dan eens meldt de pers dat een bedrijf producten had uitgevoerd die uren later door een ander bedrijf weer moesten worden ingevoerd, uiteraard tegen een hogere prijs.'²²

Horvat: 'Al die beslissingen waren het voorwerp van getouwtrek tussen republieken, of liever tussen hun respectievelijke politici.'²³ Maar het is veel erger dan getouwtrek. Het gaat zondermeer om wederzijdse sabotage. Journalist Dragan Vukcevic van de krant *Borba* uit Belgrado beschrijft die destructieve concurrentiespiraal: 'In het kader van de federatie is elke republiek een autonome staat binnen de staat. Als er bijvoorbeeld in Slovenië een sigarettenfabriek is, wil die een zo groot mogelijke markt, die de hele federatie bestrijkt. Ze probeert dan ook met alle macht de invoer van sigaretten uit een andere fabriek in Slovenië te beletten.'²⁴ Elke republiek heeft haar eigen researchdiensten, haar eigen autofabriek, enz.'²⁵

Alle republieken bouwen hun eigen industrie uit en saboteren elkaar dus onderling. Dat is de economische basis die het uiteenspatten van de Joegoslavische liga en de centrale staat uitlokt. De journalist van *Borba*: 'Wanneer de partij- en de staatsorganen in een of ander domein tot een akkoord zijn gekomen, moet die beslissing in het hele land worden uitgevoerd. Maar wat gebeurt er? In een vergadering van het centraal comité worden unanieme beslissingen genomen. Diezelfde kameraden die unaniem voor gestemd hebben, gaan terug naar hun republiek. Ze voeren niets uit van wat beslist werd of doen zelfs precies het tegenovergestelde.'

De autonomie van de regio's is ook de economische basis die de verspreiding van het nationalisme verklaart. Nochtans deed het nieuwe Joegoslavië in het begin moeite om het Servisch en het Kroatisch nationalisme te bestrijden en de minderheden (behalve de Albanezen) te erkennen en te ondersteunen. Het zocht naar evenwicht en probeerde zij die in de toekomst oorlogsmisdadigers zouden worden, te beteugelen (Paraga, Seselj, Tudjman, Izetbegovic...). Maar vandaag worden die resultaten ondermijnd door de gevolgen van het titoïstisch zelfbestuur.

De leiders van elke deelrepubliek zetten hun arbeiders op tegen de 'concurrerende' republieken. De socialistische solidariteit is zoek. Guezennec zegt: 'Een Joegoslavische vriend vertelde me eens dat "de handelsbalans" van zijn republiek volgens hem verbeterd was. Ik was nogal sceptisch en vroeg naar welk EEG-, Comecon- of ander land de uitvoer gestegen was. Hij antwoordde dat die republiek meer verkocht had aan de andere Joegoslavische republieken, die hij in zekere zin gelijkstelde met het buitenland.'²⁶

Maar die opgang van het nationalisme is geen toevallige misvorming. Ze vloeit voort uit de keuzes die Tito maakte sinds de grote sprong achterwaarts van 1948-1950.

Ook de Engelse auteur Auty Philips, de erg positieve biograaf van Tito, toont aan dat: 'Vanaf 1950 het economisch plan gedecentraliseerd werd; meer en meer werd het accent gelegd op de noodzaak om winst te maken. Deze economische decentralisatie bracht politieke decentralisatie met zich mee. Aan het einde van de jaren '60 oefende elk van de zes republieken meer bevoegdheden uit op haar grondgebied dan de federale regering die zich alleen nog met de coördinatie bezighield. De regionale onafhankelijkheid werd angstvallig ver-

Ik leen, maar jij betaalt

Branko Horvat, een economist van het Tito-regime, geeft aan dat elke Joegoslavische republiek naar believen leende in het buitenland, maar wel op kosten van de centrale kas!

'De nieuwe nationale economieën nemen op onverantwoorde wijze hun toevlucht tot buitenlandse leningen, op kosten van de federale schuld. Informatie over de leningen werd verheven tot staatsgeheim. Later ontdekte men dat zelfs de Nationale Bank van Joegoslavië niet wist hoeveel schuld ze had, bij wie en door wie. Het talmen van de wetgever en de leningen in het buitenland zorgden ervoor dat de groeivoet tussen 1971 en 1979 betrekkelijk hoog bleef. Maar die groei was helemaal niet gezond meer.'

1. Branko Horvat, in het tijdschrift *Peuples méditerranéens*, nr.61 (1992), p.21.

dedigd. Het plaatselijk patriotisme was duidelijk sterker dan het joegoslavisme, ook onder de communisten. Het viel niet mee om dat te verzoenen met het behoud van een gecentraliseerde communistische partij.²⁷ Het is dus wel degelijk de wet van de maximale winst die het plaatselijk chauvinisme bevorderde.

Joegoslavië is ten onder gegaan omdat het titoïstisch zelfbestuur het gif van 'ieder voor zich' verspreidde en de bedrijven tegenover elkaar als vijanden opstelde. Nochtans levert Samary kritiek op 'de wijze van plannen van de jaren 1952-1964 (die) gedomineerd blijft door een partijstaat die noch aan het zelfbestuur noch aan de republieken centrale macht verleent.' Ze vindt zelfs dat de hervorming onvoldoende decentraliseerde!²⁸ In werkelijkheid gaf Tito te veel macht aan de plaatselijke bureaucratieën die haar gebruikten om voor zichzelf een economische basis op te bouwen. Het nationalisme is geen ongeval dat een gezond zelfbestuur van buitenaf overkomen is. Het nationalisme is het onvermijdelijk gevolg van het systeem van zelfbestuur als zodanig. Het is dat 'ieder voor zich' dat het opduiken van de plaatselijke bourgeoisie heeft bevorderd. Eens de crisis de kop opstak, was het niet meer te vermijden dat deze bourgeois het chauvinisme en de haat bij hun arbeiders zouden aanwakkeren om hun eigen macht en voorrechten te redden...

6. Noord-Zuid conflict tussen rijke en arme republieken

Door aan de nieuwe Joegoslavische kapitalisten zoveel vrijheden toe te kennen gaf het titoïsme ze vrij spel om zich te concentreren in de rijkste en meest winstgevendende gebieden. De armste streken (Bosnië, Macedonië en vooral Kosovo) kregen de vrijheid om in de steek te worden gelaten. In 1986, aan de vooravond van het uiteenvallen, was in Slovenië 1,5% van de actieve bevolking werkloos. In Kosovo was dat 29%. De beperkte, kunstmatige en onevenwichtige groei van de titoïstische economie heeft de Noord-Zuidkloof, die er van in het begin was, niet kunnen overbruggen.

'Nochtans was dat een fundamentele ambitie', aldus de Franse historicus Michel Roux: 'Bij zijn oprichting in 1918 bestond Joegoslavië uit een noordelijk deel dat onder Oostenrijk-Hongarije een begin van industrialisatie had gekend, en een achterlijk zuiden waar de Ottomaanse overheersing in sommige gebieden (Macedonië, Kosovo, Sandjak) tot 1912 duurde.'²⁹ De zwakke punten van die streken waren de armere en meer verbrokkelde grond, de in het ruilverkeer slechter betaalde ertsontginning, de lager geschoolde werkrachten, de demografie en de duurdere infrastructuur (in de bergachtige gebieden).

Waarom is die kloof groter geworden? Als je die vraag stelt in Ljubljana, de rijkste van de ex-Joegoslavische republieken, zal de heersende ideologie je antwoorden: 'Omdat de mensen uit het Zuiden te lui zijn. Jarenlang hebben wij hen geholpen maar ze hebben die hulp verkwanseld.'

Geholpen? Ja en nee. Alle Joegoslavische bedrijven stortten een deel van hun sociaal product in een 'Fonds van de Federatie voor de versnelde ontwikkeling van de onvoldoende ontwikkelde republieken en de provincie Kosovo'. Het Fonds kende die budgetten aan de begunstigden toe onder de vorm van langetermijnleningen met lage rentevoet.

Stelden die transfers veel of weinig voor? Veel, zegt Guezennec: 'Van 1981 tot 1986 heeft Slovenië jaarlijks gemiddeld 1,86% van zijn sociaal product in het Fonds voor hulp aan de onderontwikkelde republieken gestort. Daar kwam nog een speciale hulp van 0,36% voor Kosovo boven op. Dat maakt een totaal van 2,22%.³⁰

Veel en weinig tegelijk, vindt Michel Roux: 'De transfer is aanzienlijk en bedraagt 30% van de economische investeringen in Bosnië, Macedonië en Montenegro, en twee derde van die in Kosovo. Toch werd de kloof groter, wat bijzonder spectaculair duidelijk wordt als je de uitersten vergelijkt: Slovenië

Profetisch

In 1966 schrijft de Albanese communistische leider Enver Hodja in profetische termen over de politieke toestand in Joegoslavië...

'De heldhaftige nationale bevrijdingsstrijd van de volkeren van Joegoslavië werd door de Tito-klik in haar eigen voordeel gebruikt om de oude bourgeoisie omver te werpen en te vervangen door een nieuwe bourgeoisie met een "communistisch", "socialistisch" masker.

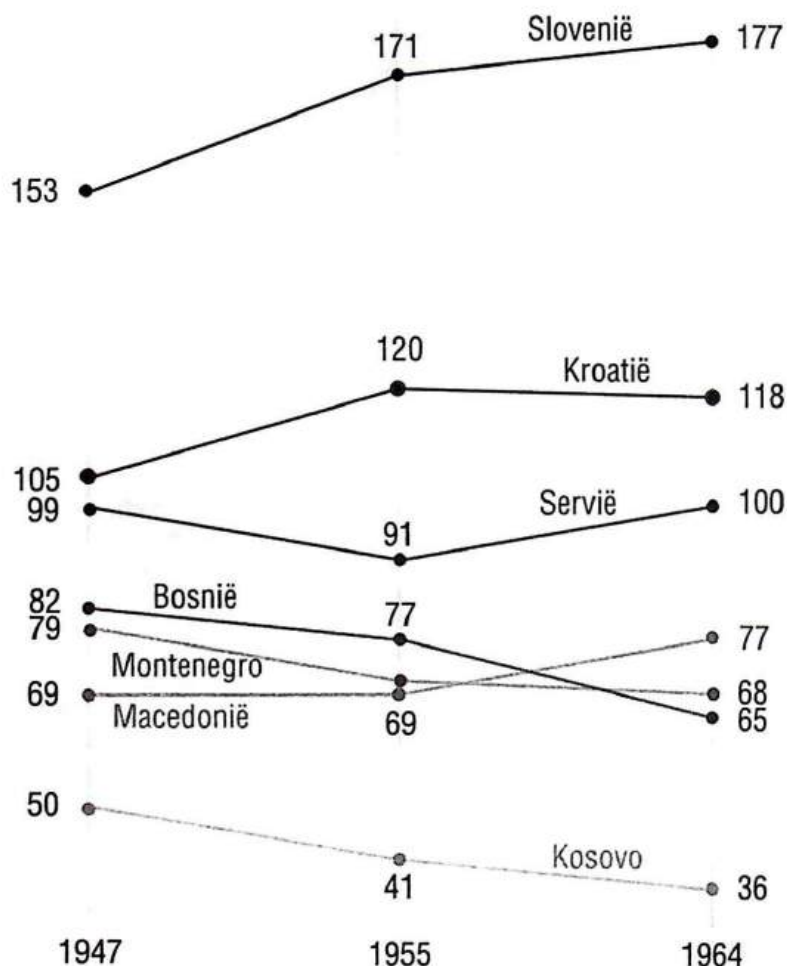
Ooit zullen de volkeren van Joegoslavië opnieuw hun bloed vergieten en nog meer lijden. Totnogtoe hebben ze immers de periode van het herstel van het kapitalisme meegemaakt; de periode die volgt is die van politieke, economische en gewapende rivaliteiten. De binnenlandse oorlog in Joegoslavië is nauwelijks begonnen, maar hij zal voortduren in een strijd om de macht en de hegemonie. Complotten en represailles zullen elkaar opvolgen. Er zal zich een strijd ontwikkelen tussen de Serviërs van de udb (Tito's politieke politiek) en de Kroatisch-Sloveense oestachi's, een strijd om de controle over het Joegoslavische leger, een bittere strijd van Servische clans tegen Kroatisch-Sloveense clans, een strijd van kleine arme republieken tegen grote rijke republieken, een strijd tussen verschillende nationaliteiten, dat alles aangewakkerd met een godsdienststrijd die ook zijn rol zal spelen. Het Joegoslavië van Tito wordt zo langzamerhand een kruitvat.'¹

Deze tekst werd in 1966 geschreven. De gigantische kredieten en de bescherming van de vs hebben de explosie alleen maar uitgesteld.

1. *Zeri i Populit*, 2 augustus 1966.

De kloof tussen de republieken wordt groter

Hoe evolueerde het nationaal inkomen per hoofd? Als we het geheel van Joegoslavië als gemiddelde waarde nemen (=100), zien we dat Kroatië en vooral Slovenië sterk vooruitgegaan zijn. De onderontwikkelde regio's daarentegen gingen achteruit (behalve Macedonië).

Bron: Branko Horvat, 'The Yugoslav Economic System', p.60. In het cijfer van Servië zijn Vojvodina en Kosovo niet inbegrepen.

vergroot zijn voorsprong op het Joegoslavisch gemiddelde en Kosovo vergroot zijn achterstand. In 1986 was het sociaal product per inwoner in Slovenië 7,2 maal hoger dan in Kosovo (in 1955 was dat 4,5 maal).'

Daar antwoorden de Slovenen op dat Kosovo de hulp zeer slecht heeft besteed en het geld in 'prestigeprojecten' heeft gestoken. Dat klopt ten dele maar verdoezelt wel het echte debat: waren die 2,2% een echte gift ofwel een slechts zeer gedeeltelijke teruggave?

Het was geen gift. Veertig jaar lang heeft het noorden grondstoffen en energie aan abnormaal lage prijzen ingevoerd, vooral dan na de economische hervorming van 1965 die de prijzen liberaliseerde.

In feite stegen de prijzen van de afgewerkte producten uit het noorden en dat in tegenstelling tot de energie en de grondstoffen uit het zuiden. Kosovo was in deze meer en meer ongelijke ruil dus de grote verliezer. In mei 1969 bericht de speciale verslaggever van *Le Monde*: 'De onderontwikkelde republie-

Slovenië heeft duchtig geprofiteerd

De Baskische socioloog Antonio Egido beschrijft de greep van de Sloveense burgerij op de andere regio's:

'De Sloveense burgerij gedroeg zich anti-Joegoslavisch nadat ze nochtans heel wat economische voordelen uit de federatie had gehaald. Het Sloveens toerisme-agentschap Kompas bijvoorbeeld controleerde meer dan de helft van de toerisme-agentschappen op de Dalmatische kust (in Kroatië). Globus, de grootste Kroatische uitgeverij, was in handen van de Sloveense groep Delo. In de zuidelijke republieken van Joegoslavië werkten tussen twee- en driehonderdduizend mensen in bedrijven met Sloveens kapitaal. De Sloveense multinational Iskra (tele-informatica) bezat fabrieken in het buitenland (Ecuador, Zwitserland, Turkije) en in alle Joegoslavische republieken en provincies.

De Sloveense burgerij speelde een leidende rol in de Joegoslavische financies via de Ljubljanska Banka. In Slovenië werkten "gastarbeiter", een term voor de werkkrachten uit Zuid-Joegoslavië, die officieel van hun "recht op zelfbestuur" waren beroofd.¹

1. Jose Antonio Egido, 'Le système d'autogestion dans la Yougoslavie de Tito', Donostia, februari 1995, onuitgegeven.

ken zijn eveneens ontevreden over de douane- en prijzenpolitiek. De grondstoffen die zij produceren zouden onder de wereldprijs liggen. De afgewerkte producten van de nationale productie genieten beschermende douanemaatregelen en worden boven de wereldprijs verkocht. Zo zag Bosnië op één jaar tijd een kapitaal wegvloeien dat een veelvoud is van wat het van het Federaal Financieringsfonds ontving.³¹

Hetzelfde mechanisme kenmerkt trouwens de hele huidige wereldeconomie. Het zuiden levert goedkope grondstoffen, het noorden verwerkt ze. En aangezien de afgewerkte producten heel wat duurder worden verkocht, steekt het noorden de winsten op zak.

Het noorden van Joegoslavië heeft het zuiden uitgebuit. Het gejammer van de Sloveense bourgeois over het geld dat ze 'verloren' bij het helpen van de achtergebleven republieken doet sterk denken aan de vrouwen van de patroons die erover klagen dat 'hun armen stukken van mensen kosten'! De Deutsche Bank redeneert niet als een patroonsvrouw. Haar verklaring in juni 1991 toont duidelijk wie in de Joegoslavische economie van wie profiteerde: 'Door de onafhankelijkheid verliezen Slovenië en Kroatië de afzetmarkten voor hun producten maar ook hun grondstoffenvoorziening. Ons huis is dus bereid om hen ter hulp te komen.'³²

Oorspronkelijk wilde Joegoslavië de Noord-Zuidkloof dichten. Maar toen Tito de vrije hand gaf aan het rijk van de concurrentie, tekende hij het doodvonnis van de arme regio's. En in de jaren '80 werd die kloof in de ogen van de rijksten een reden om Joegoslavië op te blazen.

De analyst Iran Hashi schrijft: 'De meest ontwikkelde regio's wilden hun woordje meespreken in de besteding van de overgedragen gelden en wilden interregionale "joint-ventures" aanmoedigen in de hoop invloed uit te oefenen op het gebruik van de gelden. De leiders van de meer ontwikkelde republieken Kroatië en Slovenië kloegen voortdurend over de traagheid van de hervormingen. Ze hoopten op een nog grotere decentralisatie, op de uitbreiding van de hervormingen in de richting van de markt en op de beperking van de rol van de centrale overheid.

De weinig ontwikkelde republieken daarentegen voelden aan dat hun bedrijven niet hetzelfde technologisch niveau en niet dezelfde efficiëntie hadden als die in de gevordere regio's en dat ze de concurrentie niet aankonden. De alsmaar grotere autonomie van de zelfbestuurde regio's veroordeelde hen tot de eeuwige positie van "arme partner" met een lagere groeivoet. De weinig ontwikkelde republieken opteerden dan ook voor een politiek van actieve tussenkomst en werden daarom beschouwd als tegenstanders van de hervormingen.'³³

Onder druk van de crisis wilden de rijke republieken nog meer rechtstreekse controle uitoefenen op de armere regio's... Het unitaire Joegoslavië en de macht van Belgrado zetten een domper op de Sloveense en Kroatische plannen.

Toch kon Joegoslavië niet op zijn eentje ontploffen...

De Belgische auteur Peter Praet schrijft: 'Na de dood van Tito komen de tegenstellingen tussen de republieken openlijker tot uiting. De Sloveense en Kroatische bourgeoisie, die al sterke economische banden heeft opgebouwd met Duitsland en Oostenrijk, controleert de meest ontwikkelde gebieden van het land. Zij volgen een dubbele politiek: ze wijzen de solidariteit met de armste republieken af en sluiten meer en meer aan bij het Duitse imperialisme. De Servische bourgeoisie van haar kant grijpt terug naar de politiek van het begin van de eeuw: Groot-Servië voor alles. Maar die tegenstelling leidt niet tot een geweldsexplosie.

Zolang geen van de separatisten op de steun van het Westen kan rekenen, hebben alle kapitalistische landen belang bij het voortbestaan van Joegoslavië. In

Staat concurrentie voor gelijkheid?

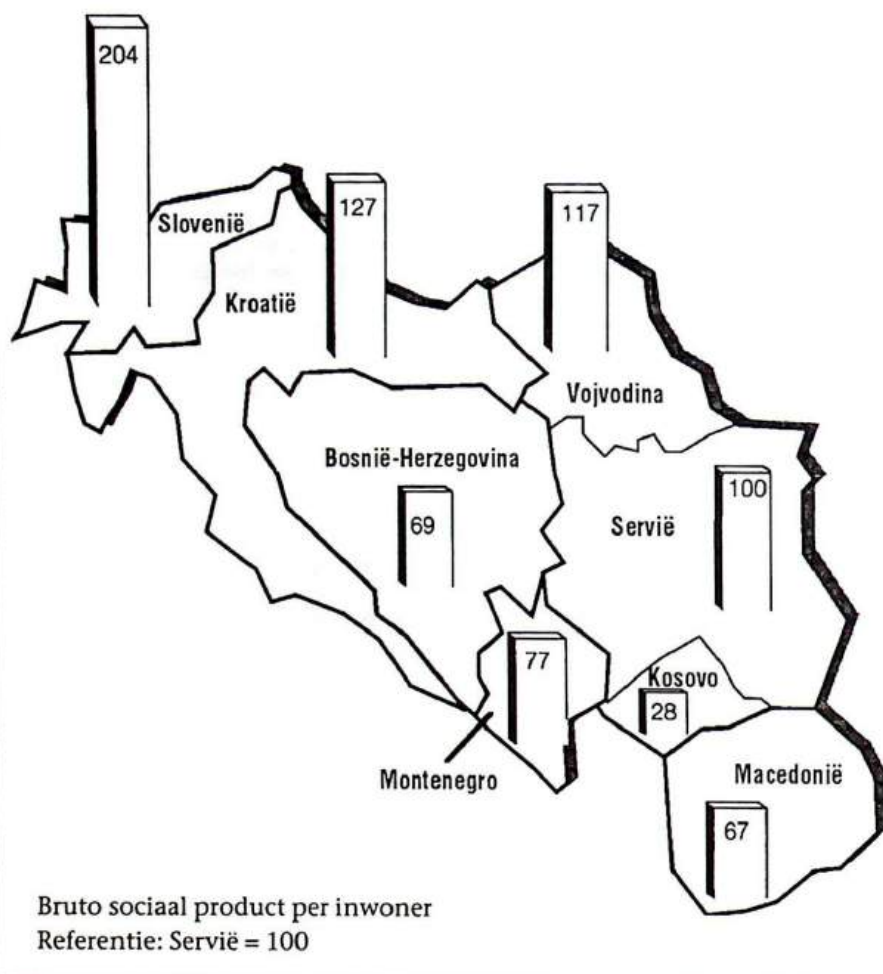
Als overtuigd verdediger van het zelfbestuur moet Georges Guezennec tot zijn spijt vaststellen dat Joegoslavië op het punt staat om uiteen te spatten. Aan het einde van zijn boek (geschreven in 1990) verbaast hij zich daarover:

'Dankzij de concurrentie, die zich over heel het land had moeten uitstrekken, had de Joegoslavische markt op relatief korte termijn het economisch pijl en de levensstandaard van de republieken moeten gelijkschakelen.'¹

Het tegendeel is echter waar: concurrentie veroorzaakt altijd een ongelijke ontwikkeling! De geschiedenis van het kapitalisme heeft voortdurend aangetoond dat het een systeem is dat de zwakke gebieden en sectoren die onvoldoende opbrengen, verwaarloost. De concurrentie, dat essentiële kenmerk van het kapitalistisch systeem, is niet bij machte een evenwichtige ontwikkeling tot stand te brengen.

1. Guezennec, op. cit., p.156.

Het rijke Noorden, het arme Zuiden

De kloof nam toe onder Tito: een Sloveen produceert zeven keer meer dan een Kosovaar

1980 verklaart de Amerikaanse president Carter: 'Een onafhankelijk, verenigd en niet-gebonden Joegoslavië is van cruciaal belang voor de stabiliteit in Europa en in de wereld. En de steun aan de territoriale onschendbaarheid, de onafhankelijkheid en de eenheid staan centraal in de Amerikaanse politiek.'³⁴

Dit geeft duidelijk de band aan tussen de interne en de externe factoren. Om Joegoslavië te doen uiteenspatten was het nodig dat explosieve spanningen zich binnenin ophoopten. We zagen zonet hoe die spanningen alsmaar verhevigden. Maar om de bom te doen ontploffen moest er een lont zijn. Die lont was de tussenkomst van Duitsland, zijn rivaliteit met de Verenigde Staten en het feit dat het de gevestigde orde in Europa in vraag stelde. In het volgende hoofdstuk zullen we zien op welke manier Joegoslavië geruïneerd werd... Maar eerst willen we antwoorden op een vaak gestelde vraag: welke productiewijze heerste er in Joegoslavië?

Was het een socialistisch land?

Wat voor maatschappij was de Joegoslavische? Welke productiewijze heerste er? Een socialistische? Een kapitalistische? Vanaf wanneer? Wij denken dat de kapitalistische productiewijze sinds de jaren '50 overheerste. Maar het was wel een zeer bijzondere vorm van kapitalistische productiewijze...

Diezelfde vraag is aan de orde bij de analyse van de evolutie in de USSR en de andere Oostbloklanden. Maar in die landen eiste de omvorming van socialis-

Wat het Memorandum erover zegt...

In het Westen is er veel te doen geweest over het fameuze Memorandum van de Servische Academie (september 1986). Er werd veel over gesproken, maar het werd niet gelezen. Dat Memorandum blaast warm (Servisch nationalisme) en koud (oproepen tot eenheid en solidariteit tussen de regio's). Je vermoedt de pen van verschillende auteurs. Maar het Memorandum bevat zeer interessante aanduidingen over het titoïstisch zelfbestuur...

'Met een jaarlijkse groeivoet van 0,5% tussen 1981 en 1985 situeert Joegoslavië zich in de categorie van de minst dynamische landen op economisch vlak. Bijna 1 miljoen mensen is werkloos, de productie stagneert, het inkomen per hoofd is met een derde gedaald. Analyses wijzen uit dat de oorsprong van de crisis gezocht moet worden in de jaren '60 toen de economische groei begon te vertragen om in 1980 stil te vallen. (...)

Met name bij de keuze van de fundamentele beslissingen over het economisch systeem werden veel fouten begaan. Om te beginnen werd de planning afgeschaft. Het opheffen van de planning heeft de coördinatiefuncties van de federatie afgeschaft (...) Oorspronkelijk werd de decentralisatie opgevat als een bevrijding van de economie uit de handen van de bureaucratische krachten, maar de decentralisatie is ontaard in een **desintegratie van de economie naar grondgebied en naar sector**. Zo werd de Joegoslavische eenheidsmarkt gebroken. De republieken en de autonome provincies hebben hun economie hoe langer hoe meer beschermd en afgesloten. (...) In de periode 1966-79 was de groei lager dan in de periode 1953-1965.

Er werd teveel productiecapaciteit opgebouwd. Dat was ofwel te wijten aan gebrek aan informatie ofwel omdat de basisstructuur van de investeringen niet gepland was. (...)

De symbiose tussen nationalisme, separatisme en machthonger komt concreet tot uiting in de inspanning van de politici om hun macht te vergroten door te steunen op de soevereiniteit van de republieken.

Het zelfbestuur bestaat op een globaal maatschappelijk niveau niet echt en werd nooit opgebouwd als een volwaardig democratisch systeem.'

me naar kapitalisme een veel langere overgangperiode. Kroetsjov en andere Oosterse leiders hebben reeds in het midden van de jaren '50 met de communistische koers gebroken en hun politiek heeft het opduiken van burgerlijke elementen in die landen bevorderd, maar het bleef onwettig om zich te vrijmaken.

Want het socialisme - vooral in de USSR - had stevige fundamenten gelegd voor de collectieve economie. Zelfs na het aan de macht komen van Kroetsjov hebben de kapitalistische krachten moeten wachten tot de contrarevolutie van Jeltsin om de maatschappij te kunnen overheersen en om zich van een volledige economische basis te verzekeren. Van dan af hebben zij zich, zoals bekend, spectaculair en brutaal verrijkt. Zelfs het geweld van de Russische mafia moest er aan te pas komen om een primitieve kapitalistische accumulatie tot stand te brengen. Op die manier wordt trouwens elke kapitalistische maatschappij geboren: temidden van geweld en misdaad. Het Westen had overigens dezelfde weg gevolgd, wat onze verbloemende geschiedenisboeken ook mogen beweren. In Engeland, Frankrijk en andere landen is het kapitalisme tot stand gekomen dankzij een primitieve vorm van extreem gewelddadige kapitaalaccumulatie. Dat gebeurde ten koste van boeren die van hun land werden verdreven en ten koste van de kolonies die werden leeggeplunderd en tot slavernij gebracht.

In de USSR hebben de Kroetsjovs en de Gorbatsjovs dus meer dan dertig jaar nodig gehad om het socialisme kapot te maken, zoals Ludo Martens aantoont in 'De fluwelen contrarevolutie'.³⁵ Heeft Joegoslavië een gelijkaardige geschiedenis doorgemaakt? We zien inderdaad overeenkomsten tussen de teksten van Kroetsjov en Tito. Sinds 1948 is Tito de voorloper van de opportunistische stroming die het socialisme in de Oostbloklanden geleidelijk ondermijnt en ze machteloos maakt tegen het kapitalistisch herstel.

De markt voert het kapitalisme opnieuw in

Maar in Joegoslavië begint het herstel van het kapitalisme veel vroeger dan in de andere socialistische landen. Zoals we zagen kwamen in de oorlog heel wat voor-aanstaande revolutionaire partijleden om. Weliswaar onteigent de communistische partij in 1945 de kapitalisten die gecollaboreerd hebben en roept ze de macht uit van de arbeidersklasse en voert ze de dictatuur van het proletariaat in. Maar in 1948 ontdoet Tito zich van een groot gedeelte van de linkerzijde van zijn partij, 220.000 communisten. Dat betekent een beslissend keerpunt. In 1950 schaft diezelfde Tito de socialistische planeconomie af en vervangt het door het zelfbestuur, d.w.z. door de concurrentie tussen bedrijven en tussen werknemers.

Hoe kan men bepalen of een maatschappij kapitalistisch of socialistisch is? Door de productieverhoudingen tussen de economische actoren te bestuderen. Op welk niveau? In de drie domeinen van die economische activiteit: 1. Wie is eigenaar van de productiemiddelen? 2. Hoe circuleren de goederen? 3. Hoe worden de inkomsten verdeeld?

In een klassieke kapitalistische maatschappij is de toestand eenvoudig: de kapitalisten zijn de exclusieve eigenaars van de productiemiddelen en hebben dus de volle beslissingsmacht over wat geproduceerd wordt, met welk doel (winst maken of voorzien in de behoeften van de mensen), tegen welke prijs en voor welke afnemers. Ze hebben ook de macht om zich de winsten toe te eigenen. Zelfs als de staat in bepaalde omstandigheden een aantal bedrijven beheert, gaat het om een staat die gecontroleerd wordt door het geheel van de kapitalistenklasse en die in haar dienst produceert.

In een socialistische maatschappij daarentegen zijn de beslissende productiemiddelen in handen van de arbeidersstaat. Die staat plant de economie om zo goed mogelijk te beantwoorden aan de behoeften van het volk. De staat bepaalt de lonen in functie van de verbetering van het levensniveau en houdt daarbij ook rekening met de investeringsnoden. Het fundamenteel criterium is niet de winst maar het voldoen van de behoeften.

De achterzijde van het ordewoord 'zelfbestuur'

Ludo Martens, voorzitter van de Partij van de Arbeid van België, doorpikt de bedrieglijke waas van het zelfbestuur (dat hij in '77 nog met 'zelfbeheer' aanduidde):

'Wartoe dient het geklets over "het zelfbeheerend socialisme komt van de werkende mensen zelf"? Om de essentie van het socialisme te verbergen, namelijk de onderdrukking van de burgerij. De hoge kaders in de bedrijven, in de banken, in de administratie en het gerecht zijn allemaal "werkende mensen" en dikwijls zeer hard werkende mensen; maar zij vormen een deel van een uitbuitersklasse!

Na de socialistische revolutie zullen al deze heerschappen roepen om "zelfbeheer van de werkende mensen". Als zij mogen meespelen in het "zelfbeheer" dan zal het niet lang duren of zij hebben alle sleutelposities in de bedrijven en in het staatsapparaat weer onder hun controle en de arbeidersklasse zal uitbuiting en onderdrukking blijven kennen... maar nu onder de leuze "zelfbeheer van de werkende mensen".

Waarom is het "zelfbeheer" zo'n schadelijke theorie? Omdat na de revolutie de uitbuiters en hun knechten zich direct zullen voorstellen als "werkende mensen" en als "socialisten" met het doel opnieuw aan de leiding te geraken!

"De overgang van het kapitalisme naar communisme is een hele historische periode. Zolang zij niet ten einde is, bewaren de uitbuiters onvermijdelijk de hoop op een kapitalistisch herstel; hoop die zich omvormt in pogingen tot herstel. De uitbuiters verwachtten niet dat ze zouden omvergeworpen worden, ze geloofden het niet, ze konden zelfs die gedachte niet aanvaarden. Na een eerste ernstige nederlaag werpen zij zich in de strijd met een tiendubbele energie, met een razende passie, met een honderdvoudige haat om het verloren paradijs te heroveren".¹

1. Ludo Martens, 'Zelfbeherend socialisme', EPO, Antwerpen, 1978, p.9-10. Citaat van Lenin, 'Oeuvres complètes', deel 28, p.263.

Hoe zit het in Joegoslavië? Wij zijn van mening dat Tito met het herstel van het kapitalisme begonnen is in het domein van het vrije verkeer en de distributie. De concurrentie tussen de bedrijven instellen betekent de koopwaar vrij doen circuleren op kapitalistische wijze. De bedrijven vechten niet alleen onderling om de markt te overheersen en halen elkaar niet alleen onderuit (we zagen hoe dat het hele land verzwakt heeft). Zij beslissen bovendien niet om iets te produceren omdat het nuttig is voor het volk maar omdat het het meeste opbrengt. Net zoals het westers kapitalisme massa's breekbare en nutteloze gadgets produceert in plaats van eerst de hongerigen te spijzen.

Het circuleren van de koopwaar volgens het winstcriterium leidt al snel tot een verdeling van de inkomsten volgens hetzelfde criterium. Omdat de arbeiders tot concurrentie worden aangezet, voert die logica ook andere aspecten van het kapitalisme opnieuw in: de afstand tussen de lonen groeit. Tussen geschoolde en ongeschoolde arbeiders, tussen rijke en minder rijke sectoren, tussen republieken en regio's die snel of traag evolueren. Boven zagen we hoe de afstand tussen de lonen toenam. Aan het einde van de rit verdient een Sloveense arbeider zeven maal meer dan zijn Kosovaarse collega.

Collectieve kapitalisten

Het bijzondere aan het Joegoslavisch kapitalisme is dat het oorspronkelijk niet bestond uit individuele kapitalisten, eigenaars van industriële of handelsbedrijven. Wie zijn dan de patroons? In het begin zijn het de arbeiders zelf. Door de arbeiders eigenaar van hun bedrijf te maken, weliswaar met belangrijke beperkingen, maakt het titoïsme ze tot een soort collectieve kapitalisten die in concurrentie treden met de collectieve kapitalisten van de andere bedrijven.

Want een kapitalist moet niet noodzakelijk een individuele persoon zijn. In het kader van het westers kapitalisme bestonden er ooit coöperaties (die destijds overigens een hoop illusies hebben gewekt binnen de arbeidersbeweging). Die coöperaties gedroegen zich als collectieve kapitalisten die hun eigen arbeiders uitbuiten omdat zij door de concurrentie met de klassieke kapitalisten gedwongen waren dezelfde regels als zij toe te passen.

Wij zijn van mening dat de Joegoslavische bedrijven uit de tijd van het zelfbestuur vergelijkbaar zijn met coöperaties binnen een kapitalistisch systeem. Het gaat om een privé-toe-eigening van het productief kapitaal, maar dan in groepsverband. In het begin zijn de kapitalisten de leden van het bedrijf zelf.

In het begin, wel te verstaan. Want al snel ontstaan er verschillen binnen de arbeidersgroep. Het zelfbestuur gaf zagezegd aan het geheel van de arbeiders de bevoegdheid om het bedrijf te leiden. Maar in een regime dat het 'ieder voor zich' ophemelt, met leiders die de echte communisten onderdrukken en slaafse volgzzaamheid aanmoedigen, wordt de solidariteit door de toenemende bureaucratisering weggeveegd. De directeurs en de administratieve bureaucraten monopoliseren de beslissingsmacht. Het duurt dan ook niet lang dat de 'comités voor zelfbestuur' enkel nog over bijkomstigheden mogen beslissen. Net zoals de ondernemingsraden en de comités voor veiligheid en gezondheid in de westerse kapitalistische landen. In het begin werkten de Joegoslavische bedrijven weliswaar veel democratischer dan de westerse bedrijven. Maar met de bureaucratisering en de groeiende invloed van de nieuwe kapitalisten werd zelfs die democratie louter formeel.

Men zou kunnen tegenwerpen dat 'die elementen van kapitalistische functioneringswijze onvoldoende zijn om de snelle terugkeer van Joegoslavië naar het kapitalisme te verklaren. Waren sommige echte socialistische landen niet gedwongen soms vrij lang sommige kapitalistische economische sectoren met echte patroons te behouden?

Jawel. Zoals reeds eerder gezegd kan dat perfect gebeuren en om verschillende redenen (zwakte van de nieuwe economie en van de nieuwe socialistische sociale klassen, de staat van de na-oorlogse vernietiging, buitenlandse drei-

Tito: geen marxist maar een proudhonest

Professor Lekovic was hoogleraar aan de universiteit van Belgrado en aan de Sorbonne (Parijs). Hij schreef verschillende boeken over de geschiedenis van de filosofie en het politieke denken. Hij is van mening dat Tito en de Joegoslavische leiders geenszins marxisten waren maar dat hun concept van zelfbestuur rechtstreeks voortvloeide uit de opvattingen van het burgerlijk socialisme, meer bepaald van Proudhon. Marx en Engels hadden uitgerekend die opvattingen systematisch bekritiseerd...

- 'Betekent het zelfbestuur het onderling doen concurreren van de producenten?'

- 'Ja, de titoïsten hebben het marxisme vervangen door het proudhonisme. Zij zagen de staat of de gemeenschap als een samenstelling van verschillende politieke, religieuze, culturele, enz. entiteiten. De desintegratie van het land is op economisch vlak begonnen met het autonoom willen maken van de economie van elke regio, van elke republiek. Dat heeft het egoïsme, het "ieder voor zich" vrij spel gegeven. Dan kwam het autonoom maken van de partij. De partij werd vervangen door de partij van elke republiek. Dat resulteerde in de grondwet van 1964. De politiek volgde de economie.

Het zelfbestuur is geen marxistische idee. Marx heeft het wel over zelfbestuur en autonomie naar aanleiding van de Commune van Parijs. Maar dat sluit de idee van een sterke eenheidsstaat voor het verdedigen van de arbeiders niet uit.

Ook op het vlak van de nationale kwestie was er proudhonisme. Er werden nationale partijen opgericht. Het deel was belangrijker dan het geheel. Het geven van een te grote autonomie aan de regio's speelde een beslissende rol in de vernietiging van het land. De marxisten zijn voorstanders van autonomie maar het proudhonisme heeft rondit geleid tot onafhankelijkheid, tot separatisme. Het centraal staatsocialisme werd vervangen door een regionaal staatsocialisme dat de bureaucratie heeft voortgebracht die zich daarna op het nationalisme stortte.¹

1. Persoonlijk onderhoud in Belgrado, januari 1996.

ging...). Maar wat dan de doorslag geeft is de houding van het staatsapparaat. Welke sector, welke sociale klassen beschermt het en moedigt het aan?

De staat van de titoïsten, waar de plaatselijke bureaucratieën monsterlijke proporties aannemen, heeft de nieuwe kapitalistische krachten systematisch aangemoedigd, vooral in de meest ontwikkelde republieken. De titoïstische staat liet zijn rol van planner varen en veranderde al snel in een gewone waakhond van het 'laissez faire'. In zo'n systeem verpletteren de sterksten onvermijdelijk de zwaksten.

Anderzijds zag de titoïstische staat al heel snel af van zijn monopolie op de buitenlandse handel. Op die manier moedigde hij de plaatselijke bureaucratieën en bourgeoisie aan om zich rechtstreeks met het internationaal kapitaal te verbinden en er zich afhankelijk van te maken. Dat verklaart waarom die verschillende groepen bourgeois in 1990, en zelfs al vroeger, pionnen werden van de grote westerse mogendheden.

Tito was geen marxist

In feite was Tito geen marxist maar een proudhonist, zoals ook de Joegoslavische historicus en filosoof Lekovic stelt (zie vorige bladzijde). Het onderscheid tussen Marx en Proudhon is fundamenteel. Marx maakte een wetenschappelijke analyse van de kapitalistische productiewijze en legde de mechanismen ervan bloot. Hij heeft aangetoond dat de kapitalistische winst, gebaseerd op de toe-eigening van de meerwaarde door een klasse die de productiemiddelen bezit, aan de basis ligt van de sociale onrechtvaardigheid en van het vastlopen van de maatschappij. Hij heeft aangetoond dat de overheersing door deze burgerlijke klasse het organiseren van de samenwerking en het valoriseren van ieders bekwaamheden om een hoger welzijnsniveau te bereiken verhinderde. Hij toonde ook aan dat de staatsmacht, die de privileges van die kapitalisten beschermt, moest worden omvergeworpen als men komaf wou maken met die onrechtvaardigheden en met de ellende van een groot deel van de mensheid.

Proudhon daarentegen behoorde tot die premarxistische socialisten, die 'burgerlijke socialisten' die door Marx heftig werden bestreden (zie hiernaast). De oplossing van Proudhon is niet het socialisme en de dictatuur van het proletariaat (die volgens Marx onvermijdelijk zijn om de terugkeer van het kapitalisme te verhinderen). De oplossing van Proudhon is een maatschappij van kleinburgers, allemaal producenten in hun eigen hoekje, allemaal gelijk door god weet welke hemelse genade. Marx en Engels, en later Lenin, hebben aangetoond dat het proudhonisme een illusie is, dat een 'maatschappij van kleine producenten', waarin de concurrentie en winsthonger mogen blijven bestaan, noodzakelijk opnieuw tot een ongelijke ontwikkeling en tot de vorming van een kapitalisme zou leiden. Dat is precies wat er in Joegoslavië gebeurd is. Tito heeft de lijn van Proudhon gevolgd en het kapitalisme hersteld. Dat is de interne factor die Joegoslavië naar de uiteenspatting heeft gestuwd.

Waarom het Joegoslavische kapitalisme zeer zwak is gebleven

In de USSR heeft de overgang van socialisme naar kapitalisme bijna 35 jaar geduurd. In Joegoslavië, waar de socialistische basis niet de tijd kreeg om zich stevig te verankeren, ging dat veel sneller. Hoe snel? Het is moeilijk om er een precieze datum op te plakken. Maar wij zijn van mening dat reeds in de loop van de jaren '50 de Joegoslavische economie op een kapitalistische wijze functioneerde, hoewel de meerderheid van de arbeiders zich daar niet van bewust was.

Dit kapitalistisch herstel liep over verschillende etappes. Een tijd lang verrijkte de nieuwe burgerij zich illegaal en werd de economische misdaad betoelgd. Maar vanaf de jaren '70 kenden de kleine ambachtslui een enorme ontwikkeling. Zij vormden de basis voor een echte kapitalistenklasse in de dienstensector.

Marx of Proudhon?

Is het titoïstisch zelfbestuur dat de arbeiders tegen elkaar opzet een marxistische of eerder een proudhonistische opvatting?

Proudhon:

'Hier kan geen sprake zijn van het vernietigen van de concurrentie; dat is even onmogelijk als het vernietigen van de vrijheid. (...) De concurrentie en de vereniging steunen elkaar wederzijds... Ze sluiten elkaar hoegenaamd niet uit, ze zijn zelfs niet elkaars tegengestelde. Wie concurrentie zegt veronderstelt reeds een gemeenschappelijk doel. Concurrentie is dus geen synoniem voor egoïsme.'¹

'Evenwicht is het basisbegrip van het denken van Proudhon. Het is integraal gericht op het probleem van en het zoeken naar rechtvaardigheid. Als we het op de sociale verhoudingen toepassen, wordt evenwicht synoniem van gelijkheid.'²

Marx:

'In die twee hoofdstukken maak ik het socialisme van Proudhon, dat momenteel in Frankrijk in de mode is, met de grond gelijk. Het wil het privé-bezit (van de productiemiddelen, nvda) bewaren maar de ruil van de privé-producten organiseren. Het wil wel de koopwaar maar niet het geld.'³

'De heer Proudhon is van top tot teen filosoof en econoom van het kleinburgerdom. In een moderne maatschappij en onder dwang van zijn positie wordt de kleinburger aan de ene kant socialist, aan de andere kant econoom, d.w.z., hij wordt verblind door de schittering van de grote bourgeoisie en heeft mededogen met het lijdende volk. (...) In zijn diepste binnenste vleit hij zich met de gedachte onpartijdig te zijn, het juiste evenwicht te hebben gevonden (...).'⁴

1. 'Oeuvres de Proudhon', Parijs, 1920, deel 1, p.238.
2. Karl Marx, 'Misère de la philosophie' (in het voorwoord door Kessler), Payot, Parijs, 1996, p.57.
3. Brief aan Weydemeyer, 1 februari 1859.
4. Karl Marx, 'De armoede van de filosofie', uitgeverij Progres, Moskou 1974, p.179.

In het hotelwezen bijvoorbeeld is het theoretisch niet toegestaan meer dan tien werknemers in dienst te hebben. Maar sommige families omzeilen de wet en vormen echte ketens door verschillende hotels onder elkaar te verdelen.

Toch blijven deze vormen van kapitalistische eigendom maar klein bier vergeleken met de machtige concentratie van het westers kapitalisme. In Joegoslavië komt het niet voor dat hele delen van de economie geconcentreerd zijn bij een handvol kapitalisten. In feite lijkt de Joegoslavische productiewijze eerder op 'prekapitalisme' zoals dat bijvoorbeeld in Engeland voorkwam in de overgangsfase tussen 1700 en 1760, nog voor de echte kapitalistische productiewijze de oude vormen van met name de feodale economie uitschakelde.

In een zeer uitzonderlijke historische situatie ontstaat in Joegoslavië vrijwel uit het niets een nieuw kapitalisme. Voor de oorlog was Joegoslavië immers nog een grotendeels feodaal land. De klassieke burgerij, die gecollaboreerd had met het fascisme, werd precies om die reden uitgeschakeld. Dat nieuwe kapitalisme berust aanvankelijk op uiterst kleine bedrijven. Bovendien moet het nog de socialistische economische vormen van 1945 overwinnen en het verzet neerslaan van de arbeiders en de eerlijke elementen in het economisch en politiek apparaat.

Om die twee redenen ontwikkelt dat Joegoslavisch kapitalisme zich langzaam en blijft het tegenover het westers kapitalisme zwak staan. De Joegoslavische economie combineert twee handicaps: 1. De bedrijven blijven kleinschalig terwijl in het Westen door concentratie zeer machtige multinationals ontstaan. 2. Steunend op hun verworvenheden van 1945 bieden de arbeiders weerstand aan die nieuwe burgerij die hen 'efficiënter' wil uitbuiten.

De evolutie van Joegoslavië tussen 1948 en 1990 heeft een uitzonderlijk karakter: het is tegelijk een evolutie van socialisme naar kapitalisme en een evolutie van één vorm van kapitalisme naar een andere. Van een primitief prekapitalisme naar een onverbloemd neoliberal kapitalisme. Het is de pro-*vs* regering van Ante Markovic die in 1989 dat nieuwe stadium van het kapitalisme probeert te organiseren. Markovic wil de laatste sporen van het zelfbestuur uitwissen en de Joegoslavische economie kort en goed in de westerse economie inschakelen. Hij mislukt om twee redenen. 1. De plaatselijke bourgeoisie met het meeste macht (Kroatië en Slovenië) hebben reeds beslist dat hun belangen beter gediend zijn door de onafhankelijkheid. 2. En vooral: Duitsland heeft de splitsing van het land voorbereid.

Tito, de façademan

Van 1963 af hebben de Chinezen in een polemie met Kroejsjov de vraag opgeworpen of 'Joegoslavië een socialistisch land is'. Hun antwoord was neen. Ze hebben aangetoond dat de koers van Tito de socialistische planning en samenwerking uitschakelde en verving door de concurrentie, de markt en een groep van nieuwe rijken.

Eigenlijk had de Engelse krant *The Times* het vijftien jaar eerder al gezegd: 'Het titoïsme blijft maar een kracht in de mate dat maarschalk Tito kan beweren dat hij communist is.' Lees: Tito is geen communist maar een imitatie omwille van tactische redenen.

Die zin uit *The Times* stemt tot nadenken. Hij helpt de verwarring bij Europees links over Tito begrijpen. In het westen hebben bepaalde anticommunistische denkers - waaronder Michel Rocard (zie hiernaast) - het zelfbestuur voorgesteld als een derde weg tussen kapitalisme en socialisme. In werkelijkheid is Tito een typisch voorbeeld van 'façadisme'. In de architectuur slaat deze term op een bouwstijl die van oude gebouwen alleen de buitenmuur bewaard terwijl er binnenin een totaal ander gebouw wordt rechtgezet. Tito staat model voor het politiek façadisme: socialistische façade, kapitalistische binnenkant.

Rocard: leve Tito!

In 1973 steekt Michel Rocard, toenmalige leider van de Parti Socialiste Unifié (psu) en latere Franse premier, de loftrumpet van het titoïstisch zelfbestuur:

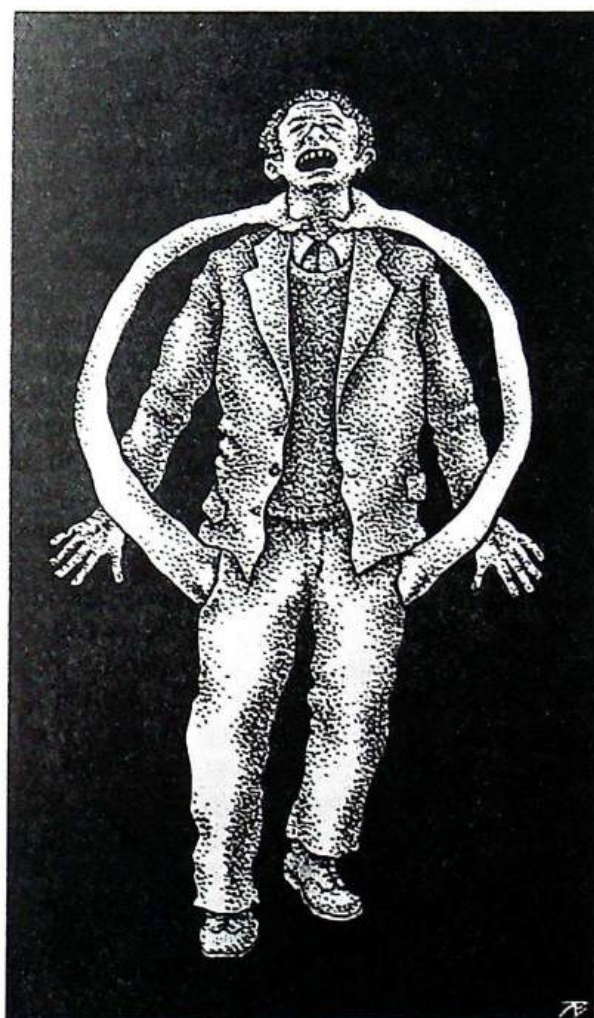
'De PSU heeft als enige in Frankrijk de beslissende keuze gemaakt voor het socialistisch zelfbestuur. We hebben dat weloverwogen gedaan omdat we van mening zijn dat het de enige keuze is die de concrete en dagelijkse hoop van ontelbaren in dit land vertaalt op het niveau van een globaal politiek project. (...) De Joegoslavische communisten hebben een nieuwe weg gezocht... De economische prestatie van het Joegoslavische zelfbestuur is globaal gezien een van de opvallendste ter wereld. De politieke leiding van Joegoslavië heeft de verbazingwekkende moed gehad abrupt te besluiten tot een aanzienlijke afslanking van de centrale bureaucratie.'¹

De 'opvallende prestatie' was grotendeels oogverblindend want het land leefde alleen maar op krediet. Maar dat is niet de kern van de zaak...

Het vervolg van het parcours van Rocard toont aan hoezeer die zogenaamde 'derde weg' van zelfbestuur (noch kapitalisme, noch socialisme) in feite tot de eerste weg terugvoert. In het Frankrijk van premier Rocard is het aantal armen en werklozen spectaculair gestegen. Rocard werkte ook mee aan het embargo tegen Irak en aan de Golfoorlog, een imperialistische agressie die honderdduizenden slachtoffers maakte.

1. Voorwoord bij Milojko Drulovic, 'L'Autogestion à l'épreuve', Fayard, Parijs, 1974, p.vii-xxii.

1. *Solidair*, 22 februari 1994, p.8.
2. Branko Horvat, in *Peuples méditerranéens*, nr. 61/1992, p.17.
3. Tijdschrift *Sozialistische Politik*, december 1970, p.38.
4. Michel Roux, 'Les trois crises de la Yougoslavie', in het tijdschrift *Hérodote*, nr. 48, p.111.
5. *Le Monde*, 9 augustus 1984.
6. Branko Horvat, in *Peuples méditerranéens*, nr. 61/1992, p.19-20.
7. 'Eslovenia dins de Iugoslavia', in het Catalaanse tijdschrift *cibos d'Afers Internacionales*, 12-12, Barcelona, 1988, p.82.
8. Georges Guezennec, 'La Yougoslavie autogestionnaire', Editions Créer, Nette (Frankrijk), 1991, p.160.
9. *Idem*, p.161.
10. B. Horvat, 'La planification en Yougoslavie', Parijs, oeso, 1964, p.173.
11. Regroupement communiste (Frankrijk), januari 1988 + briefwisseling.
12. *Le Monde*, 13 december 1972.
13. *International Currency Review*, vol. 20, nr. 45, april-augustus 1990.
14. 'La Yougoslavie est-elle un pays socialiste?', Beijing, 1963, p.24.
15. Catherine Samary, *op.cit.*, p.185.
16. *Le Monde*, 19 januari 1985.
17. Catherine Samary, *op. cit.*, p.184-185.
18. Georges Guezennec, *op. cit.*, p.148-149.
19. *Idem*, p.148.
20. Lenin, 'Oeuvres', Editions en Langues Etrangères, Moskou, 1963, deel 33.
21. Jozef Stalin, 'Oeuvres', Editions du Progrès, Moskou, deel 10.
22. *Le Monde*, 11 oktober 1984.
23. Branko Horvat, in *Peuples méditerranéens*, nr. 61/1992, p.20.
24. *Revista Internacional*, Praag, nr. 5/1988, p.61.
25. Georges Guezennec, *op. cit.*, p.135.
26. *Idem*, p.135.
27. Auty Philis, *op. cit.*, p.283.
28. Catherine Samary, *op.cit.*, p.122.
29. Michel Roux, in het tijdschrift *Hérodote*, nr. 48, p.112.
30. Georges Guezennec, *op. cit.*, p.117.
31. *Le Monde*, 3 mei 1968.
32. 'Der Balkan Krieg', München, 1995, p.5.
33. Iran Hashi, 'The Disintegration of Yougoslavia', in *Capital & Class* (Londen), nr.48, herfst 1992, p.67.
34. Peter Praet, in *Etudes Marxistes*, nr. 16/1992, p.13.
35. Ludo Martens, 'De fluwelen contrarevolutie', epo, Antwerpen, 1991, p.273-278.

12. Waarom het IMF en de Wereldbank Joegoslavië geruïneerd hebben

Waarom het IMF en de Wereldbank Joegoslavië geruïneerd hebben

Waar schrijven de media het uitbreken van de oorlog in Joegoslavië aan toe? Aan het nationalisme. Maar ze hebben niet uitgelegd waar dat nationalisme vandaan komt. En ook niet waarom het juist in 1989 losbarst. En als bij toeval zuivert hun uitleg de Verenigde Staten en de andere westerse mogendheden van alle schuld. De waarheid is echter dat de grootmachten Joegoslavië in de jaren '80 volkomen hebben gedestabiliseerd. Om hun eigen belangen in de Balkan te dienen, hebben ze het land bankroet gemaakt.

Verschillende, onderling verbonden factoren hebben het uiteenspatten voorbereid. Wij zetten ze voor u op een rijtje:

1. Het Tito-regime camoufleert zijn mislukking door op krediet te leven. Die schuld (21 miljard dollar in 1988, 31 miljard twee jaar later) maakt het land hoe langer hoe meer afhankelijk van de westerse financiële wereld. Een vierde van de exportinkomsten gaat naar terugbetalingen.
2. De westerse welwillendheid tegenover Joegoslavië loopt teneinde in 1985, tegelijk met de koude oorlog.
3. Nu het zijn rol van 'uithangbord' kwijt is, moet Joegoslavië door de multi-nationals volledig geherkoloniseerd worden. Het is dus zaak om de hinder-nissen die de plaatselijke bureaucratieën en bourgeoisieën hebben opge-worpen, op te ruimen. Het IMF en de Wereldbank kwijten zich van die taak.
4. Het Westen moet ook en vooral de verworvenheden van de Joegoslavische arbeiders (af)breken. De verworvenheden staan immers een maximale uit-buiting in de weg. Ook die taak nemen het IMF en de Wereldbank op zich.
5. De Joegoslavische regering past de hervormingen van het IMF toe maar wordt van 1987 af verlamd door een geweldige stakings- en verzetsgolf van de arbeiders. 'In 1988 ziet de bevolking haar koopkracht met 20% dalen en volgens het tijdschrift *Nin* uit Belgrado valt het welvaartspeil terug op dat van de jaren '50.'
6. Om die weerstand te breken drijven de Verenigde Staten, het IMF en de Wereldbank Joegoslavië letterlijk tot het failliet.
7. Om de bureaucratie in Belgrado zover te krijgen dat ze komaf maakt met het verzet, oefent Washington chantage uit door te dreigen het land te doen uiteenspatten. Ondertussen bereidt Duitsland die uiteenspatting praktisch voor achter de schermen.
8. Omdat de toestand voor het volk financieel onhoudbaar wordt, vrezen de plaatselijke bourgeoisies hun macht helemaal te verliezen. In plaats van te erkennen dat zij verantwoordelijk zijn voor het titoïstisch failliet, duwen ze het volk naar het nationalisme: 'Het is de schuld van de anderen'.
9. Elk van die plaatselijke bourgeoisies gebruikt de nationalistische mobilisa-tie om zich te versterken tegenover de concurrerende bourgeoisies. Hoe zal men over de opdeling van de uit te buiten gebieden beslissen? Door oorlog te voeren.

Laten we nu op elk van die fasen dieper ingaan.

Dit land is geen uithangbord meer, maar een prooi

Athanassios Papatrigas, die lange tijd de Balkanverslaggeving voor de Griekse krant *Rizopastis* verzorgde, legt uit: 'De heftigheid van het Joegoslavisch conflict wijst er volgens mij op dat het niet uitsluitend veroorzaakt wordt door binnenlandse factoren. Dat heftige is te wijten aan de buitenlandse factor. Voor 1989, en zelfs voor 1980, werden aan Joegoslavië niet veel woorden vuil-gemaakt. Nochtans bestonden dezelfde verschrikkelijke problemen al. Maar de Amerikanen en de Duitsers zagen er op toe dat die niet al te zeer uit de hand liepen. Vijftig jaar lang herhaalden ze gedecideerd: "Blijf van dat land af!"

Geheime vs-documenten

De betreurde Amerikaanse professor Gervasi was een van de eersten om er op te wijzen dat Joego-slavië het slachtoffer was van destabilisatie door het Westen...

'In maart 1984 werkte een apart document (NSDD 133) "de politiek van de Verenigde Sta-ten met betrekking tot Joegoslavië" uit. Het was geklasseerd als "Secret Sensitive" (wat in-houdt dat een groot deel van de informatie gebaseerd is op onderschepte communicatie of het bestaan onthult van vertrouwelijke ban-den met Joegoslavische burgers of organisa-ties, nvda). Het werd vrijgegeven in 1990 maar blijft niettemin grotendeels gecensu-reerd omdat minder dan tweederde van de originele tekst werd bekendgemaakt. Het doel van "de politiek van de Verenigde Staten zal erin bestaan de tendens naar een Joegoslavische marktgeoriënteerde economi-sche structuur aan te moedigen en de econo-mische relaties tussen de vs en Joegoslavië te ontwikkelen zodat de banden van dat land met de geïndustrialiseerde democratieën nau-wer worden". Kortom, een kapitalistische her-vorming. De mechanismen bevatten de clau-sule van meest begunstigde natie, toezicht door het IMF, spreiding van de schuld, culture-le en educatieve uitwisseling, informatiepro-gramma's, bezoeken op hoog niveau. Vandaag kunnen de onthullingen van deze twee documenten onbenullig lijken. Maar er weze aan herinnerd dat de vs-regering het ja-renlang nodig vond haar drukingsmiddelen naar verandering toe geheim te houden. Bo-vendien blijven belangrijke elementen van de vs-politiek in de regio, vooral in Joegoslavië, ook vandaag nog geheim. Het bestaan van een apart document over Joegoslavië (los van de andere landen van het Oosten) onder-streept de bijzondere banden van dat land met de vs.'

1. Sean Gervasi, tijdschrift *Covert Action* (vs), nr. 43-44, ingekorte vertaling *Solidair*, 17 februari 1993.

Johnson had het in 1968 tegen Breznev gezegd: Joegoslavië staat onder bescherming van Washington.'

Het land mocht een zeer riskante politiek voeren: een economie die leefde op krediet, een enorme buitenlandse schuldenberg, inflatie, werkloosheid,... Die economische politiek bevorderde natuurlijk het separatisme, maar dat mocht nog niet tot uiting komen.²

Jarenlang wordt Joegoslavië inderdaad beschermd door het Westen, vooral door de vs. Het economisch 'succes' van het balkankand moet de Oostbloklanden ervan overtuigen zich af te keren van het socialisme en zelf ook die derde weg in te slaan. Maar zoals we zagen werkt dat zelfbeherend kapitalisme niet, en het westen financiert Joegoslavië om die mislukking te camoufleren.

Die enorme schuld maakt Joegoslavië almaar meer afhankelijk van de westerse grootmachten. En omdat de regio's elkaar onderling ook nog meer en meer saboteren, wordt het land nog zwakker. Eén miljoen arbeiders zijn werkloos. De inflatie stijgt naar 200%. Het land valt volledig in handen van grote westerse banken.

Omstreeks 1985 begint Gorbatsjov met de omvorming van de socialistische landen naar het kapitalisme. Overal in het Oosten vormen zich nieuwe bourgeoisie die ervan dromen zich bij het westerse kapitalisme te voegen. De strategieën van de Koude Oorlog raken snel voorbijgestreefd. Joegoslavië is niet meer van nut. Voor het Westen is het geen onmisbaar uithangbord meer maar een prooi. Een prooi die eerst goedkoper moet worden...

Net voor de val van de Muur ontmoet de Joegoslavische eerste minister Markovic president Bush in Washington. Die belooft hem financiële 'hulp'. Maar de prijs die voor die hulp moet worden betaald is verschrikkelijk: een nieuwe devaluatie, bevriezing van de lonen (wegens de inflatie betekent dat in de praktijk een daling), forse vermindering van het regeringsbudget en dus van de openbare diensten, afschaffing van het systeem van het zelfbestuur in de bedrijven.

Markovic voert dat programma uit. Hetzelfde jaar hervormt hij de bedrijven met zelfbestuur tot zuiver kapitalistische bedrijven. De arbeidersraad wordt vervangen door een comité dat gecontroleerd wordt door de eigenaars en de schuldeisers van het bedrijf.

De Wereldbank ontslaat twee arbeiders op drie

De door Bush beloofde 'hulp' wordt in december 1989 geleverd door het IMF. Deze hulp zal tal van Joegoslavische bedrijven doen failliet gaan. Vooreerst bestraft de intrestverhoging de plaatselijke productie. Bovendien dienen de door het IMF gegarandeerde leningen voor de aankoop van producten uit het Westen. De Canadese econoom Chossudovsky verklaart: 'Net als in Oost-Europa was het de strategie van de "schenkers" om ofwel de grote industriële bedrijven te destabiliseren, ofwel ze in kleinere eenheden op te delen om "hun efficiëntie te verhogen" en "de competitie te stimuleren".'³

Van hun kant zijn de Joegoslavische leidende kringen bereid de poorten van hun land nog wijder open te zetten. Een wet uit 1988 laat zonder enige belemmering vreemd kapitaal toe in de industrie, maar ook in de bank- en verzekeringssector en in andere diensten. Voordien waren buitenlandse bedrijven verplicht om eerst 'joint-ventures' (samenwerking) met Joegoslavische firma's op te zetten. Een wet uit 1990 laat de verkoop van coöperaties aan buitenlands kapitaal toe. Ze laat ook de verkoop van hun goederen toe tegen spotprijzen (berekend in plaatselijke munt).

Onder leiding van de Wereldbank en met het akkoord van de regering in Belgrado worden in 1989 en 1990 meer dan de helft van de Joegoslavische banken ontmanteld.⁴ Daaronder vallen ook de Nationale Bank van Joegoslavië en de Nationale Banken van de acht republieken en autonome provincies. Ook de industriële sector wordt even hard getroffen (zie hiernaast).

Uitgelokte faillissementen

De Canadese econoom Chossudovsky toont aan dat het failliet zorgvuldig werd voorbereid:

'De industriële bedrijven waren zorgvuldig geïnventariseerd. In het kader van de hervormingen onder leiding van de Wereldbank en het IMF werden alle kredieten aan de industriële sector bevroren met als doel het faillietproces te versnellen. "Uitstap"-mechanismen waren ingesteld door de wet op de financiële operaties van 1989. Die wet bepaalde het volgende: als een bedrijf dertig dagen na elkaar of dertig dagen in een periode van 45 dagen insolvent is, moet het binnen de twee weken een vergadering bijeenroepen met de schuldeisers om tot een akkoord te komen. Dankzij dat mechanisme konden de schuldeisers (waaronder de nationale en de buitenlandse banken) gewoon hun schuldvorderingen omzetten in aandelen, waardoor ze de controle over het bedrijf verwierven.'¹

1. Michel Chossudovsky, 'Dismantling Yugoslavia', *Third World Resurgence*, nr.65-66, p.44.

Maar om van Joegoslavië een aantrekkelijke manoeuvreerruimte te maken voor de Amerikaanse en Europese multinationals moet de uitbuitingsgraad van de loontrekkenden stijgen. Dus moeten de verworvenheden van de arbeiders op het vlak van lonen en arbeidsvoorwaarden worden afgebroken. Daarom moeten er meer ontslagen vallen zodat de werkloosheid diegenen die nog werk hebben meer onder druk zet.

De Wereldbank valt dus de wetten aan die 'de bescherming van het arbeidsoverschot' verzekeren. Hoe die 'peperdure vergoedingen' vermijden? 'Met de huidige wet', aldus de Bank, 'kan men die ontslagvergoedingen alleen maar vermijden door de bedrijven failliet te laten verklaren.'⁵

En dus neemt men zijn toevlucht tot dat wapen van het faillissement... Volgens de officiële statistieken gaan in 1989 248 bedrijven failliet. Bijna 90.000 arbeiders staan op straat.⁶ En dat aantal gaat in stijgende lijn: in de eerste negen maanden van 1990 gaan 889 bedrijven overkop en staan 525.000 arbeiders op straat. Maar de Wereldbank is nog niet tevreden. In september 1990 eist ze het bankroet van 2.435 bedrijven met 1,3 miljoen werknemers. De optelsom is 1,9 miljoen arbeiders op een totaal van 2,7: twee op drie worden geofferd op het altaar van de kapitalistische rentabiliteit. Dát is de 'remedie' van de Wereldbank.

Die eisen van de Wereldbank en het IMF verscherpen de tegenstellingen tussen de bourgeoisies van de verschillende republieken. Het budget van de federale regering in Belgrado wordt immers verlaagd en bovendien eist men dat zij het leeuwendeel van haar financiële middelen besteedt aan de terugbetaling van de buitenlandse schuld en van de groeiende intresten. Zoniet kan er van een schuldherschikking geen sprake zijn. Belgrado ziet zich dan ook verplicht op slag de financiële transfers naar de republieken en provincies op te schorten. Uiteraard versnelt dit het afscheidingsproces. De maatregelen komen zelfs neer op een *de facto* afscheiding. Door uit de federatie te stappen, willen de scheurmakers het gewicht van die kolossale schuld op de anderen afwentelen. Dus hebben het IMF en de Wereldbank Joegoslavië op economisch en financieel vlak nog voor de onafhankelijkheidsverklaringen al doen uiteenspatten.

Anderzijds treffen de faillissementen vooral Servië, Bosnië, Macedonië en Kosovo. In feite worden hele gebieden failliet verklaard. 650.000 Servische arbeiders betogen trouwens tegen de federale regering. En het is alleen uit schrik voor sociale onrust dat de Servische regering het soberheidsprogramma van de Joegoslavische premier Markovic verwerpt.⁷

Het IMF beveelt de bevrozing van de lonen. Maar omdat de prijzen blijven stijgen, komt die loonstop neer op een dramatische daling van het reële inkomen: min 70% in de eerste zes maanden van 1990. De pro-vs regering Markovic organiseert trouwens systematisch de inflatie. Omdat de loonsverhogingen steeds achterop hinken op de prijsstijgingen wordt dat een mechanisme dat toelaat om de lonen stilzwijgend te verlagen.

Bovendien proberen veel bedrijven aan het bankroet te ontsnappen door gewoonweg geen lonen meer te betalen. Zo zitten een half miljoen arbeiders maandenlang zonder inkomen. De werkloosheid neemt toe. Dat alles creëert bij de bevolking een sfeer van wanhoop en machteloosheid. En dat is nu precies wat sommigen willen...

In alle republieken woedt verzet

Alle nieuwe bourgeoisies - of ze nu van Ljubljana, Zagreb of Belgrado zijn - willen de factuur aan de arbeiders voorleggen, ook aan die van hun eigen republiek. Ze hebben maar één probleem: het arbeidersverzet. Een Scandinavische commentator wijst erop dat 'het levensniveau dermate gedaald is dat elk ander land op die toestand zou reageren met radicale politieke veranderingen of zelfs met een revolutie.'⁸

Zijn het IMF en de Wereldbank rationeel?

Het IMF en de Wereldbank beweren dat hun remedies de enige doelmatige zijn. Maar het gaat om een 'doelmatigheid' die uitsluitend beantwoordt aan de belangen van de multinationals die de wereld overheersen. En die vinden dat productie maar zin heeft als die op de zeer heilige markt winst oplevert, anders moet zij worden afgeschaft. Dat betekent dat die productie meer moet opbrengen dan een andere in een ander land. Wat betekent dat die productie in dat ander land op haar beurt met uitschakeling wordt bedreigd.

In die absurde vicieuze cirkel sluiten het IMF en de Wereldbank zonder ophouden bedrijven. En dat terwijl een derde van de wereld honger lijdt, een vierde geen behoorlijk onderdak heeft en miljoenen kinderen sterven bij gebrek aan geneesmiddelen.

Wat is daar 'doelmatig' aan? Wat moet het doel van produceren zijn: almaar meer geld opleveren voor de aandeelhouders van een multinational of voldoen aan de menselijke behoeften?

Alhoewel staken in theorie niet is toegestaan in Joegoslavië, bestaat er al lang een zekere traditie van arbeidersverzet... In 1957 staken de Sloveense mijnwerkers tegen de ongelijkheid van de lonen. In de jaren '60 zijn er stakingen in de metaal, de textiel, de mijnen. Er werd vooral gestaakt in de meest ontwikkelde republieken en de eisen gingen meestal over het behoud van het levensniveau. Het bleven echter plaatselijke acties.

Maar in juni 1969 breekt een brede arbeidersstaking uit tegen de sociale ongelijkheid in het algemeen. De studenten sluiten er zich bij aan. 'Dat was reeds een beweging tegen de rode burgerij', zegt ons Veselin Nikolic, die eraan deelnam. 'Maar ze werd gerecupereerd door rechtse krachten van een zekere Vuk Draskovic. Uiteindelijk zei Tito: "Jong zijn is stomiteiten begaan. De spons erover!" Maar daarna heeft hij de jacht geopend op de verantwoordelijken van de beweging. Velen werden aangehouden.'⁹

Eind 1984 kent de stakingsbeweging een nieuwe opgang. Die doet zich vooral voelen in de metaal en de textiel, daarna in de bouw, de chemie en de voedingsindustrie. Want het zijn de arbeiders die het hardst getroffen worden door de crisis en hun levensniveau is sterk achteruitgegaan. In 1986 en 1987 nemen de stakingen almaar toe, op een bepaald ogenblik zijn er 350.000 stakers!¹⁰

In 1987 breidt de protestbeweging fors uit. Het aantal mensen dat onder de armoededrempel leeft, stijgt onophoudelijk. Dat wekt des te meer woede omdat de pers gevallen van kolossale verrijking beschrijft. Verschillende schandalen komen aan het licht. Zo is er de zaak Agrokomerc met zijn leider, de miljardair Friket Abdic. In maart 1987 breken stakingen uit in Zagreb, Slovenië, Bosnië, Servië, Macedonië. Zowat in heel Joegoslavië dus. De mijnwerkers van Labin in Kroatië houden de langste staking, 33 dagen. Opvallend is de solidariteit tussen de stakende mijnwerkers, of ze nu van Kroatië of van het naburige Bosnië afkomstig zijn. Hetzelfde doet zich voor in Kosovo, waar Servische en Albanese mijnwerkers samen het werk neerleggen. Eens te meer een weerlegging van de dwaze theorie van de 'eeuwenoude onoverbrugbare etnische haat'.

De contestatie is massaal en diepgaand. Massaal: in 1988 kent Joegoslavië het hoogste aantal stakingsuren van heel Europa. Diepgaand: ze richt zich niet meer op plaatselijke doelwitten maar tegen de politiek van de federale regering. In het nauw gedreven dreigt de regering in oktober 1988 met het uitroepen van de noodtoestand in Belgrado. Spijtig genoeg wordt de strijd gevoerd per sector en per republiek. Een eengemaakte leiding ontbreekt. De maatregelen komen er door en de nederlaag maakt de wrok nog groter.

'Onze leiders moeten opstappen!'

In januari 1989 betogen 100.000 stakers in Titograd, de hoofdstad van Montenegro. Zij bezetten het centrum. De regering van de republiek wordt tot aftreden gedwongen. De betogers vieren de overwinning door het zingen van het Joegoslavisch volkslied. *Le Monde* van 12 januari vermeldt twee veelbetekenende bedenkingen van de betogers: 'De arbeidersklasse is door de leiders bedrogen, ze moeten opstappen.' En: 'Wij zijn niet bang om te werken maar wij willen een menswaardig levensniveau.'

In februari staken de Kosovaarse mijnwerkers voor politieke eisen: de terugkeer van drie onlangs opzijgezette leiders en het statuut van republiek voor Kosovo. De repressie is zeer brutaal, Belgrado kondigt de noodtoestand af. In Servië protesteren op 18 februari 13.000 stakers tegen de sociale politiek van de regering. Op 13 maart betogen in Bosnië 15.000 arbeiders. Zij blokkeren er wegen en spoorlijnen. Op 16 maart protesteren zowat overal in Servië 700.000 stakers tegen de verlaging van de lonen. Ze krijgen gedeeltelijk hun zin.¹¹

1987-1988: enorme stakingsgolven

De Griekse krant Eleftherotypia schetst het sociaal klimaat aan de vooravond van de machts-overname van Milosevic:

'De gebeurtenissen van de jaren 1987-1988 tonen aan hoe het volk de nieuwe economische politiek onthaalde die haar moest doen opdraaien voor de fouten uit het verleden. In maart 1987 lokte de bevrozing van de lonen een grote stakingsgolf uit in de industriecentra van Kroatië. Zij breidde zich al snel uit over heel het land en dwong de regering voorlopig op haar stappen terug te keren en met geweld te dreigen om de orde te herstellen.

Die confrontatie tussen regering en arbeiders ging voort: 1.623 stakingen (365.000 deelnemers) in 1987, tegenover 174 stakingen (11.000 deelnemers) in 1982. In de eerste negen maanden van 1988 waren er 1.360 stakingen... Het parlement in Belgrado was het doelwit geworden van de woedende betogers die soms te voet naar Belgrado trokken.

Voor de bureaucratieën uit de rand was het noodzakelijk die stroming om te leiden en de beweging te kanaliseren. Als uitweg kozen zij voor het nationalisme.

De grote sterkte van Milosevic is de fascinatie die hij bij de massa oproept, een massa die hem korte tijd daarvoor nog haar woede in het gezicht schreeuwde. Vanaf de herfst van 1988 kreeg de massamobilisatie een steeds nationalistischer karakter. Het experiment was gelukt.¹

1. *Eleftherotypia* (Griekenland), in *Courrier International*, 4 februari 1993.

De ultraliberale wind die door alle republieken waait (Servië inbegrepen) zorgt voor een ware sociale aardbeving. De radicale revolte richt zich tegen de politiek van het IMF en de prokapitalistische Joegoslavische leiders. Om die revolte te breken, stort het IMF het land resoluut in het failliet. De verschillende plaatselijke bourgeoisies ontketenen van hun kant het nationalisme om verdeeldheid te zaaien.

De CIA kondigt de op handen zijnde oorlog aan...

Om het sociaal verzet in Joegoslavië te breken, grijpen de Verenigde Staten naar de grote middelen. In november 1990 worden alle economische hulp, alle leningen, alle kredietlijnen van de ene dag op de andere stopgezet. De *1191 Foreign Operations Law 101-513* beveelt alle vs-mandatarissen in de Wereldbank, het IMF en alle grote westerse organismen aan om hetzelfde te doen. De wet bevat trouwens ook bepalingen om alle 'vijanden' economisch te wurgen: Angola, Cambodja, Cuba, Iran, Irak, Syrië, Noord-Korea, Vietnam...

Terwijl de federale regering van Joegoslavië geen dollar meer krijgt, blijft Washington rechtse politieke bewegingen financieel steunen. En het laat duidelijk horen dat de kredietverlening hervat zal worden als het tevreden is met de resultaten van de op handen zijnde verkiezingen in de verschillende republieken.

Op hetzelfde ogenblik verspreidt de CIA - tegen haar gewoonte in - een rapport waarin het 'voorspelt dat Joegoslavië waarschijnlijk binnen de komende 18 maanden zal uiteenspatten en dat een burgeroorlog zeer waarschijnlijk is'. De *New York Times* publiceert het rapport en meent dat de stopzetting van de vs-kredieten en de gevolgen ervan een van de oorzaken van die oorlog zijn.¹² Dit ter attentie van zij die beweerden dat de Verenigde Staten voor een voldongen feit werden gesteld of dat het hen niet interesseerde.

Vreemd genoeg wordt er op dat ogenblik nog niet over oorlog gesproken. Meer nog: Washington blijft voorstander van de Joegoslavische eenheid. Hoezo? Washington oefent druk uit op Belgrado en dreigt zelfs met de uiteenspatting van het land. Waarom die druk? Om de Servische leiders tot spoed aan te manen met de prokapitalistische hervormingen. Niet dat de meerderheid van de leiders er tegen is. Maar ze hebben schrik van de sociale revolte.

We hebben het raadselachtige zinnetje van James Baker aangehaald: 'De Verenigde Staten zijn voor de eenheid en de democratie in Joegoslavië, maar als ze moesten kiezen tussen het een of het ander, zouden ze kiezen voor de democratie.'¹³ Dat betekent dat de Verenigde Staten voorstander zijn van een verenigd Joegoslavië dat helemaal geïntegreerd is in het westers kapitalisme maar dat ze bereid zijn het te doen springen als het zich niet onderwerpt. Wat Washington niet voorzien heeft is dat Bonn achter de schermen reeds alles voorbereid heeft om de uiteenspatting te organiseren. In die zin hebben de vs ongewild het Duitse spel meegespeeld.

'Ze hebben voor de oorlog gekozen'

De verschillende plaatselijke bureaucratieën en bourgeoisies in Joegoslavië proberen de sociale revolte te bedwingen via het nationalisme. In mei 1989 steken de eerste nationalistische partijen de kop op, vooral de HDZ van Tudjman in Kroatië. Slovenië, Bosnië en Macedonië volgen. Op 28 juni, drie maand na de massale staking in Servië, organiseert Milosevic een ultranationalistische betoging van 1 miljoen Serviërs tegen de Kosovaarse Albanezen (zie verder).

Nauwelijks is de titoïstische liga uiteengespat of alle leiders bestijgen het strijdros van het nationalisme dat hen ten oorlog zal voeren...

'De arbeiders moeten beter uitgebuit worden'

De Griekse krant Eleftherotypia geeft de mentaliteit weer van de economische leiders - van alle republieken - aan het einde van de jaren '80:

'De eensgezindheid van alle verantwoordelijken (zowel van de noordelijke republieken als van Belgrado) is bijzonder interessant. Het "gebrek aan verantwoordelijkheid" en "de voorrechten van de arbeiders" zijn een klassiek argument. De voorgestelde oplossingen vloeien er rechtstreeks uit voort.

"Voortaan hebben de bedrijven het recht overtollige arbeidskrachten te ontslaan en de vakbonden mogen de kostenstructuur van de producten niet langer van binnenuit beïnvloeden. Ze zullen van buitenaf de prijs van de arbeid moeten onderhandelen, net zoals dat in uw land (Griekenland) het geval is", aldus de Servische minister van het Plan, Tchernobernia. "We zullen cruciale aandacht besteden aan het herstel van de totale vrijheid van de arbeidsmarkt. De lonen zullen worden bepaald door de wet van vraag en aanbod", voegde Rancovic, professor aan de universiteit van Belgrado eraan toe.

De voorzitter van de kamer van koophandel van Slovenië was nog duidelijker: "Vandaag zijn er in Joegoslavië 1,3 werklozen en evenveel arbeiders die naar het buitenland zijn vertrokken. In een westers land zou dat werklozenleger een positieve invloed hebben op de productiviteit van zij die nog werk hebben. Hier heeft dat geen enkel effect omdat de arbeiders in ons systeem onafzetbaar zijn".¹

1. *Eleftherotypia* (Griekenland), januari 1993, in *Courrier International*, 4 februari 1993.

Dat was een bewuste keuze. Het weekblad *Vreme* uit Belgrado beschrijft de reactie van de verschillende bourgeoisies als volgt: 'Uiteindelijk lanceerde Markovic zijn "privatiseringsprogramma". In plaats van te kiezen tussen een echte Joegoslavische markt en hyperinflatie opteerden de oligarchieën uit de republieken - die er elk hun eigen versie van "nationale heropstanding" op nahielden - voor oorlog, die zou de echte oorzaken van de economische catastrofe verdoezelen.'¹⁴

Het nationalisme wordt dikwijls voorgesteld als de oorzaak van de Joegoslavische crisis. Maar het is slechts het gevolg van de crisis. Het nationalisme is een wapen dat door de verschillende bourgeoisies wordt gehanteerd om hun verantwoordelijkheid in crisissen van het economisch en politiek systeem te verdoezelen. Het is een middel om hun macht te behouden of te vergroten.

Eens te meer is het Joegoslavische volk het slachtoffer van twee kwalen tegelijk. De eerste is de economische en politieke hebzucht van de grootmachten. De tweede is de capitulatie van hun eigen 'elites' voor deze grootmachten. Al jaren leggen alle leidende fracties van het land zich neer bij de eisen van het IMF en de Wereldbank. Die sociale afbraakpolitiek heeft de bevolking tot wanhoop gedreven en zo het bedje gespreid voor nationalisme en fascisme. Voor deze mars naar de oorlog dragen het IMF en de Wereldbank een verpletterende verantwoordelijkheid.

De druk en de chantage van het IMF en de Wereldbank verscherpen de tegenstellingen tussen de verschillende bourgeoisies in Joegoslavië. Zij willen de gevolgen van de crisis afwentelen mekaar. In die context zal de confrontatie tussen Slovenië en Servië leiden tot het uiteenspatten van het land...

Hoe Slovenië de Joegoslavische economie domineert

De Sloveense firma's hebben het in het titoïstisch Joegoslavië al lang voor het zeggen. Waarom? Als men die vraag stelt in de Sloveense hoofdstad Ljubljana antwoordt de heersende ideologie: 'Omdat wij een volk van harde werkers zijn.' Vlijtiger, noordelijker, katholieker, kortom, het 'Europese ideaal'! Vanuit dat chauvinistisch standpunt zijn de anderen 'de luiëren uit het zuiden', die de Sloveense mars naar zijn 'Europese lotsbestemming' afremmen.

De echte verklaring is dat de Oostenrijkse overheersing Slovenië al vroeg ingeschakeld had in de kapitalistische productiewijze terwijl het zuiden van Joegoslavië wegens de Ottomaanse overheersing langer bleef steken in een achterlijke feodale productiewijze. Slovenië erfde dan ook beduidend hoger geschoolde arbeidskrachten en gemiddeld een meer ontwikkelde economische activiteit. Daarna heeft die rijkere republiek de energievoorraden en de grondstoffen uit het zuiden uitgebuit, vooral dan in Kosovo (zie verder). Dankzij die dominerende positie kon Slovenië goedkopere goederen produceren voor de uitvoer naar Europa. De winsten bleven in Slovenië.

Die overheersende positie van de Sloveense economie kende twee fasen: 1. tot 1975 uitvoer van haar producten naar de minder ontwikkelde Joegoslavische republieken. 2. daarna ook uitvoer van Sloveens kapitaal. Het wordt duidelijk waarom de nieuwe kapitalisten van Ljubljana voorstellen doen om het Joegoslavisch economisch systeem te 'hervormen': ze willen de arme republieken rechtstreeks en ongehinderd uitbuiten.

In het vorige hoofdstuk legden we uit hoe Slovenië zich in Joegoslavië als een kleine multinational gedroeg.

Zij controleerden een groot deel van het toerisme en de uitgeverwereld in Kroatië en bouwden in alle republieken fabrieken van Iskra. Bovendien buiten ze op hun grondgebied gastarbeiders van de zuidelijke republieken

Het nationalisme buigt het protest om

In december 1988 als de grote nationalistische betogingen beginnen, schrijft een Spaanse journalist:

'Sinds 1987 voelden de politici de golf van betogingen en stakingen aanrollen die het land dit jaar heeft gekend. De koopkracht van de bevolking is fors gedaald en de drang om te protesteren was groot.

De oude nationalistische demonen hebben die opstandige energie uiteindelijk gekanaliseerd en men kan zich afvragen in welke mate de autoriteiten, die een lange traditie van manipuleren hebben, het ontluiken van die zeer oude, nochtans zeer goed te beheersen kwalen niet hebben aangemoedigd, om zo een radicale kritiek op de nieuwe economische lijn te vermijden.'

1. Juan Fernandez Elorriaga, *Le Monde Diplomatique*, december 1988, p.8.

uit, na ze eerst hun 'recht op zelfbestuur' te hebben ontnomen...¹⁵ Net zoals in West-Europa het patronaat gastarbeiders invoert en ze hun burgerlijke en politieke rechten ontnemt. De Sloveense burgerij herverdeelt een deel van de winsten die ze op de rug van het Zuiden maakte onder de Sloveense bevolking en houdt een chauvinistisch misprijzen in stand voor die 'inferieure' volkeren. Zo probeert ze een zekere sociale consensus rond zich te creëren.

Uiteindelijk hebben we hier te maken met een typische Noord-Zuid situatie. *Le Monde* beschrijft de sfeer in Ljubljana rond 1987 trouwens als volgt: 'Als men de Sloveense leiders bezig hoort over "onderontwikkelden", over de "kloof" met hen en de noodzaak om de modaliteiten van de hulp grondig te herzien, waant men zich in de beslotenheid van een klein clubje rijke landen die aan het discussiëren zijn over de samenwerking met de Derde Wereld.'¹⁶

Ljubljana wil uit eigenbelang de Joegoslavische markt eenmaken

In de jaren '80 is het voor de Sloveense burgerij een uitgemaakte zaak: ze wil zich 'openstellen voor Europa'. Wat wil dat zeggen? In de praktijk is haar economie immers al lang gericht op die afzetmarkt. 80% van de Sloveense en Kroatische uitvoer gaat naar de Europese Gemeenschap terwijl het merendeel van de Servische uitvoer naar het Oosten, naar de Comecon gaat. In de zomer van 1969 was er al een grote crisis ontstaan omdat de Sloveense regering een autosnelweg naar Oostenrijk en Duitsland eiste in plaats van een autostrade tussen de verschillende delen van Joegoslavië.¹⁷

Maar om de uitvoer 'competitiever' te maken zoals dat heet, moeten de Sloveense firma's groter worden en de Joegoslavische markt nog meer overheersen. Ze roepen dus met aandrang op die markt één te maken. Ze willen het vrije verkeer van kapitaal, van arbeidskrachten en van goederen bevorderen.

Het dient gezegd dat het zelfbestuur tot een absurde, bijna feodale toestand geleid heeft: een goederentrein moet tussen Servië en Kroatië van locomotief veranderen! Een studie in de zomer van '85 toont aan dat de economische uitwisseling tussen de Joegoslavische republieken gedaald is. Zij ligt lager dan die tussen de West-Europese staten!¹⁸ Zonder rekening te houden met een rationale arbeidsverdeling heeft elke republiek, elke regio een eigen min of meer volledig economietje willen uitbouwen. Met absurde verspillingen tot gevolg.

En dat remt de Sloveense doorbraak af. Ljubljana eist dus de ontmanteling van alle economische bevoegdheden van de republieken en autonome provincies: 'Het klopt dat de investeringsbeslissingen vandaag door de banken worden genomen. Maar de banken zijn in handen van de bureaucraten van de republieken. Het Ontwikkelingsfonds voor de onderontwikkelde regio's wordt beheerd door plaatselijke bureaucraten in functie van criteria van cliëntelisme en niet van economische criteria.'¹⁹

In haar strijd voor de leiding over de minder gevorderde economieën en voor de eenmaking van de markt heeft de Sloveense burgerij het nu gemunt op de plaatselijke bureaucratieën. Voorheen verdedigde ze het omgekeerde: de autonomie van de republieken tegen het centrale gezag. Maar de situatie is gewijzigd en ze acht zich in staat een overnamebod te doen op het geheel van de Joegoslavische economie...

De economische raadgevingen van een theoloog

In april 1989, kort voor het uiteenspatten, verschijnt in het Franse tijdschrift Etudes een eigenaardige tekst. Anton Stres, professor theologie in Ljubljana, legt het 'Sloveense standpunt over de crisis' uit:

'De schulden (meer dan 20 miljard dollar) waar Joegoslavië vandaag onder gebukt gaat, zijn een van de hoofdoorzaken van de huidige catastrofale economische toestand. Een van de redenen van die schuldenberg... Het huidige gezag handhaaft zich (...) door aan de arbeiders een relatieve welvaart te bezorgen die van geen kanten beantwoordt aan de geleverde arbeid. Zo gaat de productiviteit alsmär in dalende lijn terwijl de mensen toch goed leven. Dat mirakel van het Joegoslavisch communisme heeft nochtans een simpele uitleg: de buitenlandse schuld.

Omdat Slovenië het meest ontwikkeld is, zijn haar burgers zich scherp bewust van de huidige inzet. (...) De Slovenen weten nog iets anders. De grootmachten, net als Europa, hebben een stabiel en betrouwbaar Joegoslavië nodig. De conservatieve krachten in Joegoslavië weten dat ook en rekenen daarom op steun en onvoorwaardelijke financiële hulp. Maar die hulp zou de schuld alleen maar doen stijgen. (...) De Slovenen willen noch min noch meer een Joegoslavië dat functioneert volgens de vereisten van een moderne economie, vrij en geëmancipeerd, analoog dus aan het functioneren van het toekomstige Europa.'

Zeër verhelderend.

1. Over het feit dat de Sloveense kerk zich achter de neoliberale stellingen schaaft: 'Het kapitalisme, dat is pas modern', 'De arbeiders werken te weinig', 'De rijke burgers zijn bewuster', 'Leve het kapitalistisch Europa'. En over haar inzet tegen het communisme (alhoewel Belgrado daar niets meer mee te maken heeft).

2. Ljubljana voelt zich geblokkeerd door de westerse steun aan de eenheid van Joegoslavië. De Servische leiders denken dat het Westen hen zal blijven financieren. Maar dát zal nu net veranderen...

1. *Etudes* (Frankrijk), april 1989, d. 370, nr. 4, p.437-446.

Servië en Slovenië gaan met elkaar in de clinch en scheiden

Het Sloveense overnamebod op Joegoslavië stoot op twee obstakels. Vooreerst: hoe het verbruik in Joegoslavië 'eenmaken' om er zoveel mogelijk te kunnen verkopen terwijl de afstand tussen het inkomen van de rijke en de arme regio's alsmáar groter wordt? Ten tweede, en vooral: Belgrado en Ljubljana staan tegenover elkaar: wie zal de leiding nemen in dat ultraliberale proces?

De Sloveense burgerij domineert Joegoslavië wel op economisch vlak maar het politiek apparaat is in handen van Belgrado, m.a.w. van de Servische bureaucratie. Nochtans gaat Belgrado akkoord met het Sloveense plan de Joegoslavische economie te liberaliseren en één te maken. Milosevic hamert daar al sinds 1983 op, zoals we zullen zien. Maar de Sloveense en de Servische leiders zijn het niet eens over het tempo van die eenmaking en over de manier waarop.

De Slovenen zijn niet te stoppen. Ze eisen zelfs de privatisering van de gezondheidszorg, het onderwijs en de huisvesting! Belgrado wil voorzichtiger te werk gaan. Een groot aantal bedrijven die dicht zouden moeten, ligt in Servië, wat een sociale revolutie zonder weerga belooft. De Servische bureaucratie, die meer steunt op cliëntelisme dan haar Sloveense tegenhanger, is bang haar basis te verliezen en van de kaart geveegd te worden. In plaats van de brutale schok die de Slovenen willen, opteert Belgrado voor een meer gecontroleerd proces. Gecontroleerd door de centrale staat.

Bij gebrek aan akkoord beslist Slovenië om dat zogenaamde arme zuiden te laten vallen. Achter de schermen heeft Duitsland Slovenië voorspoed beloofd als het zich bij Europa aansluit. In december 1990 beslist Ljubljana de belastinginkomsten voor zich te houden. Dat komt neer op een economische oorlogsverklaring tegen Belgrado en dat loopt uit op een wederzijdse boycot van de goederen aan de grens. Op 25 juni 1991 roept Slovenië de onafhankelijkheid uit.

In het bochtig politiek systeem van Joegoslavië, in het eindeloze feodale getouwtrek kon de tegenstelling Slovenië - Servië niet worden opgelost. Beide partners blokkeerden elkaar. Op dat ogenblik is Joegoslavië een erg zwakke kapitalistische staat: een doodzieke economie, schulden, tegenstrijdige belangen, een zwak politiek apparaat. Geen enkele fractie is bij machte om haar heerschappij door te drukken. De tegenstelling zal dan ook opgelost worden door geweld. Temeer daar de sociale revolutie de bureaucraten die aan de macht zijn schrik aanjaagt en het nationalisme en de oorlog voor hen de beste middelen zijn om de aandacht van hun catastrofale balans af te leiden.

Temeer ook daar Duitsland de voorstanders van een Sloveense afscheiding steunt, financiert en bewapent. Duitsland en Oostenrijk werpen begerige blikken naar die republiek. Vanaf 1991 vestigen er zich niet minder dan 150 Duitse bedrijven: Bayer, Hoechst, Siemens, AEG,...²⁰ Verschillende Oostenrijkse bedrijven maken zich op om er fabrieken voor het verwerken van giftig afval te vestigen volgens de goede oude gewoonte van de rijke landen om de overheerste landen als een stort te beschouwen.²¹

Milosevic redeneert en manoeuvreert

Het is niet makkelijk om alle tactische overwegingen van Slobodan Milosevic gedurende de laatste jaren te achterhalen. Waarschijnlijk heeft hij zich neergelegd de vastberaden wil van de Sloveense burgerij om zich af te scheiden. Waarschijnlijk was hij ook bereid de afscheiding van Kroatië te aanvaarden op voorwaarde dat die onderhandeld zou worden en dat Zagreb niet alle gebieden waar Serviërs woonden zou inpalmen. Maar waarschijnlijk had hij de afscheiding van Bosnië niet verwacht en wilde hij haar ook niet aanvaarden. Maar één ding staat vast: hij heeft categoriek geweigerd alle Joegoslavische arbeiders te verenigen in de strijd tegen het nationalisme en de uiteenspatting. Hij nam

Ultraliberale waanzin

- In maart 1987 'zegt de Sloveense Kamer van Koophandel haar steun toe aan de federale regering, dringt er op aan dat ze zich onderwerpt aan de wetten van de markt en dat ze betere voorwaarden creëert voor de kleine ondernemingen.' Onderwerping aan de wetten van de markt, wat wil dat zeggen? Alle zwakke broertjes uitschakelen ten voordele van een hoger rendement. Tegelijk verheugt de Sloveense professor Senjur zich: 'De idee dat de bedrijven hun deuren kunnen sluiten en dat de arbeiders hun werk kunnen verliezen is nieuw.'
- Inderdaad een nieuw idee, maar dat toch niet botst met het zelfbestuur, verklaart R. Bohino, officieel Sloveens econoomist: 'Het zelfbestuur, het basisbegin-sel van ons sociaal systeem, bestaat erin dat de autonomie van de bedrijven consequent wordt doorgetrokken. De niet-rendabele bedrijven zullen dus dichtgaan. Anders heeft het geen zin te spreken over de markt als sleutelement van de economie.'
- De Slovenen drijven de logica inderdaad consequent door: reeds in november 1984 werd een wet goedgekeurd die toelaat dat het buitenlands kapitaal de meerderheid in de joint-ventures neemt en dat het alle winsten mag uitvoeren.
- De groep van rijkgeworden Sloveense (en Kroatische) boeren eist de uitbreiding van het individuele grondbezit tot 40 of 50 hectare... Ondanks het feit dat de productiviteit in de (zeer kleine) socialistische sector op het platteland hoger is dan die in de privé.
- In juli 1987 verklaart het centraal comité van de Sloveense Liga zich zonder meer voorstander van het privé-initiatief.

1. Tijdschrift *Cidob d'Afers Internacional*, Barcelona, nr. 16, 1988, p.75-87.

immers zelf zijn toevlucht tot het nationalisme voor het verwerven en het in stand houden van zijn macht.

Op dat ogenblik was zijn doel een Groot-Servië, inclusief Bosnië. Hij is daar slechts van afgestapt toen hij inzag dat de grootmachten dat niet zouden aanvaarden.

Hoofdzaak is in te zien waartoe Milosevic het nationalisme gebruikte. Om die sluier op te lichten moet je nagaan welk economisch systeem hij verdedigde... We zagen daarnet dat Milosevic in essentie akkoord ging met de grote lijnen van de ultraliberale projecten van de Sloveense kapitalisten... Dat verrast wellicht omdat de media hem vaak hebben afgeschilderd als een verbloemde communist, zelfs een 'postcommunist', die de definitieve kapitalistische omvorming van Joegoslavië wilde beletten. Welnu, dat beeld is volledig vals...

Milosevic, die zijn loopbaan begon als Joegoslavisch bankier in de Amerikaanse zakenwereld, pleitte al van bij het begin van zijn politieke carrière voor een zuiver liberaal kapitalisme. Het volstaat om zijn teksten te herlezen, zoals op p.242 en 243.

De Griekse krant *Eleftherotypia* legt ook uit dat de Servische leiders sinds de jaren '80 gewonnen zijn voor het zuivere liberale kapitalisme: 'Het is gebruikelijk om een parallel te trekken tussen de "socialisten" van Milosevic en de overblijfselen van het communistisch systeem. Anderzijds zouden de leiders van de andere republieken het "westers systeem" voorstaan. En toch: het verlangen naar een economisch systeem van het westerse type over te gaan bestaat in beide kampen. Er werden trouwens reeds specifieke maatregelen getroffen. Men moet die veranderingen niet zomaar toeschrijven aan de onvermijdelijke aanpassing aan de nieuwe wereldorde na de val van de socialistische regimes in Oost-Europa. Het Joegoslavisch liberalisme heeft zijn eigen geschiedenis.'

De Griekse krant vervolgt: 'De beslissende verandering greep plaats tussen 1987 en 1989. Alles begon in februari met het anti-inflatoire bevriezen van de lonen en vaak zelfs met het verminderen ervan onder controle van het IMF. In 1988-1989 volgde dan een radicale verandering van de economische wetgeving: afschaffing van het fameuze "zelfbestuur", oprichting van op westerse leest geschoeide bedrijven, legalisering van de afdankingen, uitwerken van criteria die inspeelden op de behoeften van de markteconomie voor de banken. Tot die hervormingen werd beslist met het akkoord en de steun van zowel de noordelijke republieken als van Belgrado.'²² De westerse investeerders wisten inderdaad zeer goed dat Milosevic niets te zien had met communisme, zelfs niet met progressisme: Servië was hun favoriete republiek.

Maar om hun pro-westerse politiek erdoor te krijgen hadden de Servische leiders een verdeeldheid nodig die de volksrevolte zou kunnen neutraliseren. En dat wordt Kosovo...

In Kosovo is 'verdeel-en-heers' traditie

In 1990, aan de vooravond van het uiteenspatten van Joegoslavië, wonen in Kosovo een kleine twee miljoen Albanese moslims en 200.000 Serviërs. Al tien jaar gaat het er in die provincie zeer woelig aan toe. Maar buitenlandse mogendheden gebruiken de nationale tegenstellingen in die regio's al eeuwenlang in hun eigen voordeel. Een terugblik...

Tot aan het begin van de 20e eeuw heerste hier het Turkse Ottomaanse rijk. Onder het motto 'verdeel-en-heers' heeft het een deel van de bevolking geïslamiseerd en met de regelmaat van een klok Servische inwoners verjaagd. In 1913 breekt een nieuwe periode aan. Het verzwakte Turkse rijk trekt zich terug. Oostenrijk neemt de rol van heersende mogendheid over. Met de steun van Italië en Duitsland slaagt Oostenrijk er op de conferentie van Londen in om Albanië te laten oprichten. Het doel van Oostenrijk is te beletten dat Servië een toegang tot de zee zou hebben. Nochtans worden de Albanen die in Kosovo wonen, overgelaten aan Servië, bondgenoot van Frankrijk en Engeland.

'De Sloveense staat had geen benul van zijn bestaan...'

De nationalistische rage van 1991 valt niet te rechtvaardigen door een of andere nationale onderdrukking waar Slovenië het slachtoffer van geweest zou zijn. De enige oorzaak is het feit dat de plaatselijke burgerij een middel zocht om de gevolgen van de kapitalistische wereldcrisis die haar economie troffen, af te wentelen. Hetzelfde geldt voor de gevolgen van het failliet van de titoïstische economie. In Slovenië viel de industriële productie tussen maart 1990 en maart 1991 met 23% terug (in juni breekt de oorlog uit).

De beroemde schrijver van Sloveense afkomst, Peter Handke, geeft uiting aan de nationalistische onzin die dan in Slovenië losbarst:

*'Tot dan toe was er in de geschiedenis van het Sloveense volk geen enkele druk om zich om te vormen tot een onafhankelijke staat. Nooit of nooit had het Sloveense volk iets dat leek op een nationale staat. En de Sloveense staat had geen flauw benul van z'n eigen bestaan.'*¹

1. *Libération*, 22 augustus 1991.

In 1918 wordt Oostenrijk verslagen. Het is de Servische aristocratie die in het nieuwe Joegoslavische rijk de plak zwaait. Ze verbiedt het onderwijs in het Albanees en probeert een gedwongen assimilatie door te voeren. In feite zijn de uitsluiting en de onderdrukking van de Albanezen een lange traditie van panslavisch nationalisme. In de hele Balkan worden de Albanezen door een oude racistische traditie zwaar geminacht.

In de Tweede Wereldoorlog buiten de Duitse en de Italiaanse fascistische tegenstellingen uit. Ook zij passen de methode van 'verdeel-en-heers' toe en lijven de Albanezen uit Kosovo in bij de regimenten in die de huizen van de Serviërs in brand gaan steken, massa's Serviërs afslachten en de helft van de Servische bevolking deporteren. Maar tegen al te simplistische beweringen in dient ook gezegd dat vele Albanezen zich tegen dat fascisme verzetten.

Na 1945 probeert het nieuwe Joegoslavië die explosieve toestand te bedaren door zowel het Servisch als het Albanees nationalisme te neutraliseren. Om enerzijds de Serviërs te beletten het gebied te domineren, verbiedt een speciale wet uit 1945 de terugkeer naar Kosovo aan de 100.000 Serviërs die tijdens de oorlog werden verjaagd. Deze vreemde verzoeningsmethode zal uiteraard blijvende negatieve gevolgen hebben. Anderzijds zijn de Albanezen ontevreden omdat Kosovo niet het statuut van republiek krijgt (op voet van gelijkheid met Servië, Kroatië, Slovenië, Bosnië, Montenegro en Macedonië). Kosovo wordt een autonome regio, vastgehecht aan Servië. Ook dat is een verwonderlijke discriminatie. Want voor de oorlog eiste de Joegoslavische communistische partij voor de onderdrukte Albanezen het recht op zelfbeschikking op, met inbegrip van (af)scheiding. Maar na de oorlog gaat Tito de chauvinistische Joegoslavische toer op. De Albanezen worden geminacht als een volk dat minder waard is dan de Slaven. En vooral, Tito wil hen niet te veel autonomie geven want op dat ogenblik manoeuvreert hij nog om Albanië zelf op te slokken.

Waarom Kosovo failliet is

Het grote probleem is de economische achterlijkheid van Kosovo. Om die achterstand te overbruggen neemt het nieuwe Joegoslavië diverse steunmaatregelen: vrijstelling op belasting en douanetaksen, oprichting van een Ontwikkelingsfonds voor de onderontwikkelde regio's dat, afhankelijk van de periode, 1,5% tot 1,7% van het BNP van Joegoslavië doorstort. Dat betekent dat tweederde van de in Kosovo geïnvesteerde bedragen afkomstig is uit federale fondsen.

Een aantal verwezelijkingen is onmiskenbaar positief: sterke uitbreiding van het hoger onderwijs, verbetering van de gezondheidstoestand. In 20 jaar tijd stijgt de levensverwachting in Kosovo van 48 naar 66 jaar.

Toch werd op 40 jaar tijd de economische achterstand tussen die provincie en de rijke noordelijke gebieden alsmaar groter. Dat is te wijten aan de liberale kapitalistische logica die de Joegoslavische economie steeds meer overheerst. Die logica straft de regio's die al achterop zijn. Zo laat de hervorming van 1965 de prijzen los. Althans die van de afwerkte producten, die de hoogte ingaan. Maar de prijzen van de energie en van de grondstoffen blijft gelijk. Bij die groeiende ongelijke ruil is Kosovo dus de verliezer. Het dient vermeld dat het twee derde van zijn elektrische energie aan de andere republieken levert en dat het lood van het Trepca-complex ver beneden de wereldprijs werd verkocht wat een jaarlijks verlies van 300 miljoen dinar opleverde.²³ Dit is een typische Noord-Zuid kloof zoals die vandaag in de hele huidige wereldeconomie voorkomt. Het Zuiden levert goedkope grondstoffen, het noorden verwerkt ze. En omdat de afgewerkte producten duurder worden verkocht, steekt het Noorden de winst op zak.

Het klopt dat een federaal fonds belangrijke sommen toekent aan Kosovo. Maar dat komt slechts neer op een deel van wat Kosovo aan de rijke republieken verliest.

De buitenlandse investeerders hielden van Servië

De Griekse krant Eleftherotypia wijst erop dat de westerse investeerders de Servische leiders beschouwden als aanhangers van het kapitalisme:

'De poorten van Joegoslavië stonden wagenwijd open voor de buitenlandse investeerders. Dat was allang voor het escaleren van het nationalistisch conflict het geval. De wet van 8 januari 1989 is op dat vlak zeer duidelijk: afschaffing van de maximumgrens voor kapitaaldeelname in een bedrijf (art. 21), de mogelijkheid om natuurlijke bronnen te exploiteren (art. 1 en 19) en gebruik te maken van de plaatselijke infrastructuur (art. 20), de mogelijkheid om de winsten uit te voeren (art. 5.3) maar ook het geïnvesteerde kapitaal na de ontbinding van de maatschappij (art. 5.6), een ruimere wettelijke bescherming (art. 6), fiscale vrijstelling en vrijstelling van douanetaks (art. 8), enz. Wat kan een goede imperialist nog meer wensen?

De buitenlanders hebben in alle republieken van de ex-federatie Joegoslavië geïnvesteerd, met een voorkeur voor Servië en Montenegro. Volgens officiële statistieken waren er in 1990 in het huidige Joegoslavië 188 buitenlandse bedrijven, 77 in Slovenië, 70 in Kroatië en 198 in Macedonië. Daarna zijn de buitenlandse investeringen enorm gestegen. Dat was niet alleen het geval in Slovenië (in 1991 bedroegen ze 430 miljoen dollar) maar ook in Servië-Montenegro: van 735 buitenlandse bedrijven in 1990 tot 1.628 het jaar daarop. En ondanks de oorlog bleef hun aantal stijgen tot op het moment dat het VN-embargo werd toegepast (1.764 bedrijven in de lente van 1992).¹

1. *Eleftherotypia* (Griekenland), januari 1993, in *Courrier International*, 4 februari 1993.

Waar Milosevic echt voor stond (1983-1991)

Uit de toespraken en rapporten van Slobodan Milosevic tussen 1983 en 1991 blijkt welke politieke lijn en welke fundamentele belangen hij in die beslissende periode verdedigde.¹

In de jaren '80 wordt het failliet van het titoïstisch zelfbestuur duidelijk. Voor de Joegoslavische arbeiders staan er twee wegen open... Ofwel vanuit het marxisme een balans van het zelfbestuur opmaken, inzien dat dit systeem van concurrentie tussen bedrijven de arbeiders en de regio's tegen elkaar opzet ten voordele van de kapitalisten en terugkeren naar het principe van een echt socialisme: het privé-kapitaal onteigenen, de fabrieken en de hele economie toevertrouwen aan de leiding van de arbeidersklasse en van een staat die uitsluitend haar rechten verdedigt. Ofwel de laatste verworvenheden van de arbeiders liquideren en de economie hervormen in de richting van het meest liberale kapitalisme door haar helemaal open te stellen voor de buitenlandse multinationals.

Milosevic verdedigt de tweede weg. Hij situeert zich binnen de stroming van Gorbatsjov en andere hervormers die in woorden het socialisme blijven verdedigen maar in werkelijkheid het herstel van het kapitalisme organiseren.

Zich totaal inpassen in de markteconomie...

In 1983-1984 doet Milosevic nog alsof hij zich zowel keert tegen 'de staatsopvatting over het socialisme' als tegen 'de burgerlijke opvatting'. Maar in de praktijk richt hij al zijn kritiek tegen de eerste stelling, die hij bestempelt als 'ultragauchistisch'. Volgens hem is het grote probleem dat 'de individuen niet verplicht zijn om rekening te houden met de wetten van de markt'. In maart 1985 noemt hij 'alles correct wat de productie stimuleert', een klassieke definitie bij alle opportunisten die economische efficiëntie en klassenstrijd ontkoppelen en ze tegenover elkaar uitspelen.

Milosevic doet alsof hij af en toe kritiek levert op 'de socialisme-vijandige krachten die over heel de wereld in het offensief gaan'. Maar die aanklacht is bedrieglijk: hij bekritiseert de rechtse krachten in het Westen onder het voorwendsel dat zij 'zich zelfs verzetten tegen de recente evolutie van het staatskapitalisme en tegen een aantal van zijn principes: beperking van het privé-karakter van het kapitalistisch bezit en elke invloed of bijdrage van de arbeidersklasse in de verdeling van de politieke macht in de maatschappij'. Om de linkse krachten te misleiden strooit hij hen ook zand in de ogen over de echte evolutie van het westers kapitalisme. Middenin de Reagan-Thatcher periode, middenin het privatiserings- en dereguleringsoffensief beweert hij dat 'het privé-bezit zelfs in het

kapitalisme, binnen de context van een krachtige economische opleving, plaats aan het ruimen is voor andere vormen van bezit'.

Helemaal in de lijn van zij die het marxisme herzien om het te laten vallen, brengt Milosevic altijd de Westerse kapitalistische economie naar voor, zonder van haar klassenkarakter te spreken. Hij rept ook geen woord over de uitbuiting. Hij beschrijft ze altijd als de 'moderne' economie, de 'hedendaagse beschaving'. Net alsof 'modern' een absolute waarde is die boven de sociale klassen staat. Hij hangt ook een idyllisch beeld op van de democratie die in de Westerse landen zou heersen: 'De vrije economische activiteit zal de rol van de democratische krachten in het politieke leven versterken en het is op die basis dat men de broodnodige morele vernieuwing (sic) van onze maatschappij zal kunnen verwezenlijken.'

Milosevic maakt van de markt, van de vrije kapitalistische concurrentie een gouden kalf: 'De markt is het enig democratisch mechanisme dat de ideeën en de activiteiten van de leden van een economische gemeenschap aan bod kan laten komen.' Of nog: 'Dankzij de markteconomie en de vrije concurrentie kunnen wij onze materiële basis verbeteren, nieuwe arbeidsplaatsen scheppen en ons levensniveau verhogen. Laten wij het aan de markteconomie over om de selectie (van de bedrijven) door te voeren.'

Zelfs op een ogenblik dat het neoliberalisme overal op de wereld toeslaat, vindt Milosevic dat 'het gevaar dat ons bedreigt niet zozeer het herstel is van het kapitalisme dan wel de obscure bureaucratische krachten waar wij vroeger aan ontsnapt zijn'.

Milosevic is dus voorstander van het volledig herstel van het kapitalisme. Wat stelt hij voor? 'Beheer van de handel op basis van de marktcriteria, aanpassing aan de strenge rentabiliteitsvoorwaarden die voor iedereen dezelfde moeten zijn (...), snelle en rendabele integratie in de arbeidsverdeling op nationaal en vooral op internationaal vlak.'

Joegoslavië integreren in het kapitalistisch wereldsysteem

Van jaar tot jaar dringt Milosevic meer aan zich naar het Westers model te richten. In oktober 1988: 'Vandaag zijn we echt arm. Om dat te veranderen moeten we harder werken maar ook meer besparen. Dat is trouwens wat men doet in landen die veel rijker en veel ontwikkelder zijn.' Zoals alle sociaal-democratische leiders verhuult Milosevic dat de rijkdom van de Westerse landen voortkomt uit de plundering van de Derde Wereld.

In november '88 brengt hij zijn 'hervormings'programma systematisch naar voor: privatisering en totale integratie in de wereldmarkt. 'We moeten komaf maken met de illusie dat politieke leiders met succes de economische processen en betrekkingen kunnen leiden (...) De beslissingsbevoegdheid moet opnieuw in handen worden gegeven van de rechtstreekse producenten en hun bedrijven; we moeten de concurrentie aangaan en ons alle bekende en onbekende fenomenen eigen maken omtrent de markteconomie op wereldvlak.'

Het hoofddoel van die hervorming is de volledige integratie in de internationale kapitalistische arbeidsverdeling: 'Buitenlands kapitaal had winst kunnen opleveren en had bovendien kunnen bijdragen tot productiviteitsverbetering en meer efficiëntie, maar door onze ongegronde, irrationele en zelfs primitieve schrik voor "uitbuiting" hebben wij bepaalde investeringen met buitenlands kapitaal geweigerd. De economische hervorming gericht op het produceren voor de wereldmarkt zou in onze economie een rivaliteit tot stand moeten brengen die de buitenlanders ertoe aanzet bij ons te investeren.'

Strijden tegen de uitbuiting zou dus 'irrationeel' zijn. Laten we eerder zeggen dat 'rivaliteit' een verbloemende term is voor de onderlinge concurrentie van de Joegoslavische bedrijven en regio's om aan het buitenlandse kapitaal de beste voorwaarden te bieden.

Milosevic wilde een kapitalistische en eengemaakte Joegoslavische economie, maar...

In de jaren '80 willen Milosevic en de Servische burgerij een Joegoslavische economie die kapitalistisch, gemoderniseerd, minder bureaucratisch en - erg belangrijk - eengemaakt is. Ze willen komaf maken met de opdeling tussen republieken, met de anarchie, de verspillingen en de inefficiëntie die de productie afremmen en de economie verzwakken tegenover de internationale concurrentie.

In 1984 trekt Milosevic van leer tegen de inefficiënte opdeling van de economie: 'De arbeider pikt het niet dat hij van bus moet veranderen als hij de grens tussen twee republieken en zelfs tussen twee gemeenten oversteeft. De boer pikt het niet dat hij aan de grens van een republiek en van een provincie opgewacht wordt door de militie die zijn lading controleert.'

In 1988 schrijft hij: 'Als de socialistische republiek Servië zich in de wereldeconomie en de huidige economische stromingen wil integreren, moeten de economische ruimte en de markt in Joegoslavië eengemaakt worden en moeten de verschillende voorwaarden worden geschapen voor het circuleren van de essentiële productiefactoren.'

Milosevic vindt deze eenmaking noodzakelijk om een zekere kracht en onafhankelijkheid te verlenen aan de economie: 'Een Joegoslavische eenheidsmarkt is geen vorm van unitarisme, zij is de bestaansvoorwaarde van Joegoslavië. Zoniet wordt Joegoslavië, met zijn economie van republieken en provincies, een confederatie zonder ruggengraat en vanuit economisch oogpunt een jachtter-

rein waar de minder ontwikkelden uitgebuit worden door de meer ontwikkelden.' Om de Joegoslavische economie één te maken moet uiteraard komaf worden gemaakt met de algemene anarchie en verlamming van het Joegoslavisch politiek systeem: Milosevic wil 'de nodige veranderingen in het politiek systeem doorvoeren zodat wij ophouden elkaar onderling te ondermijnen'.

Het behoud van een verenigd Joegoslavië zou in het belang zijn van alle balkanvolkeren want een verenigd land is beter in staat om aan de imperialistische inmenging te weerstaan. Maar Milosevic en de Servische burgerij willen in dat Joegoslavië de plak zwaaien. Daarbij stuiten ze op twee moeilijkheden. 1. Het failliet van de economie verscherpt de tegenstellingen tussen de verschillende plaatselijke bourgeoisie's. Vooral de Kroatische en de Sloveense burgerij willen cavalier seul spelen. 2. Dat faillissement wekt ook de ontevredenheid op van de arbeiders: stakingen in de jaren '80 in Slovenië en Kroatië, maar ook een mijnwerkersstaking in Kosovo die door Milosevic brutaal wordt onderdrukt en een oproep tot algemene staking in 1989...

... hij nam zijn toevlucht tot het Groot-Servisch nationalisme om zijn macht te behouden

Om beide problemen op te lossen neemt Milosevic zijn toevlucht tot het Groot-Servisch nationalisme (zie volgende pagina's). Daardoor draagt hij zelf bij tot de uiteenspatting van het verenigd Joegoslavië.

Tegenover het failliet van het zelfbestuur, het ongenoegen van de Joegoslavische arbeiders en de toenemende stakingen nemen al de regionale bourgeoisie's hun toevlucht tot het nationalisme om de woede af te leiden. In plaats van te erkennen dat 'uw slechte toestand voortkomt uit onze kapitalistische wijze van functioneren', worden de arbeiders opgehitst tegen een zondebok: 'Het is de schuld van die leeglopers uit het zuiden, de Serviërs, de moslims.' Of 'Het is de schuld van de Kroaten en de Slovenen die Servië hebben verzwakt.' En zelfs: 'De Serviërs mogen zich niet meer laten doen door de moslims uit Kosovo.'

Bij het uiteenzetten van zijn hervorming geeft Milosevic zelf aan dat ze bij de arbeiders weerstand zal oproepen: 'Het huidige verzetsfront tegen de hervorming, dat zich tamelijk goed schuilhoudt in de ideologische en de politieke sfeer, zal snel uitbreiden naar het materieel domein en zelfs een aantal arbeiders besmetten (...), ook die arbeiders die meer inzitten met het behoud van hun werk dan met het doen van hun werk.'

1. Deze tekst is gebaseerd op ons artikel 'Thèses sur la Yougoslavie', in het tijdschrift *Etudes Marxistes* (België), december 1995, p.47-70. De referenties verwijzen naar de verzameling teksten van Slobodan Milosevic, *Les années décisives*, Lausanne, 1990, p.30, 39, 88, 109, 248, 235, 89, 93, 228, 234, 238, 35, 242, 39, 245.

Vooraf omdat de rijke republieken tolbarrières opgericht hebben om de verkoop van hun producten te beschermen. Anderzijds beïnvloeden diezelfde rijke republieken uit het noorden de toekenning van de investeringen aan Kosovo vanuit hun eigen belangen. De Kosovaarse infrastructuur wordt ontwikkeld in functie van de export van erts naar het noorden in plaats van bij te dragen tot een evenwichtige ontwikkeling van de regio. Kosovo krijgt geen verwerkingsindustrie voor zijn eigen grondstoffen die naar het noorden verdwijnen.

Uiteindelijk produceert Kosovo, na een zogenaamde 'inhaalbeweging' van 40 jaar, nog altijd maar 3% van de Joegoslavische rijkdom. En het bruto sociaal product van een Sloveense arbeider ligt zevenmaal hoger dan dat van zijn Kosovaarse collega. Bovendien worden de lonen bevroren op een ogenblik dat de inflatie 200% bedraagt!

De crisis in Kosovo is dus vooral een crisis van onderontwikkeling. Het zijn niet zozeer de Serviërs maar de rijke noordelijke republieken die economisch van Kosovo profiteren. Na 45 jaar 'socialisme' is het inkomen per hoofd van een Sloveen 5.477 dollar, dat van een Serviër 1.960 dollar en dat van een Kosovaar 525 dollar.²⁴ De opkomst van het Servisch en het Albanees nationalisme is niet de oorzaak van de economische problemen maar het gevolg ervan. Het komt voort uit het vastgelopen titoïstisch economisch systeem. En het is geen toeval dat het nationale vraagstuk in de eerste plaats losbarst in de armste republiek van Joegoslavië.

De revolutie van de Albanese bevolking

Lange tijd slorpt de emigratie naar Europa een deel van de Kosovaarse werkloosheid op. Maar met de economische crisis van de jaren '70 raakt die uitlaatklep verstopt en vele emigranten keren zelfs naar hun land terug. De Albanese intelligentsia bekritiseert meer en meer het regime. Reeds in 1968 waren er betogingen voor de verbetering van de economische toestand en de omvorming van Kosovo tot een republiek. Vanaf 1981, met het verergeren van de economische crisis in Joegoslavië, overspoelt een golf van protest Kosovo. De studenten betogen tegen de verslechtering van de levensomstandigheden. Officieel maakt de repressie elf slachtoffers. Op dat ogenblik heeft de contestatiebeweging een overwegend links karakter, zoals blijkt uit de officiële beschuldigingen van Belgrado. 'De activiteiten van de vijandige en contrarevolutionaire elementen waren zorgvuldig georganiseerd vanuit een bepaald buitenslands centrum onder de dekmantel van een marxistisch-leninistische fraseologie.'²⁵ De stelling over een 'complot' vanuit Tirana is uit de lucht gegrepen want het toenmalige Albanië denkt helemaal niet aan uitbreiden. Maar het klopt wel dat de contestatie links geïnspireerd is. En juist dat jaagt de bureaucraten uit Belgrado schrik aan.

Op een moment dat Joegoslavië meer en meer evolueert naar het liberaal kapitalisme - met privatiseringen, ontslagen en aanvallen op het levensniveau - is het regime beducht voor een linkse contestatie die alle republieken zou besmetten. Het heeft schrik voor een samensmelting van verschillende oppositiebewegingen. Daarom zal het twee complementaire wapens uitzetten: repressie en Servisch nationalisme.

De repressie en de tussenkomst van Milosevic

Met de initiële goedkeuring van de andere republieken onderdrukt Servië de contestatie in Kosovo alsmaar brutaler. Na de betogingen in maart 1981 worden honderden mensen aangehouden. Van 1982 af wordt een groot aantal leerkrachten ontslagen. De officiële cijfers van 1983 vermelden 2.500 veroordelingen. Er zijn arrestaties en processen aan de lopende band...

Kosovo, slachtoffer van de ongelijke ruil

In het Franse tijdschrift Hérodote wijst Michel Roux erop dat Kosovo door de rijke regio's van Joegoslavië uitgebuit wordt...

'Kosovo, het minst ontwikkelde gebied van Joegoslavië, hangt voor de financiering van zijn investeringen voornamelijk af van het federaal Fonds. De inspanningen voor Kosovo gingen in stijgende lijn, ook al kwam die hulp laattijdig op gang (vóór 1957 kreeg Kosovo vrijwel niets). Nochtans was die inspanning onvoldoende, zoals blijkt uit het sociaal product per inwoner vergeleken met het gemiddelde van Joegoslavië en uit de ernst van de tewerkstellingsituatie.

Kosovaarse leiders en economen verwijten aan die ontwikkelingspolitiek in de eerste plaats het te grote aandeel van de basisindustrie (40% van het industrieel product tegenover 24% voor het Joegoslavisch gemiddelde). Dat is duur en schept weinig arbeidsplaatsen terwijl het tewerkstellingsprobleem van het grootste belang is in die provincie met haar dichte, jonge, sterk groeiende bevolking die aan een snelle plattelandsvlucht bezig is. Bovendien is de prijs van de basisproducten in het Joegoslavisch prijzensysteem tamelijk laag zodat Kosovo het slachtoffer is van een ongelijke ruil. Zo wordt de hulp van het federaal Fonds, althans gedeeltelijk, herleid tot een simpele teruggave.'¹

1. Tijdschrift Hérodote, nr.48/1992, p.122.

In 1989 wordt de autonomie van Kosovo afgeschaft, samen met die van Vojvodina. In juli 1990 komt Kosovo onder rechtstreeks Servisch bestuur. Het merendeel van de Albanese bedrijfsleiders wordt vervangen, tienduizenden Albanezen verliezen hun werk. Onderwijs in het Albanees wordt verboden en 20.000 leerkrachten worden ontslagen. Ook Albanese journalisten worden massaal aan de deur gezet.

De repressie gaat in Servië gepaard met een anti-Albanese mediacampagne, georganiseerd door de Unie voor de terugkeer van de Serviërs en de Montenegrijnen. Die nationalistische campagne zal worden overgenomen door een zekere Slobodan Milosevic. Nochtans is de toekomstige president van Servië zelf geen nationalist. Het is alleen maar tactiek. Terwijl hij nog maar een gewoon kader is van de Servische Liga naast andere kaders, voelt Milosevic aan dat het nationalisme het beste middel is om drie problemen op te lossen: 1. De stakingen en het arbeidersverzet afwentelen, zoals wij boven zagen. 2. Zijn persoonlijke populariteit versterken, zijn meerdere, Stambolic, opzijzetten en in Servië zelf de nummer één worden; 3. De rol van Servië in Joegoslavië versterken.

Waarin bestaat de tactiek van mensen als Milosevic? Vooreerst gaat het erom een vervelend feit te verdoezelen: het failliet van het titoïstisch economisch systeem (dat hij mee geleid heeft). Vervolgens wil hij de overgang naar een volbloed kapitalisme doen slikken. Dat betekent privatiseringen, afslankingen, daling van het levensniveau. Tenslotte gaat het erom een massale arbeidersrevolte tegen die maatregelen te beletten. Daar dient het nationalisme voor. Er is geen probleem van 'kapitalisme of socialisme' meer, er is geen probleem meer van bourgeois en bureaucraten die hun zakken vullen op de kap van de bevolking, er is maar één probleem meer: 'Serviërs tegen Albanezen'. Zo eenvoudig is dat! De arbeiders worden verdeeld, de volksopstand wordt afgeleid naar een doodlopend straatje.

Milosevic bestijgt het nationalistisch strijddros

Vanaf 1984 bestijgt Milosevic dus het nationalistisch strijddros onder het motto 'Kosovo Servisch'. In november heeft zijn toespraak voor het centraal comité van de titoïstische Liga van Servië als titel: 'Het Servische volk heeft geen reden om zich schuldig te voelen'. Andere toespraken voeren agitatie over het thema van de vervolgingen van de Servische minderheid. Maar over het hoofdprobleem van Kosovo zwijgt hij in alle talen: de onderdrukking van de Albanese meerderheid door het Servisch bestuur.

Op 24 april 1987 legt de federale regering loonsverminderingen op. Dat leidt in heel Joegoslavië tot stakingsacties op een nooit eerder geziene schaal. De mijnwerkers van Labin in Kroatië staken meer dan een maand. En wat doet Milosevic? Roept hij alle Joegoslavische arbeiders op tot eenheid in het verzet tegen die sociale achteruitgang? Neen, hij brengt 15.000 Slaven bijeen in Kosovo Polje om de Kosovaarse Albanezen aan te klagen! Bij die gelegenheid lanceert hij zijn beroemd demagogisch ordewoord: 'Niemand heeft het recht het Servische volk te bestrijden.' Over het Albanese volk rept hij met geen woord.

In november 1988 doet Milosevic zijn beklag over de zwakte van Servië: 'Heel die tragische toestand (in Kosovo) is voor een groot deel te wijten aan het feit dat de Republiek Servië niet over haar hele grondgebied de bevoegdheid van soevereine staat heeft.'²⁶ Hij wil dat de grondwet van Servië herzien wordt en de autonomie van Kosovo (en de andere autonome provincie Vojvodina) beperken. Enkele maanden later gebeurt dat ook.

In 1988 verscherpen de Servische nationalistische betogingen. Het vertrek van de Albanezen wordt zelfs geëist. In februari 1989 is er een algemene staking in Kosovo. Belgrado stuurt anti-oproereenheden om de staking te breken. Bij de repressie vallen 29 doden.

Het egoïsme van de rijke regio's leidt naar de uiteenspatting

'De regio's namen hun toevlucht tot beperkende praktijken en zelfbedruipende maatregelen, overblijfselen uit de jaren '60, die vele bedrijven beletten buiten de eigen regio te opereren. De markt werd gesloten voor 'niet-autochtone' producenten en werknemers. Elke regio moest dus haar toevlucht nemen tot bittere onderhandelingen om economische betrekkingen met de andere regio's aan te knopen. De economische strijd vertaalde zich stilaan in regionale en nationale termen, kreeg nationalistische accenten en droeg zo bij tot de opkomst van het nationalisme.

Tussen de twee groepen (geavanceerde en onderontwikkelde regio's) was de discussie hoofdzakelijk gebaseerd op eigenbelang. Van in de jaren '60 voerden de rijke gebieden campagne voor een snelle evolutie naar een markteconomie. Ze wilden niet worden afgeremd door gebieden die trager evolueerden. Met de ontbinding van de Communistische Liga van Joegoslavië verdween het enige mechanisme dat een zekere vorm van socialistische solidariteit kon opleggen. Zo werden de voorwaarden geschapen waarbinnen Kroatië en Slovenië hun campagne konden versnellen om tot een losse confederatie of tot aparte staten te komen.'¹

1. Iran Hashi, 'The Disintegration of Yugoslavia', in het tijdschrift *Capital & Class*, herfst 1992, p.69.

De economische en sociale toestand in Kosovo is dramatisch. Kosovo is letterlijk failliet. De betalingen aan de rest van het land (bedrijven, banken, staatskassen) zijn stopgezet. Om het probleem 'op te lossen', wil het Internationaal Muntfonds zijn traditioneel recept opleggen: ontslagen om de productiviteit te doen stijgen. Zoals steeds geeft het IMF niet aan wat er met al die 'overtollige' arbeiders moet gebeuren.

Maar Milosevic weet wél raad: ze tegen elkaar opzetten. Op 28 juni 1989 houden een miljoen Serviërs een monsterbetoging in Kosovo voor de 600e verjaardag van een door de Serviërs verloren veldslag tegen het Ottomaanse rijk.

Voor Milosevic is het pure berekening. Een Joegoslavisch diplomaat, die lange tijd collega was van Milosevic in de hiërarchie van de Communistische Liga en die vandaag in ballingschap leeft, zegt: 'In tien jaar tijd heb ik Slobodan nooit een woord horen zeggen dat ook maar enigszins naar nationalisme zweemde. Wel integendeel. In feite heeft hij gewoon het paard bestegen dat hem het meest geschikt leek om hem in het zadel te houden. De macht, dat is het enige dat Slobodan echt interesseerde...' ¹²⁷

Bijeenkomen om een veldslag van 600 jaar geleden te herdenken, terwijl Joegoslavië bezwijkt onder het gewicht van dramatische problemen, toont duidelijk aan dat het Servisch nationalisme reactionair is. In de letterlijke zin van het woord: een terugkeer naar het verleden, naar de feodale waarden van de Middeleeuwen... De gemeenschap van het nationale bloed in tegenstelling tot de solidariteit tussen uitgebuite arbeiders...

Net zoals Le Pen die Jeanne d'Arc of Clovis ophemelt om te verbergen dat hij geen enkele oplossing heeft voor de problemen van vandaag.

De mythen van het Servisch nationalisme

Wat zijn zoal de stokpaardjes van het Servisch nationalisme? Vooreerst het 'recht' van de Serviërs op Kosovo. Onder het voorwendsel dat Kosovo in de 13e en de 14e eeuw de wieg was van het Servische rijk, zouden de Serviërs voor 'eeuwig en altijd' recht hebben op die regio. Zelfs al wonen daar tegenwoordig 80% tot 90% Albanezen. Hetzelfde soort racistische theorie geeft aan de Israëli'sche zionisten het recht om 2.000 jaar later terug te keren naar Palestina en er de inwoners te verjagen. Het enige democratische standpunt is dat de rechten op een grondgebied moeten worden uitgeoefend door zij die er op dat ogenblik wonen en dat volgens de regel meerderheid-minderheid maar met respect voor de rechten van de minderheid.

De Servische nationalistes klagen ook over het feit dat de Kosovaarse grond 'gedeslaviseerd' werd door de historische overheersers. Dat klopt, maar de huidige Albanese bewoners zijn niet verantwoordelijk voor die onderdrukking uit het verleden. Vanuit een progressief standpunt is het belangrijk om alle arbeiders te verenigen en alle volkskrachten, van welke nationaliteit of religie ze ook zijn. Want zij hebben allemaal met dezelfde vijand te maken: de onderdrukking door de heersende klassen en de inmenging van grote buitenlandse mogendheden. Zij hebben er allemaal belang bij zich te verzetten tegen die opposanten.

Een ander thema van het Servisch nationalisme is dat de Albanezen opzettelijk veel kinderen maken om Kosovo beter te kunnen overheersen. Het klopt dat hun geboortecijfer het hoogste is van Europa (30 per 1.000). De Albanese bevolking steeg van 480.000 in 1948 tot 650.000 in 1961. In 1981 waren ze met 1,2 miljoen. Vandaag variëren de schattingen tussen 1,6 tot 1,9 miljoen.

Het hoge geboortecijfer ligt echter niet aan de basis van de Kosovaarse armoede; het is net andersom. Overal ter wereld is een hoog geboortecijfer een gevolg van economische onderontwikkeling. Eens een hoger economisch niveau bereikt werd, veranderen de gewoonten en de mentaliteit in minder dan één generatie. Dat zien we bijvoorbeeld bij alle Marokkaanse en Turkse imigranten in West-Europa.

Wie had er baat bij?

'In de periode 1970-1971 gaan de markten van de republieken geleidelijk dicht (voor onderlinge handel, nvda). Dat proces versnelt nog na de goedkeuring van de nieuwe grondwet in 1974 die de republieken van elkaar afsluit door de bouw van raffinaderijen, staalbedrijven en andere basisindustrieën in alle republieken. Men was van mening dat er met die geleidelijke afsluiting overal een nationale economie tot stand zou komen.

Maar met de oorlog in 1991 is men er zich rekenschap van gaan geven dat de wederzijdse afhankelijkheid sterker was dan gedacht. Inderdaad, de statistieken die aan de basis liggen van de interrepublikeinse balansen (zijn vervalst door) het groot aantal tussenpersonen.

Niet alleen ligt het cijfer van de leveringen aan andere republieken hoog, **bovendien is juist die handel voor sommige republieken het meest winstgevend.** Een voorbeeld: de onderontwikkelde republieken van voormalig Joegoslavië waren een belangrijke markt voor de Sloveense producten en een bron van bevoorrading (grondstoffen, energie). De handel met die republieken leverde 42% van het positief saldo van Slovenië op. **Slovenië heeft er dus alle belang bij om met die republieken te blijven werken.**' ¹

Deze tekst uit de zeer officiële Documentation Française bevestigt de uitbuiting van het zuiden door het noorden binnen Joegoslavië zelf. Maar hij wijst er ook op dat het uiteenspatten van Joegoslavië schade berokkende aan de economie van al zijn republieken. Wie heeft er dan van geprofiteerd? Duitsland. Door de organisatie van die markt te breken en ze te verbrekken, maakte Duitsland ze toegankelijk voor zijn eigen maatschappijen.

1. 'L'Europe centrale et orientale en 1991', p.234.

Ook in Joegoslavië is het geboortecijfer in alle regio's gedaald dankzij de economische bloei na 1945. Behalve in Kosovo.

Een ander thema van het Servisch nationalisme beweert dat de Serviërs uit Kosovo werden verjaagd omdat de Albanese bevolking ze vervolgde (er was zelfs sprake van genocide). Het is correct dat het aantal Serviërs verminderd is (214.000 in 1991 tegen 264.000 dertig jaar voordien).

Die uitleg over 'genocide' houdt echter geen steek. Er waren zeker incidenten maar veel minder systematisch dan de Servische nationalistische propaganda beweert. De echte reden van de Servische exodus is de armoede van de streek. De Serviërs, die beter geschoold zijn, hebben meer economische welvaart gezocht in minder armoedige regio's.

Joegoslavië had wel degelijk goede redenen om het separatisme in Kosovo te bekampen. De opkomst van het Albanese nationalisme zou het hele gebied kunnen aansteken bracht (belangrijke Albanese minderheden leven in Macedonië en in Servië zelf). Naar het einde van de jaren '80 toe zullen de Kroatische en Sloveense nationalistische Albanese nationalisme overigens aanwakken om Servië te verzwakken. Zoals *Le Monde Diplomatique* schrijft: 'Ymer Yaka, leider van de christen-democratische partij van Kosovo, vertrouwt ons toe dat de Kroaten, tijdens geheime raadplegingen voor het begin van de Joegoslavische burgeroorlog, wapens hebben aangeboden.'²⁸

Geen van beide nationalismen bevrijdt

Noch het onderdrukken noch het aanwakken van het Servische nationalisme konden het uiteenspatten verhinderen. De enige oplossing was het verenigen van alle arbeiders, ongeacht hun nationaliteit en om lessen te trekken uit de mislukking van het titoïsme en door een nieuw Joegoslavië op te bouwen, nog altijd verenigd, maar gebaseerd op een echte socialistische economie en een reële democratie. Het Joegoslavisme was de enige oplossing om de oorlog te vermijden, niet het Servisch nationalisme.

Het Albanese nationalisme was dat evenmin. Aanvankelijk stond de contestatiebeweging in Kosovo onder invloed van linkse studenten en communisten van Albanese inspiratie. Maar later evolueerde ze naar het rechts nationalisme. Vandaag is ze een instrument geworden in handen van de Verenigde Staten. Naargelang het de Amerikanen uitkomt, gooien ze olie op het vuur of op de golven.

De belangen van de inwoners van Kosovo kunnen Washington geen moerschelen. Het enige wat voor Washington telt is de troefkaart om Servië te destabiliseren als het niet de rol wil spelen die de vs het toebedeelt. Hierbij kan een parallel worden getrokken met de manipulatie van het Koerdische probleem. Washington manipuleert die bevolkingen om Irak te destabiliseren. Maar het is er geenszins op uit een Koerdistan te creëren waar zijn Turkse bondgenoot voor huivert. Zo ook wil Washington niet weten van een 'Groot-Albanië', inclusief Kosovo. Er wonen immers ook Albanezen in Macedonië en Griekenland, bondgenoten van de vs. Een Groot-Albanië zou wel eens kunnen uitlopen op een conflict tussen Turkije en Griekenland, twee vs-bondgenoten die Washington niet in de clinch wil zien gaan. Ook Bonn heeft er zich voor uitgesproken dat Servië Kosovo behoudt. Maar Kosovo blijft vooral een pion in het spel van de grote mogendheden. Wie zich bij de nieuwe evenwichten benadeeld voelt, zal niet aarzelen de spanningen opnieuw aan te wakkeren.

Geen van beide nationalismen die vandaag in Kosovo tegenover elkaar staan, is bevrijdend. Het Albanese nationalisme probeert zich in te schakelen in de strategieën van de grote mogendheden. Het zoekt zijn heil in de bevoogding door de grootmachten. De Albanese leiders aanvaarden de neokoloniale uitbuiting door die grootmachten. Ze stellen zich tevreden met de kruimels van de koek.

'De wurgkoord van de Europese Gemeenschap...'

'In oktober 1991 beslist de Europese Gemeenschap het Akkoord uit 1980 over Handel en Samenwerking af te wijzen. Daarmee beslist ze de republieken Servië en Montenegro te wurgen. De EG vertegenwoordigt immers 60 tot 70% van hun buitenlandse handel. De economische sancties van de Verenigde Naties van 2 juni 1992, ook al tegen Servië en Montenegro, dreigen het hele productieapparaat van die landen op de knieën te dwingen. In tegenstelling tot Slovenië en Kroatië had de republiek Servië zich niet op een afscheiding voorbereid omdat zij geloofde in het behoud van de Joegoslavische eenheidsmarkt en omdat zij van mening was dat zij in haar eigen behoeften kon voorzien.

Wat is daarvan aan? Voor haar landbouwproductie was Servië ruimschoots zelfvoorzienend dankzij Vojvodina. Elektrische energie is evenmin een probleem. De problemen beginnen met de levering van petroleum omdat de belangrijkste oliepijpleidingen door de noordelijke republieken lopen. De binnenlandse gasproductie bedraagt 650 miljoen kubieke meter. Drie miljard kubieke meter moet worden ingevoerd. De alternatieve oplossing is een intensiever gebruik van de haven van Thessaloniki. Maar ook Griekenland moet de blokkade respecteren.

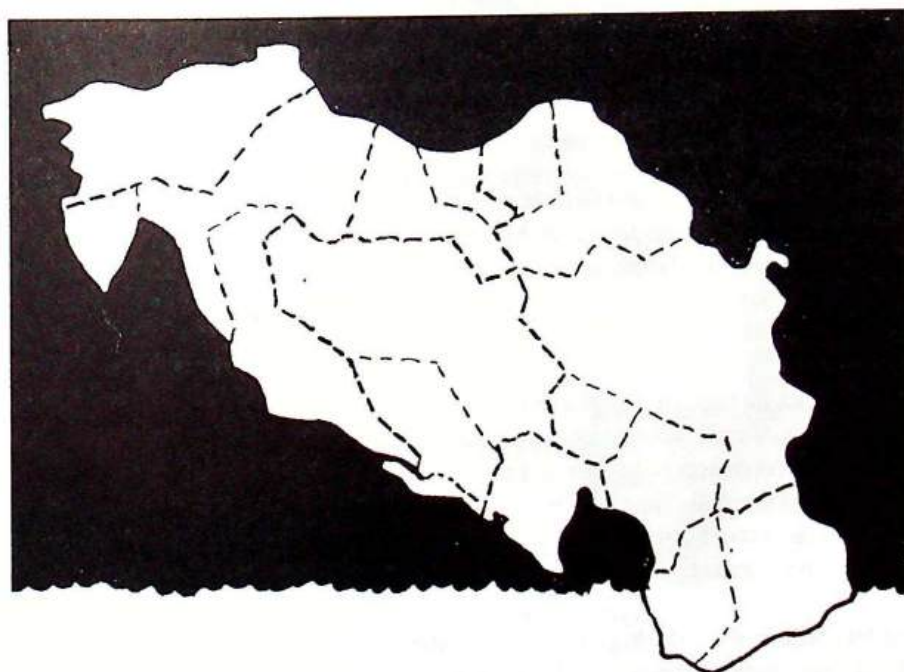
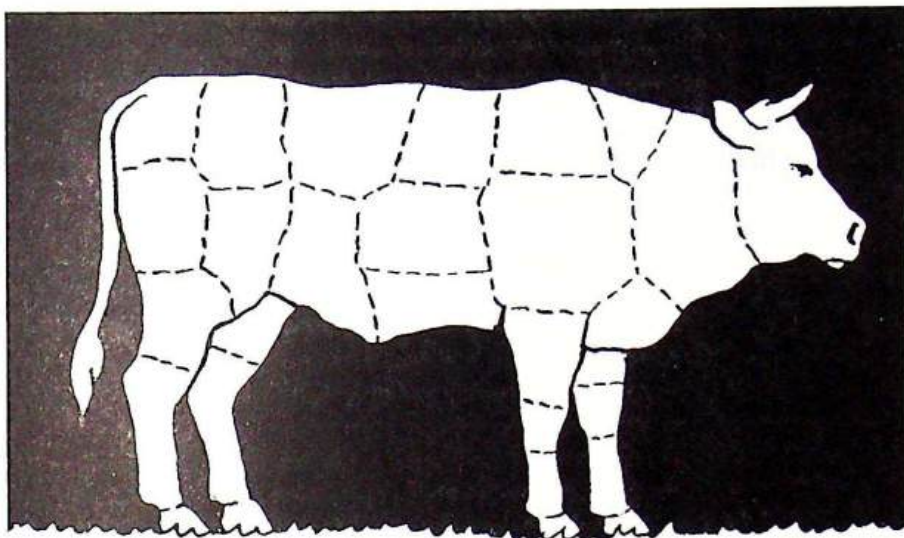
Het voornaamste staalbedrijf van Servië, Smederevo, zal zeker ook bevoorradingsproblemen hebben. De bevoorrading van farmaceutische producten komt al ernstig in het gedrang. De metaalindustrie is evenwel het ergst getroffen omdat de metaalbedrijven op technologisch vlak grotendeels afhankelijk zijn van Slovenië en Kroatië.'¹

1. 'L'Europe centrale et orientale en 1991', p.234.

Die tekst uit de zeer officiële Documentation Française uit 1992 maakt twee dingen duidelijk: 1. De beschaafde naties aarzelen niet de naties die zij een te geringe beschaving aanwrijven, te wurgen (sic). Wurgten betekent beroven van bestaansmiddelen en van gezondheidszorg. Eigenaardige vorm van beschaving.

2. Servië 'had zich niet voorzien op dissociatie'. Slovenië en Kroatië wel. Dat ontkracht de mythe dat 'Zagreb en Ljubljana werden gedwongen zich af te scheiden door de onverzettelijkheid van Servië.'

1. *Le Monde Diplomatique*, december 1988, p.9.
2. Persoonlijk onderhoud, januari 1996.
3. Michel Chossudovsky, 'Dismantling Yugoslavia', *Third World Resurgence*, nr. 65-66, p.45.
4. Wereldbank, 'Industrial Restructuring Study', Washington, 1991, p.38.
5. Wereldbank, *Idem*, p.32.
6. *Idem*, p.34.
7. Sean Gervasi, 'Germany, us and the Yugoslav crisis', *Covert Action Quarterly*, nr. 43, p.44.
8. Harold Lydall, geciteerd door Paul Garde, 'Vie et mort de la Yougoslavie', Parijs, 1992, p.108.
9. Persoonlijk onderhoud in Belgrado, december 1995.
10. *Le Monde*, 6 januari 1988.
11. Cijfers uit de *Documentation française*, nr. 17 en 18/1991.
12. *New York Times*, 28 november 1990.
13. Vernet-Gonin, 'Le Rêve sacrifié', p.152.
14. Dimitrije Boarov, *Vreme News Digest Agency*, 13 april 1992.
15. Jose Antonio Egido, 'Le système d'autogestion dans la Yougoslavie de Tito', Donostia, februari 1995, onuitgegeven.
16. *Le Monde*, 29 maart 1987.
17. Catherine Samary, 'Le Marché contre l'autogestion', Parijs, 1988, p.221.
18. *Revista Cidob d'Afers Internacionals* (Barcelona), 12-13, 1988, p.111-118.
19. D. Mircev (Centre d'études E. Kardelj), geciteerd in *Revista Cidob d'Afers Internacionals*, nr. 16, 1988, p.80.
20. *Le Monde Diplomatique*, december 1991.
21. *The Guardian*, in *Courrier International*, 20 februari 1992.
22. *Eleftherotipia* (Griekenland), januari 1993, in *Courrier International*, 4 februari 1993.
23. Samary, 'Le Marché contre l'autogestion', p.222-223.
24. *Wirtschaftswoche* (Duitsland), nr. 44/1991.
25. 'Les événements du Kosovo', *Revue de Politique internationale*, Belgrado, 1981, p.14-16.
26. Slobodan Milosevic, 'Les années décisives', L'Age d'Homme, Lausanne, 1990, p.251.
27. *La Cité* (België), 16 december 1993.
28. *Le Monde Diplomatique*, mei 1992.

13. De sociale krachten
die baat hebben bij een oorlog

Vanwaar komt het nationalisme?

Als de rijken oorlog voeren, zijn het de armen die sterven.

Jean-Paul Sartre

'Eeuwenoude etnische haat?' Dat is de uitleg van het Westen voor de oorlog in Joegoslavië. Serviërs en Kroaten zouden het nooit met elkaar hebben kunnen vinden. Het titoïstisch regime zou gewoon het deksel op die ketel van etnische haat hebben gezet, waardoor hij uiteindelijk zou zijn ontploft. Als enige realistische oplossing bleef er de afscheiding. Het werd ons ingehamerd: die naties doen samenleven is onmogelijk. Het woord 'etnieën' viel zelfs. Een term met een gewilde primitieve bijklank: spreekt men ook van een Parijse of een Provençaalse etnie?

Onzin. Afgezien van de Albanezen in Kosovo en Macedonië, de Hongaren in Vojvodina, de zigeuners, de Turken, de joden en nog enkele zeer kleine minderheden, behoren alle andere Joegoslaven tot dezelfde... 'etnie'! Slovenen, Kroaten, Montenegrijnen, Serviërs en moslims zijn allemaal Slaven en spreken allemaal Slavisch. Al die 'Zuid-Slaven' zijn in de zevende eeuw in de Balkan aangekomen en hebben zich vermengd met de plaatselijke Illyrische bevolking. Geen enkel 'biologisch' kenmerk laat toe die bevolkingsgroepen te onderscheiden. De verschillen zijn enkel cultureel en historisch, afhankelijk van de bezettingen die ze moesten ondergaan en van de godsdienst die ze overnamen.

Serviërs, Kroaten, moslims zijn helemaal gelijk, alleen hun godsdienst verschilt. Ze spreken dezelfde taal, met kleine dialectverschillen. Net als in Frankrijk waar er een verschil is tussen noord en zuid. Net als in Vlaanderen tussen een Gentenaar en een Antwerpenaar. Uitgerekend in Bosnië, waar de oorlog het wreedst was, zijn de verschillen het kleinst. Wat betreft tradities in voeding, kleding en landbouw heeft een Serviër uit Bosnië meer gemeen met een Kroaat uit Bosnië dan met een Serviër uit Servië.

Dat is een belangrijk gegeven. In West-Europa herhalen de racisten tot vervelens toe dat Arabieren en zwarten toch wel 'te anders' zijn. Maar in Joegoslavië zien we dat het meest barbaarse racisme en fascisme ontketend werd tussen mensen die je op straat niet van elkaar kan onderscheiden. Nationalistische haat is een gefabriceerd fenomeen. Door wie en met welk doel?

Wij denken dat het benadrukken van de tegenstellingen tussen nationaliteiten dient om de tegenstellingen tussen sociale klassen te camoufleren. Spreken over sociale klassen is uit de mode. Met de woorden van de Franse schrijver Roland Barthes: 'Je kan de burgerij definiëren als klasse die niet wil genoemd worden. Politiek gesproken verdwijnt de naam bourgeois via de idee van de natie.'¹ Eenvoudiger uitgedrukt: de nationale kwestie dient om de sociale kwestie te maskeren.

Zoals in het verleden werden ook in deze oorlog de nationale tegenstellingen welbewust aangewakkerd door twee groepen: 1. De buitenlandse grootmachten, om zich te kunnen bemoeien. 2. De plaatselijke bourgeoisies, om hun macht te behouden of te vergroten (verder zullen we aantonen hoe de Kroatische, de moslim- en de Servische burgerij zich (dankzij die oorlog) hebben verrijkt).

Eeuwenoude verdeel-en-heerspolitiek

Eeuwenlang werd het grondgebied van het latere Joegoslavië bezet door twee rivaliserende grootmachten: Oostenrijk-Hongarije en Ottomaans Turkije.² De nationalistische haat werd door die twee rijken gestimuleerd om hun heerschappij te kunnen vestigen. Een voorbeeld. In de 16e eeuw wordt Belgrado

'Nationalisme', dat slaat nergens op

'Die zogezegde verklarende notie "nationalisme" wil doen geloven dat het politiek leven op zijn westers ("de vrije democratie") geweldloos is en immuun tegen een evolutie zoals in de landen van het oosten. Na de "val van het communisme" zouden de gebeurtenissen voorbeelden zijn van de democratie, de rechtstaat en de markteconomie, zogenaamde vredelievende symbolen van de vrije westerse beschaving.

Maar niets daarvan, integendeel het land verzeilt in politieke chaos. De staat wordt fascistisch en overal tiert de zwarte markt. Het geheel wordt opgesmukt met xenofobie, chauvinisme en oorlogszucht... Met andere woorden, het geweld in zijn zuiverste vorm dat de kern vormt van het kapitalistisch wereldsysteem is in Joegoslavië aan de macht. Op die verschijnselen het etiket "nationalisme" plakken, betekent ze minimaliseren en er een externe historische rechtvaardiging voor zoeken (in plaats van een interne politieke en sociale).'¹

1. Pierre Hastel, onuitgegeven nota, 'La Mise à mort de la Yougoslavie', 1993.

door de Turken aangevallen. Hongarije, de rivaal van de Turken, moedigt de emigratie van de onderdrukte Serviërs aan.

Daarna legt het Oostenrijks-Hongaarse rijk, nog steeds in zijn strijd met de Turken, een militaire gordel aan van de Adriatische Zee tot aan de Karpaten. De Serviërs krijgen de rol van grenswachters. Dat wordt de zogenaamde Krajina. Die Servische 'militaire boeren' beschermen de Oostenrijkse grenzen tegen Turkse aanvallen. Ze zijn niet onderworpen aan de Kroatische adel maar hangen rechtstreeks af van de Weense keizer. Op cultureel en religieus vlak genieten ze een voorkeursregime. Dat leidt tot wrijvingen met de katholieke Kroaten. De bisschoppen van Zagreb en Senj sturen expedities om de Serviërs manna militair te evangeliseren.

Een ander voorbeeld: De Turken bezetten Bosnië, dat in die tijd bewoond werd door Serviërs en Kroaten. De Kroaten mochten ondergeschikte bestuurstaken uitvoeren en kregen een hogere status, op voorwaarde dat ze zich tot de islam bekeerden. De Bosnische 'moslims' zijn gewoon het product van die historische discriminatie. Een 'verdeel en heers' strategie die ook vandaag nog zijn gevolgen heeft.

Ondanks de inmenging van grote rijken leven Serviërs en Kroaten eeuwenlang in goede verstandhouding. Wanneer bij het begin van de 20e eeuw de verschillende volkeren ernaar streven de vreemde overheersing af te werpen, vormen ze samen een 'Joegoslavistische' stroming. En de naam van het nieuwe land dat in 1918 tot stand komt, is veelbetekend: 'Koninkrijk van Serviërs, Kroaten en Slovenen'.

In 1941 is er een nieuwe imperialistische invasie die de volkeren tegen elkaar opzet. De nazi's installeren de Kroatische fascistische partij, de oestachi-milities en hun monsterlijke 'zuiveringen'. In 1991 spat Joegoslavië opnieuw uiteen. Er is sprake van 'eeuwenoude haat'. Maar er wordt niet gezegd dat Duitsland ondertussen al meer dan tien jaar de Kroatische nationalistische bewegingen, de erfgenamen van de oestachi's en de aanstokers van nieuwe verdeeldheid, gesteund en gefinancierd heeft. Een blik op de geschiedenis leidt tot de vaststelling: telkens als een rijk de hand wilde leggen op Joegoslavië, zaaide het er tweedracht.

Het Westen moedigt de nationalisten en de integristen aan

De Verenigde Staten gebruikten dezelfde methode toen Reagan de meest nationalistische en integristische bewegingen aanmoedigde om de USSR te doen uiteenspatten. De westerse grootmachten doen zich voor als toonbeelden van democratie maar moedigen de meest reactionaire en feodale bewegingen aan telkens wanneer zij dat nuttig achten voor hun belangen.

In Bosnië hebben ze wetens en willens misdadige nationalistische bewegingen gesteund. Met de woorden van professor in de rechten Vojin Dimitrijevic uit Belgrado: 'De Europese Gemeenschap en later de VN hebben een bepaalde ontwikkeling gesteund. (...) In Bosnië hebben ze zich uitsluitend ingelaten met drie extremistische partijen. Men kan statistisch bewijzen dat meer dan 50% van de Bosniërs nooit een dergelijke oplossing voorstond. Maar er werd geen enkele inspanning geleverd om in Bosnië iemand te vinden die in hun naam kon spreken.'³

Op zijn manier geeft ook de Franse ex-premier Michel Rocard dat toe: 'De ambassades hebben de ontmanteling van Joegoslavië aanvaard zonder steun te verlenen aan de democratische krachten, die nochtans overal bestonden, ook in Servië. Als men ze gekend, ze aangemoedigd en naar ze geluisterd had, dan ware een andere evolutie misschien mogelijk geweest...'⁴

Die zelfkritiek komt er... nadat Rocard zijn functie beëindigd had! Daar zijn twee opmerkingen bij te maken: 1. De nationalistische vloed was niet onvermijdelijk. 2. De nationalisten werden bewust gesteund tegen de antinationalistische oppositiekrachten.

Waarom zoveel nationale conflicten in het Oosten?

Waarom zijn er vandaag zoveel 'nationalistische' conflicten in Oost-Europa? Zouden we in het Westen hetzelfde kunnen meemaken?

Er is een belangrijk verschil tussen de moderne staten in West-Europa en de staten die in Oost-Europa opkwamen. De West-Europese staten (Frankrijk, Italië, Groot-Brittannië, Duitsland) ontstonden uit de overwinning van het kapitalisme op het feodaal systeem. Voor het ontwikkelen van de kapitalistische productiewijze was het opheffen van de regionale grenzen die het vrije verkeer van goederen betreffen noodzakelijk. Een gecentraliseerde en moderne staat, met één taal en een eengemaakte grondgebied kon dat vrije verkeer bevorderen. Op die manier stimuleerde een eengemaakte en ruimere markt de ontwikkeling van de bedrijven. Die konden een omvang bereiken waardoor ze in de internationale concurrentie overeind bleven. Bijna al die westerse staten werden opgericht volgens het systeem van 'één natie, één staat' (met uitzondering van Ierland, dat met geweld door Engeland werd ingelijfd).

De Oost-Europese staten daarentegen kwamen eerder tot stand door een reactie van zelfverdediging tegen de Turkse of Mongoolse invasies. Ze ontstonden voor de afschaffing van de feodaliteit. Dat waren dus geen 'natiestaten' maar multinationale bourgeoisstaten. De ene nationaliteit domineerde de andere.

Die staten uit het Oosten waren economisch onderontwikkeld en werden door het Westen afhankelijk gemaakt. Ze werden koloniale of semi-koloniale multinationale staten maar probeerden hun zwakte te compenseren door zelf de controle te verwerven over buurlanden. Die landen hadden verschillende nationaliteiten, vaak met meerdere talen en godsdiensten. Nationalistische twisten aanstoken, werd dan ook het beste middel om de eigen invloed te vergroten. Ook de westerse grootmachten namen hun toevlucht tot die methode. En het einde is nog lang niet in zicht...

Bonn steunde Tudjman en de Kroatische nationalisten in Bosnië; Parijs en Moskou steunden Milosevic en Karadzic, zij het minder openlijk; Washington steunde eerst Belgrado, kwam daarop terug en steunde vervolgens Tudjman en Izetbegovic.

Door nationalistische bewegingen zoals die van Tudjman en Izetbegovic te steunen en te financieren, vestigen de grote mogendheden een 'Nieuwe Balkanorde' die niets anders is dan een veralgemeende apartheid. Ze weten nochtans dat die ideologieën het in stukken snijden van hele gebieden betekenen, het massaal deporteren van bevolkingen, het aansteken van permanente conflicthaarden. De beroemde Britse historicus Hobsbawm schrijft zeer terecht: 'Als je een continent netjes probeert te verdelen in homogene territoriale staten met elk een afzonderlijke homogene bevolking op etnisch en taalgebied, dan betekent dat de massale verdrijving en uitroeiing van de minderheden.'⁵

Maar ondersteunen de grootmachten die misdadige nationalismen uit lafheid of uit berekening? 'Om de landen waar ze hun oog op hebben laten vallen te onderwerpen', aldus Ludo Martens, 'moet het imperialisme die volkeren eerst verblinden en tot etnisch of religieus exclusivisme drijven. Dankzij die middeleeuwse levensopvattingen brengt het imperialisme de werkende massa's ertoe de reactionaire burgerij van 'hun' etnie of 'hun' godsdienst te volgen, in de overtuiging dat de vermenging met andere etnieën of godsdiensten, het versmelten van talen, culturen en etnieën iets walgelijks is. Het kapitaal, dat mondiaal denkt, verplicht de volkeren en etnieën te denken in termen van hun kerktoeren, hun plaatselijk dialect en hun plaatselijke gebruiken.'⁶

De Europese Gemeenschap heeft die wereldopvatting geofficialiseerd. Op 21 november 1990 hebben in het kader van de Conferentie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa 34 staats- en regeringsleiders het Charter van Parijs ondertekend: 'Wij bevestigen dat de etnische, culturele, taalkundige en godsdienstige identiteit beschermd zal worden en dat personen van minderheidsgroepen het recht hebben die identiteit te uiten, te vrijwaren en te ontwikkelen zonder enige discriminatie en in volle gelijkheid voor de wet.'

Nogal schijnheilig, die plotse bekommernis voor de minderheden... 'Dat programma', aldus nog Ludo Martens, 'toont aan hoezeer het imperialisme een systeem is dat naar willekeur "principes" uitvindt en manipuleert. In eigen land verbieden de imperialistische machten zonder meer aan de gastarbeiders elke uiting van "etnische, culturele en taalidentiteit", want ze beschouwen die als strijdig met de "wil tot integratie". Ze ontzeggen aan hun minderheden politieke rechten, wat hen permanent tot gijzelaars maakt. Maar diezelfde imperialisten mogen naar eigen goeddunken inroepen dat een "etnische, culturele en taalkundige identiteit met de voeten wordt getreden" om met de grote laarzen en hun zware artillerie "de zwakken te komen beschermen". Bij het najagen van hun onuitgesproken economische en strategische belangen mogen de grootmachten de soevereiniteit van staten en de internationale verdragen met de voeten treden, de haat aanwakkeren en afscheuringen uitlokken.'

Maffia's, bourgeoisieën en wedijver

Nationalisme komt niet zomaar uit de lucht gevallen. Het is een methode om de macht te veroveren. In dat weggrottend Joegoslavië kwamen verschillende bourgeoisieën op die met elkaar wedijverden om het grootste stuk van de koek. Grondgebied controleren betekent economische bronnen controleren en de mogelijkheid om fortuin te maken, rechtstreeks of door corruptie.

Als zodanig zijn die bourgeoisieën niet nationalistisch. Geld heeft geen geur en nog minder een vaderland. Maar om een grondgebied te veroveren zijn troepen nodig. En om die troepen in beweging te krijgen, moeten ze worden aangewakkerd ofwel door ze met plunderingen te verlokken ofwel door nationalistische haat. Of door beide samen.

Ook in Ruanda...

Niet alleen in Joegoslavië werd de 'verdeel-en-heers'-methode toegepast... De bekende Belgische etnoloog Luc De Heusch legt uit wie het racisme in Ruanda gepropageerd heeft:

- 'Hutu's en Tutsi's spraken dezelfde Bantoe-taal, hadden dezelfde godsdienst, dezelfde koning, dezelfde taboes, dezelfde mythes, dezelfde mondeling overgebrachte literatuur. Ze vormden één volk met verschillende sociale klassen;'
- 'Toen de erg christelijke en onderdanige koning Charles Mutara Rudahigwa in 1959 stierf, merkten de Belgen dat de Tutsi's de machtsovername hadden voorbereid en klaar stonden om bij de Verenigde Naties de onafhankelijkheidsverklaring van hun land aan te vragen. De Belgen veranderden prompt van bondgenoot. Ze beriepen zich op de noodzaak om de macht over te dragen aan de Hutu-meerderheid. De Belgen en de katholieke kerk steunden vanaf dan de Parmehutu-partij van president Kaybanda. Kolonel Logiest kreeg volmachten om een nieuw Ruandees leger op te richten. Hij schaarde zich volledig achter de Parmehutu. (...)'
- Het huidige geweld 'is niet eigen aan de geschiedenis van het land. De kiemen van het geweld, van de rassenhaat werden gezaaid door de Belgische kolonisatie. De verantwoordelijkheid van de katholieke kerk is enorm. Vandaag (zomer 1994, nvda) is het Frankrijk dat zich borg stelt voor het regime van een despoot maar het is de rassenhaat die destijds door de Belgen is gekweekt die tot deze volkerenmoord heeft geleid.'

1. *Le Soir*, 5 juli 1994. Zie ook *Solidair*, Dossier Ruanda, 24 augustus 1994.

'Het gevaar is de andere'. Die nepverklaring heeft een bijkomend voordeel: zij doet de volkeren vergeten dat zij die hen besturen dezelfde zijn als zij die hen gisteren in de ellende hebben gestort. Op één uitzondering na zijn alle presidenten van de nieuwe staten lid of zelfs leider geweest van de Joegoslavische titoïstische Liga.

Om de mensen dergelijke roofoorlogen te doen slikken, moeten ze overtuigd worden dat ze in gevaar zijn, dat 'de andere natie hen bedreigt'. De angst voor dreigende armoede, voor politieke crisis, de onzekerheid voor de dag van morgen, worden afgeleid naar één simpele 'oorzaak': de andere, hij die anders is. In Joegoslavië kan men niet eens spreken van 'vreemdeling' want Serviërs, moslims en Kroaten zijn er thuis.

En ook de nationalistische 'oplossing' is simpel: zuivering. De drie nationalisme (Kroatisch, Servisch, moslim) zijn even eenzijdig. Ze bestrijden elkaar hardnekkig maar belijden dezelfde theorie: een staat moet zuiver zijn, elke aanwezigheid van een andere nationaliteit is een smet, een verstoring. In de volgende hoofdstukken zullen we de verschillende uitingen van die theorieën onderzoeken. Maar om te begrijpen waar het nationalisme uit voortkomt, moet men nagaan welke sociale klassen zich hebben verrijkt bij die uiteenspatting van Joegoslavië...

Een oorlog biedt de kans om op zeer korte tijd enorme fortuinen te vergaren. Over dat economisch aspect van het conflict konden wij in de burgerlijke media niets vernemen. Nochtans, 'zowel in Servië als in Kroatië en bij de moslims verrijken de vervallen en misdadige elementen, die zich aan het hoofd van de milities plaatsen, zich door diefstal en "onteigeningen" en worden zij "bezitters", de bouwers van de nieuwe kapitalistische maatschappij... De nationalistische ideologie dient als dekmantel voor criminele activiteiten en verrijking in maffiastijl.'⁷ We onderzoeken die verrijking in elk van de drie kampen...

Hoe de Kroatische burgerij zich verrijkt heeft

Vreemd genoeg bracht de privatisering maar weinig geld in het laatje van de Kroatische staat (zo'n 400 miljoen Duitse Mark). Nochtans was aangekondigd dat ze de nodige liquide middelen zou aanbrengen om de economie weer op gang te brengen. De regering Tudjman probeerde zich eruit te praten met de bewering dat zij niet verantwoordelijk was voor de uitvoering van de privatiseringen. In werkelijkheid werden vele overnames gearrangeerd onder de prijs, in het voordeel van vriendjes van de machthebbers. Dezelfde groep partijleden die het voor het zeggen heeft in de HDZ-partij is eveneens terug te vinden in een duizendtal raden van beheer van geprivatiseerde bedrijven. De gegevens over de samenstelling van de raden van beheer zijn niet toegankelijk, zelfs niet voor de leden van de Centrale Raad voor het beheer van de privatiseringen.⁸

Het tijdschrift *Arkzin* uit Zagreb legt het systeem uit: 'De hele privatisering werd gecontroleerd door de staat. De resultaten zijn zonneklaar: op zeer korte tijd is een zeer klein aantal families uit de politieke entourage van de leiding van de HDZ de steenrijke en zeer machtige elite van onze maatschappij geworden. Ze hebben hun eigendommen verworven door bedrog of door zeer weinig of zelfs helemaal niets te betalen. De firma's werden geprivatiseerd in oorlogstijd toen de lonen het laagst waren.'⁹

Tudjman geeft zelf het voorbeeld van beslaglegging op de staat en de bedrijven: hij plaatste een zoon aan het hoofd van de militaire inlichtingendienst, een andere werd verantwoordelijk voor de militaire leveringen aan het leger en zijn vrouw werd woordvoerdster voor buitenlandse aangelegenheden.¹⁰ Wat de business betreft: zijn zoon Stjepan leidt de halfgeprivatiseerde firma Domo-vina, zijn dochter leidt AC Marina, een plezierhaven voor rijken, zijn kleinzoon leidt een grote bank. Tudjman heeft de faraostijl van Tito overgenomen. Hij heeft trouwens ook diens huizen en boten ingepikt. Hij leeft in een ongehoor-

De oorlog kwam hen heel goed uit...

Professor Bardos-Féltoronyi (UCL, Louvain-la-Neuve) toont aan wie belang had bij het ontkenen van de oorlog...

'Elke oorlog beantwoordt aan een bepaalde binnenlandse politieke situatie. Zowel Tudjman als Milosevic gebruiken afleidingsmanoeuvres om het hoofd te bieden aan een moeilijke economische toestand en jagen hersenschimmen na. De volkeren zijn tegen elkaar opgezet en worden een speelbal in handen van de regeerders. Het bewust aangewakkerd nationalisme lokt een burgeroorlog uit. Dat nationalisme gebruikt de godsdienst met de (soms aarzelende) medeplichtigheid van alle grote historische kerken ter plaatse.

De politici die aan de macht waren, zagen in de nationalistische eisen een middel om hun plaatselijke macht te redden. Wordt de burgeroorlog een afscheidingsoorlog of is het eerder andersom? Wat er ook van zij, hij kwam goed uit voor de leiders, die hun macht op plaatselijk vlak wilden vestigen omdat dit voordien op federaal vlak niet lukte.

Toch is het moeilijk over een burgeroorlog te spreken want velen wijzen erop dat een belangrijk deel van de bevolking spijt had over het uiteenspatten van het land en vond dat de oorlog hen werd opgedrongen. Bij de verkiezingen in 1990 behaalden de nationalistische partijen in elke republiek de relatieve meerderheid. Dat bewijst dat het nationalisme, dat al lang werd voorbereid, sterk, maar nog onvoldoende, is vooruitgegaan. Een secessieoorlog leende zich goed tot het versterken van de tendensen, zoals later is gebleken.'¹

1. *Revue nouvelle* (België), oktober 1996, p.52.

de luxe, weerhield twee van de zes vliegtuigen van het Kroatisch nationaal luchtvaartagentschap voor zichzelf en liet zich, alleen al in Zagreb, een derde villa bouwen.¹¹

Voor de Kroatische burgerij is de oorlog niet noodzakelijk een slechte zaak. Daar zijn verschillende redenen voor. Vooreerst is er de kans op verrijking door diefstal en gesjacher. Werner Stock, een Duitse politiekapitein die voor rekening van de Europese Gemeenschap in Mostar werkt, legt uit waarom de partij van Tudjman het conflict in de regio laat aanslepen: 'De Kroatische democratische Unie (HDZ) van Mostar perst de handelaars af en int een percentage op de bouwcontracten. De maffia wil momenteel geen federatie van Kroaten en moslims. Ze verdient te veel geld.'¹²

Vervolgens kan het volk, dankzij de oorlog, vergiftigd worden met het chauvinisme. Zo legt de journalist Drago Hedl van de Kroatische oppositie in april 1995 uit waarom het regime zeer waarschijnlijk een offensief tegen Oost-Slavonië zal lanceren (wat ook effectief gebeurt): 'Een recente peiling toont aan dat de HDZ bij de verkiezingen pas op de derde plaats zou komen. De HDZ was al niet erg populair bij de arbeiders en bij de ballingen uit bezet Servisch grondgebied. De HDZ kan niet naar de stembus stappen zonder vooruitgang in een zo cruciaal onderwerp. De controle heroveren op West-Slavonië zou voor de HDZ een klinkende overwinning betekenen.'¹³

Vesna Jankovic, bezielster van het anti-oorlogscentrum in Zagreb, legt ons tijdens een reportage in Kroatië in 1994 ook uit dat dit hardnekkig chauvinisme van het regime tot doel heeft elk sociaal verzet te ontzenuwen: 'De mensen hebben veel schrik, nog meer dan vroeger. Een hele propagandamachine propt hun geest vol met het thema: "Je moet een goede Kroaat zijn, deze oorlog is noodzakelijk, nu moeten we wat afzien maar de regering waakt..." Dankzij het nationalisme kunnen eisen worden afgeblokt. Het is veelzeggend dat de autoriteiten de stakende spoormannen bestempelen als "verraders" en "slechte Kroaten"...' ¹⁴

Hoe de moslimburgerij zich verrijkt heeft...

Verrijking door afpersing en misdaad is ook terug te vinden bij het ontstaan van de nieuwe moslimburgerij, waarvan men zou kunnen denken dat ze zwakker en 'onschuldiger' is. Zo klaagt Vladimir Pitalos, zoon van de directeur van de bibliotheek van Sarajevo, aan: 'Zij die onder de naam van regering de stad leiden, zijn in feite een "nationale maffia".'¹⁵

Zoals we in hoofdstuk 1 aangaven, hebben verschillende internationale waarnemers erop gewezen dat de moslimmachthebbers van de regering Izetbegovic zelf de belegering van Sarajevo kunstmatig hebben gerekt. Waarom? Vooreerst om de militaire tussenkomst van de NAVO uit te lokken, maar ook omdat zij door die valse "staat van beleg" de prijzen van de goederen op de zwarte markt, konden doen stijgen.

De moslimburgerij bracht haar kinderen in veiligheid in het buitenland maar hield het eigen volk gegijzeld om haar winsten te vergroten.

Het Westers kapitalisme beweert dat het voor Bosnië een 'vrije en democratische' economie brengt. Maar waar komen de nieuwe rijken vandaan? Uit de milities, dat wil zeggen dat zij zich verrijkten door misdaad en plundering. Uit de aanvankelijke anarchie komen uiteindelijk bepaalde clans te voorschijn. Ze schakelen hun rivalen uit of maken ze van zich afhankelijk doordat ze het staatsapparaat controleren. Zo bericht de pers op 27 oktober 1993 dat 'honderden mannen van de 9de gemotoriseerde brigade en de 10de bergbrigade (de radicaalste troepen van Sarajevo, die betrokken zijn bij illegale handel) werden aangehouden. Nadat ze trouw hadden gezworen aan het Bosnische leger, werden ze vrijgelaten.'¹⁶ Met andere woorden, criminelen en afpersers worden niet berecht maar witgewassen. Ze mogen voortdoen als ze zich maar in het heersend apparaat integreren. Wie weigert zich te integreren wordt uitgeschaakeld (zie volgende pagina).

Het regime Tudjman: selfservice

Uittreksel uit een reportage van de auteur in het weekblad Solidaire van 22 februari 1994:

'Officieel is het nog steeds de staat die de bedrijven controleert. In feite zijn het enkele zeer goed geplaatste personen nabij of in het staatsapparaat die bankkredieten ontvangen waarmee ze dan economische bezittingen van zekere waarden kunnen kopen.'

Zoran Ostric, bezieler van het anti-oorlogscentrum en een van de zeldzame personaliteiten die openlijk het regime van Tudjman durft aan te vallen, preciseert: 'De dochter van Stipe Mesic, parlamentsvoorzitter, heeft een fabriek van bouwmaterialen gekocht. Een groot hotel aan de kust, in Sibenik, is gekocht door leden van de HDZ, de partij die aan de macht is. Maar in werkelijkheid zijn de betalingen fictief: de kopers ontvangen van de bank een attest dat hen het nodige krediet toekent om te kopen (5 miljoen dollar in het geval van het hotel). Op die manier wordt men hier een grote eigenaar. Of met andere woorden: de banken worden gecontroleerd door de staat, die op zijn beurt gecontroleerd wordt door de HDZ die aan de macht is. Ze bedienen dus zichzelf.'

1. Michel Collon, reportage in *ex-Joegoslavië, Solidaire* nr.8, 22 februari 1994, p.4.

De maffioze burgerij is geen verschijnsel dat zich beperkt tot de eerste oorlogsmaanden. In december 1995, na de ondertekening van het akkoord dat in de steigers werd gezet door de Verenigde Staten, verklaart kolonel Bob Stewart, voormalig westers bevelhebber in Centraal-Bosnië: 'Ik geloof niet in het geluk op lange termijn voor de plaatselijke bevolking. Mijn hart zegt dat het zal lukken, maar mijn verstand zegt dat het gewoon te simplistisch is. De maffia onderkruipt hier alles. En men trekt zich daar niets van aan. Kroaten, Moslims en Serviërs slaan hierbij de handen in elkaar.'¹⁷

De oorlog in Bosnië had eigenlijk niets te maken met een godsdienstoorlog maar alles met de verrijking van de nieuwe burgerij. Er werd alsmaar gesproken over een 'aanval van de Serviërs tegen de Moslims'. Maar wat dan te denken van het feit dat het leger van de moslim Izetbegovic zich in november '94 op de troepen van de moslim Fikret Abdic stort? Dat bijzonder brutale en bloedige offensief tegen het 'autonoom gebied' in en om Bihac, dat onder controle staat van Abdic, doet de mythe van 'de Moslims die door de Serviërs worden aangevallen' als een zeepbel uiteenspatten. Temeer daar de coëxistentie tussen nationaliteiten in Bihac - en dat in tegenstelling tot Sarajevo - geen enkel probleem opleverde en de toestand er rustig was. Plotsklaps vallen 'moslims' andere 'moslims' aan. Maar wat is dan de ware inzet?

In werkelijkheid wilde Fikret Abdic, een zakenman-miljardair, vreedzaam zaken doen met Serviërs en Kroaten. Izetbegovic duldde dat niet en wilde dat grondgebied inpikken. Het Westen steunde hem en applaudisseerde voor die brutaliteit die talrijke slachtoffers en vluchtelingen maakte.

Hoe de Servische burgerij zich verrijkte

In 1993 beschrijft de Servische oppositiekrant *Vreme* de nieuwe rijken voor wie de oorlog niet triest is: 'Ondanks de algemene ellende beginnen we te zien wie zich tijdens het eerste oorlogsjaar verrijkt heeft. Voortaan investeren ze hun centen in legale zaken en wisselkantoren of ze bevoorraden het gebied met producten die waren uitgeput. Als ze al niet integraal deel uitmaken van de zelfuitgeroepen plaatselijke besturen, staan ze er toch niet ver vanaf omdat die overheid enkel kan functioneren dank zij hun geld.'¹⁸

Het is ook bekend dat de beruchte Arkan, leider van een Servische fascistische militie waarvan iedereen in Servië de wreedheid en de misdaden erkent, een enorm persoonlijk fortuin vergaard heeft en dat dankzij gesjacher tijdens de oorlog. Aan een invalsweg van Belgrado liet hij zich een echt paleis bouwen. Maar tot op heden poogde het Westen niet eens hem door hun Tribunaal te laten berechten. Klaarblijkelijk was zijn gesjacher ook lonend voor westerse medeplichtigen.

Het kapitalisme staat samenwerking tussen de volkeren in de weg

Onder het kapitalisme is een duurzame oplossing voor het probleem van nationalistische verdeeldheid onmogelijk. Waarom? Omdat het doel van de economische productie erin bestaat zoveel mogelijk winst te maken op straffe van uitschakeling door zijn concurrenten. Om te overleven, om de onaantastbare winst te redden, moeten alle hindernissen uit de weg worden geruimd. Of dat nu mensen zijn - onze zogenaamde 'moderne en democratische' economie schakelt er miljoenen uit - of opstandige volkeren. Daarom ook moet een systeem dat gebaseerd is op winst onvermijdelijk de volkeren tegen elkaar opzetten. Oorlog is zaken doen met andere middelen.

Nationalisme verscherpt altijd tegen een achtergrond van economische crisis en ongelijke ontwikkeling. En het kapitalisme is nu eenmaal een systeem dat niet in staat is om op een evenwichtige manier de verschillende volkeren en regio's te ontwikkelen.

Generaal of afperser?

Drie december 1993. In Luik wordt de Bosnische balling, generaal Jusuf Prazina, alias Juka, door zijn vier lijfwachten vermoord. Twee jaar later worden zij vrijgesproken. Het proces heeft uitgewezen dat de 'generaal' hen herhaaldelijk met ondraaglijk geweld en wreedheid afranselde.

Nochtans wordt het slachtoffer door bepaalde Belgische media uitvoerig bewierookt: 'Zijn goede naam wordt geenszins in vraag gesteld. Hij was overigens bij de allereersten om de wapens op te nemen tegen de Servische aanvallers en een militie te organiseren om de stad te verdedigen.'¹ Of nog: 'Welke ook zijn gebreken waren in karakter en gedrag (sic), het slachtoffer zal een symbool blijven van de verdediging van zijn stad en zijn land.'²

Maar wie was dat symbolische personage? En waar haalde hij de middelen om in ballingschap 'een twintigtal landgenoten, lijfwachten en familieleden' te onderhouden?³ In dezelfde krant vernemen we het van een andere journalist: 'De stam leefde voornamelijk van financiële bijdragen die Joegoslavische ballingen aan "de generaal" gaven. Op dat vlak was Prazina in zijn element: voor de burgeroorlog in Joegoslavië leefde hij in Sarajevo van wat hij "het innen van schuldvorderingen" noemde; maar wat in werkelijkheid om afpersing ging. De Servische militaire opmars naar Sarajevo maakte van zijn bende een militie.'⁴

Dat is het ontbrekende stukje van de puzzel. De 'redders' van Sarajevo waren bandieten en afpersers. Later werden ze aan de kant geduwd door nog grotere haaien met witte boorden en hooggeplaatste internationale relaties. Maar de inzet was voor iedereen dezelfde: een gebied controleren waar ze hun zakken konden vullen.

1. *Le Soir*, 28 september 1995.

2. *La Wallonie*, 2 oktober 1995.

3. *Le Soir*, 25 september 1995.

4. *Le Soir*, 25 september 1995.

Een investeerder ziet in een regio alleen wat ze hem opbrengt. Als een andere regio op een bepaald moment meer opbrengt, zal hij die eerste in de steek laten. Bovendien plegen de multinationals chantage bij hun investeringen door de concurrentie tussen landen en regio's aan te wakkeren. Zo wakkeren zij het nationalisme aan.

De wereld van de 20e eeuw wordt gekenmerkt door een toenemende internationalisering van het economisch leven. De internationale arbeidsverdeling maakt de mensen - en de landen - hoe langer hoe afhankelijker van elkaar.

Maar het kapitalisme pakt die internationalisering bijzonder gevaarlijk aan. Omdat winst en concurrentie alles overheersen, kan het kapitalisme de internationale productie niet organiseren volgens een plan dat op een billijke wijze rekening houdt met de belangen van iedereen. Het kapitalisme kan de productie alleen maar organiseren door de zwakste aan de sterkste te onderwerpen. Het kapitalisme kan de betrekkingen tussen ontwikkelde en minderontwikkelde landen niet anders organiseren dan via overheersing. En zelfs via vernietiging als de zwaksten het wagen om zich te verzetten. Dat is de oorsprong van de eindeloze reeks internationale conflicten die onze tijd beheersen.

Alleen het socialisme kan een evenwichtige ontwikkeling van de regio's plannen omdat het zich baseert op wederzijds belang en samenwerking. Alleen in een echte socialistische samenleving, gebaseerd op het collectief belang, kan een arbeidsverdeling worden doorgevoerd op basis van samenwerkingsprincipes en wederzijds voordeel. Alleen zo kan men een internationale verdeling doorvoeren die het principe van een evenwichtig voordeel echt toepast. Dat betekent dat iedereen produceert en uitvoert waarin hij het meest efficiënt is en invoert wat hij zelf minder doeltreffend kan produceren. Maar onder het kapitalisme gebruiken het IMF en de Wereldbank dat principe gewoon als dekmantel om een land harder uit te buiten en een evenwichtige en onafhankelijke ontwikkeling te beletten. De multinationals verplichten de derdewereldlanden om zich op te sluiten in een export-'monocultuur' die de binnenlandse handel vernietigt en de onafhankelijkheid ondermijnt.

Tot besluit. Men vertelde ons dat het nationalisme de oorzaak was van de Joegoslavische oorlog en dat de Westerse grootmachten dat nationalisme betreunden. Die uitleg is bedrieglijk. Hij verbergt de ware oorzaken van die oorlog, oorzaken die het imago van het Westen schaden: 1. De nieuwe kapitalistenklasse had die oorlog nodig om haar macht te vestigen en zich te verrijken. Ze heeft de confrontatie gezocht. 2. De Verenigde Staten en Duitsland wisten dat hun nationalistische beschermelingen '(etnische) zuiveraars' waren, maar ze kwamen goed van pas. De grootmachten betreunen dan ook niets.

Hierna analyseren we de drie nationalistische stromingen van Kroaten, Moslims en Serviërs. We zullen aantonen dat hun 'uithangbord' helemaal niet met de werkelijkheid overeenstemt...

Olie in Bosnië?

'Documenten die nu vermoedelijk in Servische en Kroatische handen zijn, maar bekend zijn bij de Bosnische regering, tonen aan dat er in de streek van Dinar steenkool- en petroleumlagen werden ontdekt. Die regio was het belangrijkste slagveld tijdens de grote offensieven van het Kroatische leger in deze zomer van '95 tegen de Bosnische Serviërs zowel in Bosnië als in de Krajina... Volgens Bosnische leiders hebben Amoco (American Oil Company), met zetel in Chicago, en andere buitenlandse maatschappijen toen de eerste proefboringen verricht in het gebied. Volgens de *San Francisco Chronicle* "staat het westen te popelen om die gebieden te exploiteren..." De Wereldbank en de multinationals die de operaties leidden, zijn weigerachtig om de rapporten van hun laatste prospecties over te maken aan de regeringen die bij het conflict zijn betrokken zolang de oorlog voortduurt...'¹

'Bovendien zouden er ook "substantiële" olievelden zijn in het door de Serviërs bezette deel van Kroatië, langs de Sava-rivier, vanaf de regio Tuzla. Volgens de Dayton-akkoorden maakt die regio deel uit van de militaire vs-zone die haar hoofdkwartier heeft in Tuzla.'²

1. Scott Cooper, in *The Organizer*, 24 september 1995.
2. Michel Chossudovsky, 'Dismantling Yugoslavia', *Third World Resurgence*, nr. 65-66, p.48.

1. Roland Barthes, 'Mythologies', Seuil, Parijs, 1957, p.246.

2. Historische gegevens, onder meer gebaseerd op de thesis van Ward Coenegrachts, 'Nationalisme en extreem-rechts in Kroatië', KU Leuven, onder leiding van professor R. Detrez, 1996.

3. *Archipel* (Frankrijk), september 1996.

4. *Le nouvel Observateur*, 3 februari 1994, p.42.

5. Eric Hobsbawm, in *Politix*, januari 1993.

6. *Solidair*, 5 mei 1993, p.14.

7. *Idem*, 5 mei 1993, p.16.

8. Marinko Culic, *AIM*, Zagreb, 23 oktober 1994.

9. *Arkzin* (Zagreb), nr. 50, p.2.

10. *Sunday Times*, 22 oktober 1995.

11. Michel Collon, Enquête in ex-Joegoslavië, *Solidair*, 23 februari 1994.

12. *International Herald Tribune*, 2 mei 1996.

13. Drago Hedl, netwerk AIM Osijek, 26 april 1995.

14. Michel Collon, Enquête in ex-Joegoslavië, *Solidair*, 23 februari 1994.

15. *Freitag*, 29 april 1994.

16. *Guerra e Pace* (Italië), oktober 1994, samengevat in *Solidair*, 22 maart 1995.

17. *BBC*, 13 december 1995.

18. *Vreme* (Filip Svarm), overgenomen in *Courier International*, 18 maart 1993.

14. Het Kroatisch nationalisme

Het Kroatisch nationalisme

Op 25 juni 1991 verklaart Kroatië, een van de zes Joegoslavische republieken, zich onafhankelijk. Dat was niet de eerste keer in de geschiedenis...

Precies vijftig jaar eerder valt Hitler Joegoslavië binnen, hij versnippert het land en richt de Kroatische Oestachistaat op. Hij vertrouwt de leiding ervan toe aan Ante Pavelic, het hoofd van de Kroatische fascistische partij van de 'Oestachi's'. Zij zullen een van de wreedste en bloedigste dictaturen uit de hele Europese geschiedenis voeren (zie hoofdstuk 2). Om tot een 'zuivere' staat te komen, plegen ze een volkerenmoord. Op barbaarse wijze roeien ze honderdduizenden Serviërs, 80% van de joodse bevolking en een groot aantal zigeuners uit. Het ordewoord van het Oestachiregime is meedogenloos voor de Serviërs: een derde moet worden verjaagd, een derde moet met geweld tot het katholicisme worden bekeerd en een derde moet worden omgebracht. Ze zullen dit programma naar de letter uitvoeren.

In 1991 sticht Duitsland voor de tweede keer een onafhankelijke Kroatische staat. Sommige gelijkenissen zijn verbijsterend... Net zoals in 1941 wijzigt het nieuwe bewind de grondwet. Volgens de nieuwe grondwet is Kroatië niet langer 'de staat van Kroaten en Serviërs van Kroatië', maar 'de nationale staat van het Kroatische volk en anderen'. Die definitie verlaagt de Serviërs, joden, zigeuners en moslims tot tweederangsburgers. Net als in 1941. Artikel 249 van de Joegoslavische grondwet bepaalde dat 'de burger van een republiek op het grondgebied van een andere republiek dezelfde rechten en plichten heeft als de burgers van die republiek'. In Kroatië werd dat artikel afgeschaft.

Door de rechten van de ongewenste Serviërs op te heffen bereidt het nieuwe regime een dramatische zuivering voor. Honderdduizenden Serviërs worden verjaagd uit streken waar hun families al eeuwenlang woonden. Hele steden en dorpen worden vernield om opnieuw een 'zuivere staat' te stichten. Dat mag ons niet verwonderen. Het volstond immers de werken van de grote Kroatische leider, Franjo Tudjman, op na te slaan om te voorzien wat er gebeuren zou in dit nieuwe Kroatië, dat door Duitsland werd gebaard en het lievelingskind van Westen werd. Veel wordt al duidelijk als men Tudjmans opvattingen over zijn fascistische voorgangers leest...

Tudjman is het eerste revisionistische staatshoofd ter wereld

In zijn boek 'Afwijkingen van de historische wetenschap', dat hij in 1981 schreef, maar pas in 1989 publiceerde, huldigt Franjo Tudjman eigenlijk een fascistische opvatting van de geschiedenis, die nauw aanleunt bij 'Mein Kampf' van Hitler. Volgens het toekomstige staatshoofd is de geschiedenis niets meer dan een lange aaneenschakeling van gewelddaden van mensen tegen andere mensen. Tudjman ziet de erg materiële belangen van plundering en overheersing niet als de ware oorzaken van oorlog, maar beschouwt oorlogen in zekere zin als een goddelijke schepping. Sinds de broedermoord van Kaïn, die volgens hem zowat het prototype van de 'menselijke aard' is, zouden er altijd al volkerenmoorden zijn gepleegd. Er is dus niets ongewoons aan die van de nazi's en hun Kroatische bondgenoten. Elk volk dat vecht voor zijn voortbestaan moet dan ook de grote middelen inzetten. Tegen deze vicieuze cirkel van geweld kan men niets beginnen (zie pagina hiernaast).

Deze theorie spreekt de daders van de genocide bijna vrij. Tudjmans banalisering ervan wordt duidelijk, wanneer hij schrijft dat 'men de geschiedenis vervalst door enkel maar de Duitsers verantwoordelijk te stellen (voor de Tweede Wereldoorlog). Anderen hebben immers ook oorlogsmisdaden begaan'. Hij maakt dus geen onderscheid tussen de misdaden van de nazi's en de tegenaanvallen van de

'Zij kennen geen medelijden'

Tonji Majic, voorzitter van het Comité voor de Verdediging van de Mensenrechten uit Dalmatië (Zuid-Kroatië), stelt de vervolging van niet-Kroaten door het regime in Zagreb aan de kaak:

'Toen de nationalistische aan de macht kwamen, hebben ze wetten opgesteld die het parlement heeft goedgekeurd en die mensen die niet in Kroatië zijn geboren, volledig discrimineren. Zij moeten jaren wachten voor ze een nationaliteitsattest kunnen krijgen. Zonder dit attest zijn ze tweederangsburgers: ze kunnen niet met pensioen, ze worden niet verzorgd in ziekenhuizen, ze vinden geen werk, kunnen hun kinderen niet gratis naar school sturen en evenmin hun rijbewijs verlenen (wat elk jaar moet gebeuren), enz.

De discriminatie begint al met hun geboorteplaats. Ikzelf ben in Kroatië geboren en kan het document al na twee weken krijgen. Zij die elders zijn geboren, moeten zich legitimeren en de politie stelt een onderzoek in. Men vraagt ze naar hun afkomst, welke godsdienst ze belijden (beide vragen zijn door de grondwet verboden), met wie ze omgaan, welke bindingen zij hebben, wat ze denken van de overheid, voor wie ze bij de verkiezingen hebben gestemd. Men ondervraagt hun burens, familieleden en vrienden.

Ik ken een gescheiden vrouw aan wie men de naam en de nationaliteit van haar minnaar vroeg. Zij weigerde daarop te antwoorden. Ondanks mijn hulp heeft ze twee jaar op haar attest moeten wachten. Enkel door de solidariteit van haar collega's die haar in bescherming hebben genomen en verborgen, kon ze haar job behouden. Aan een 70 jaar oude Albanees, een voormalig officier in het Joegoslavische leger, werd elke verzorging geweigerd. Hij overleed. Zij hebben totaal geen medelijden met vreemdelingen.¹

1. *Balkan-Infos* (Frankrijk), oktober 1996, p.5.

Franjo Tudjman

De historische Waarheid geweld aangedaan

(uittreksels)

Telkens als een beweging, een volk, een staat, een bondgenootschap of een ideologie in botsing komen met een tegenstander die zijn voortbestaan of het vestigen van zijn eigen suprematie in gevaar brengt, wordt er alles voor gedaan, worden alle beschikbare middelen ingezet om de vijand te onderwerpen of te vernietigen. Bij zulke confrontaties wordt de neiging tot genocides enkel ingetoomd door het risico op zelfvernietiging.

Bij het (joodse) begin van wat later onze westerse beschaving zou worden, is een volkenmoord een natuurlijk verschijnsel dat strookt met de sociale aard van de mens en met de mythologisch-goddelijke aard. Volkenmoorden zijn niet enkel toegestaan, ze worden zelfs (door Jahweh in de Bijbel) aanbevolen.

De joodse kwestie is in essentie echt wel delicaat en ingewikkeld. Dat blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat Hans Mayer, een van de bekendste vertegenwoordigers van de hedendaagse Duitse germanistiek, het judaïsme naast homoseksualiteit en feminisme, als een van de drie monsterlijke fenomenen beschouwt die het menselijke denken sinds de Verlichting nooit voor lief heeft genomen. Het onderzoek en de ideeën van H. Mayer stemmen op heel wat punten overeen met onze eigen observaties... (...) In Mayers systeem van monsterlijke fenomenen vallen de joden in de categorie van de "existentiële monsters". We kunnen ze dus "natuurlijke marginalen" noemen, omdat ze wegens hun karaktertrekken niet zoals de meeste mensen kunnen worden - d.w.z. dat ze biologisch, fysiek-psychologische en etnisch gedetermineerd zijn - in tegenstelling tot "bewuste marginalen" die uit eigen beweging en uit vrije wil de sociale gemeenschap verlaten.

Wat het totale aantal joodse slachtoffers tijdens de Tweede Wereldoorlog betreft, vinden we nergens feiten die, zelfs maar bij benadering, op wetenschappelijke wijze zijn vastgesteld. (...) De schatting van het aantal slachtoffers (tot 6 miljoen) is te veel gebaseerd op door emoties verdraaide getuigenissen en op eenzijdige en overtrokken informatie...

In verband met het beruchte kamp van Jasenovac waar tienduizenden Serviërs, joden en zigeuners omkwamen, citeert Tudjman uitvoerig een rapport van een zekere Pmijatovic uit 1942: 'Binnen de hiërarchie van de gevangenen hadden de joden alle belangrijke posten ingepalmd. Om hun privileges te beschermen intrigeerden ze voortdurend en op sluwe wijze tegen de Serviërs. Een jood blijft een jood, ook in het kamp van Jasenovac. In het kamp vertonen ze dezelfde gebreken als daarbuiten, alleen vallen ze daar meer op. Egoïsme, sluwheid, gierigheid, bedrog en een manie voor geheimhouding zijn hun belangrijkste karaktertrekken.'

'Pmijatovic' oordeel lijkt overdreven, merkt Tudjman op, en zelfs antisemitisch, maar andere getuigen bevestigen het. Het waren grotendeels joden die een selectie maakten, de gevangenen kozen die uit de weg moesten worden geruimd en gedeeltelijk de executies uitvoerden.

"Door enkel maar de Duitsers verantwoordelijk te stellen, vervalst men de geschiedenis. Anderen hebben immers ook oorlogsmisdaden begaan." (Franz-Josef Strauss)

Volgens deze visie is de geschiedenis een opeenvolging van gewelddaden van de ene groep mensen tegen de andere zonder dat men begrijpt waarom. Tudjman beschouwt de Bijbelse broedermoord van Kaïn als het prototype van de menselijke aard die aan de basis ligt van alle volgende massamoorden. Sinds lang vervlogen tijden zou de neiging tot volkerenmoord in de mens zijn ingebakken, en dus in zekere zin goed te praten. Op basis van die theorie gaat men voorbij aan de verantwoordelijkheid van de volkenmoordenaars en weigert men hun sociale en politieke motieven te analyseren.

Tudjman probeert te bewijzen dat de misdaden van de nazi's geenszins uitzonderlijk zijn. Volgens hem zitten we nu eenmaal gevangen in een vicieuze cirkel van geweld waartegen niets te beginnen valt.

Hitler zou het niet beter hebben kunnen zeggen.

Het gedrag van 25 collaborerende joden als voorwendsel aangrijpen om de 18.000 joden die in Jasenovac zijn gedood de schuld te geven, is absoluut oneerlijk.

Tudjman verwijst hier naar Franz-Josef Strauss, een van de meest rechtse, naoorlogse Duitse politici. Zijn uitspraak is typisch voor een bepaald soort revisionisme dat de misdaden van het fascisme minimaliseert: 'Iedereen is schuldig'.

antifascisten en probeert het verzet in diskrediet te brengen. Hierdoor stelt hij beulen en slachtoffers op een lijn... Eigenlijk rehabiliteert hij de beulen.

Tudjman kan uiteraard de fascistische genocide niet openlijk goedpraten. Daarom zaait hij op hypocriete wijze twijfel over de feiten en blameert hij de slachtoffers. Hij vervalst en manipuleert gegevens om te 'bewijzen' dat er bij de Serviërs en de Kroaten bijna evenveel slachtoffers zijn gevallen en dat beide bevolkingsgroepen dus een genocide op hun geweten hebben. Volgens hem zijn er hooguit een miljoen joodse nazislachtoffers gevallen. Bovendien tracht hij bijzonder laag-bij-de-gronds hun imago te besmeuren.

Tudjmans manifest racistische en revisionistische boek brengt zelfs zijn Amerikaanse verdedigers in verlegenheid. Nochtans slaagt zijn public-relationsbureau Ruder Finn erin om steun los te weken bij de belangrijkste... joodse organisaties in de vs. Deze trouwe aanhangers van de vs-politiek zijn bereid Tudjman tegen de Serviërs te helpen. Maar ze kunnen natuurlijk zijn anti-joodse verklaringen niet slikken. Daarom komt de nieuwe *Führer* van Zagreb in februari 1994 voor de dag met een ongelooflijke excuusbrief: 'Sinds de publicatie van mijn boek in 1989 heb ik de gelegenheid gehad, of beter gezegd, heb ik me duidelijk bereid getoond uitvoeriger te worden ingelicht over de joodse gemeenschap. Ik ben daardoor de zaken anders gaan bekijken dan toen ik als vervolgd dissident mijn boek schreef. Ik heb daarom besloten die passages te schrappen in de Engelstalige editie die binnenkort verschijnt. De optelsom van een aantal formuleringen geeft de indruk dat ik iets tegen het joodse volk zou hebben en dat was geenszins de bedoeling.'¹

Geen enkele van Tudjmans schijnheilige verklaringen houdt steek en hij is vandaag helemaal geen andere mening toegedaan. In 1996 tracht hij de as van fascistische Kroatische soldaten over te brengen naar het kerkhof van het uitroeiingskamp Jasenovac. Dat is net zo erg als het met veel pracht en praal begraven van nazigeneraals in Auschwitz!

Het belangrijkste revisionistische tijdschrift in de vs laat zich trouwens geen rad voor de ogen draaien. Het is vol lof over Tudjman: 'Ondanks zware kritiek weigert de Kroatische president zijn revisionistische opvattingen over de holocaust af te zweren. In sommige Europese landen is het revisionisme van de holocaust onwettig verklaard, maar in Kroatië kan het rekenen op de steun van de hoogste echelons.'²

Is het eerste revisionistische staatshoofd in de wereld, de man die (op het ogenblik dat hij aan de macht komt) durft zeggen: 'Ik ben blij dat mijn vrouw noch joodse, noch Servische is',³ de man die 'de gemeenschap van Kroaten' definieert als een waarborg voor het heil van het christelijke Westen tegenover de ongelovigen,⁴ is zo een man echt de aangewezen persoon om erover te waken dat de rechten van nationale minderheden worden geëerbiedigd? Moeten de Kroatische Serviërs leven onder het gezag van de geestelijke erfgenaam van de fascistische dictator? Vanaf het begin drukken zij hierover hun angst uit. Maar volgens het Westen is die vrees ongegrond. Er zijn nochtans redenen zat om zich ongerust te maken...

Tudjman bereidt de zuivering voor

Vanaf november 1989 eist de HDZ, de Kroatische nationalistische partij van Tudjman, dat de binnenlandse grenzen van Joegoslavië worden hertekend: 'Het hele Kroatische volk moet binnen de "historische en natuurlijke grenzen" van Kroatië kunnen wonen.'⁵ Nochtans weigert Tudjman de Serviërs ook maar de minste culturele autonomie te verlenen. Lang vóór het kleinste conflict uitbreekt, bewapent hij al de HDZ-milities. Al snel plakken militieleden, zoals hun sinistere voorgangers ook in het zwart gekleed, gele affiches op de huizen van Serviërs: 'U heeft 48 uren om uw biezen te pakken'.

Serviërs hebben geen toegang meer tot de openbare diensten, het gerechtelijk apparaat, de financiële instellingen en de media. Men bouwt zelfs 95 gevangenissen of interneringskampen, exclusief voor Serviërs. Servische gezin-

'We zullen het bloed van de Serviërs drinken!'

Jean-Claude Schleich, die van Belgische origine is, werkte in Slavonski Brod in Kroatië voor eigen rekening. In juli 1991 moesten hij, zijn echtgenote en hun twee dochtertjes de republiek verlaten 'met twee koffers en een beetje geld'...

'Men heeft me gedwongen het land te verlaten. Het was dat of meevechten met de Kroatische strijdkrachten. Ik had geen keuze! Ik hield erg van dat land, maar zeer snel, op enkele maanden tijd, heeft de regering van Tudjman de haat tussen Kroaten en Serviërs aangewakkerd. Van de ene dag op de andere waren de Serviërs ongewenste vreemdelingen. De overheid deelde aan elk gezin een wapen uit... maar niet aan de Servische gezinnen. Heel snel doken weer de emblemen op van de fascistische republiek van Pavelic uit de Tweede Wereldoorlog. Tijdens politieke meetings scandeerde het publiek afschuwelijke slogans: "We zullen het bloed van de Serviërs drinken". Ik wilde getuigen over wat ik daar heb gezien.'¹

1. *L'Instant* (België), 1993, nr.2.

nen worden systematisch geïntimideerd door slechte behandelingen en willekeurige arrestaties.

Anderen worden terechtgesteld, maar de daders worden nooit gezocht. De doodseskaders van Tomislav Mercep moorden de Servische dorpen Marino Selo en Pakracka Poljana uit, wat bij de bevolking een enorme paniek veroorzaakt. Mercep wordt later benoemd tot minister van Binnenlandse Zaken van Kroatië. Vanaf dan wijken duizenden Serviërs uit. De westerse media reppen hier met geen woord over...

De zuivering is niet het werk van extremisten die men niet in toom kan houden, zij wordt georganiseerd. Het bewijs: vanaf het begin wijzigt het regime de identiteitskaarten. Alle Serviërs krijgen een registratienummer dat eindigt op 3. Bijzonder handig als men later de ongewenste elementen er wil uithalen. Het is de moderne versie van de gele jodenster van de nazi's.

Aan alle 'echte Kroaten' reikt het regime ook een 'burgerschapsattest' uit, met alle dramatische gevolgen vandie: 'Tienduizend inwoners aan wie men dit waardevol attest weigert, verliezen nagenoeg al hun rechten: ze kunnen geen appartement meer kopen of verkopen, ze kunnen geen bankrekening openen of hun kinderen in een school inschrijven en van een pensioen genieten. Om te kunnen werken moeten ze als "vreemdeling" een speciale vergunning bekomen. Kortom, zonder attest zijn ze "tweederangsburgers".'⁶

Dat leidt tot inquisitieverhoren, met vragen zoals: 'In welke republiek woonde uw vader in 1947?' Sommige verhoren zijn absurd, zoals dat van de dertigjarige Edin, die ik in Zagreb ontmoette. Hij is geboren in Kroatië en heeft er altijd gewoond. Maar zijn ouders kwamen uit Bosnië...

- 'U moet een document aanvragen bij de Bosnische ambassade...'
- 'Maar ze kennen me daar niet, ik heb nooit wat met hen te maken gehad!'
- 'Dat is dan jammer voor u.'⁶

Het oude regime wordt in eer hersteld

Alles wijst erop dat het regime van Tudjman, eenmaal aan de macht, hetzelfde doel nastreeft als haar Oestachivoorgangers, namelijk een etnisch zuiver Kroatië. Wanneer men Tudjman ervan beschuldigt Pavelic te kopiëren, is zijn antwoord trouwens heel dubbelzinnig: 'Men beschuldigt Kroatië ervan het beleid van de onafhankelijke (fascistische, nvda) staat van Kroatië voort te zetten, maar men moet weten dat die onafhankelijke staat van Kroatië niet enkel een misdaad was, maar dat hij ook de uitdrukking was van de verzuchtingen van het Kroatische volk voor een eigen staat.'⁷ Kortom, de fascisten hadden zo ook hun goede kant...

Het nieuwe regime herstelt trouwens het oude vrij openlijk in ere... Het 'nieuwe' Kroatië laat dezelfde nationale vlag wapperen als het fascistische bewind. Het voert hetzelfde wapenschild. Het zingt dezelfde nationale hymne. Het voert ook dezelfde munt in (de kuna vervangt de dinar). Een heleboel straten worden op provocerende wijze herdoopt. Zo heet het 'Plein van de slachtoffers van het fascisme' nu het 'Plein van de grote Kroaten'...

En wie mogen die 'grote Kroaten' dan wel zijn? Bijvoorbeeld Mile Budak, de nummer twee van het Oestaschiregime. Hij is verantwoordelijk voor de dood van dertigduizend joden, maar het Tudjmanregime geeft zijn naam aan een straat en aan een school! In alle legerkazernes hangen foto's van Ante Pavelic, de fascistische dictator. Sommige legereenheden krijgen de naam van beroemde Oestaschi's: Francetic, Boban, Luburic...

Voormalige fascistische ambtenaren krijgen in het leger, de politie en de diplomatie een belangrijke post. Zo bijvoorbeeld Ivo Rojnica: als hooggeplaatst ambtenaar ondertekende hij in 1941 het racistisch decreet van de fascistische Kroatische staat. Hij wordt ambassadeur in Argentinië. Rojnica verklaart nochtans publiekelijk dat hij graag zijn activiteiten uit de jaren '40 zou hervatten. Vinko Nikolic, de ideoloog van de Oestachi-jongeren, heeft persoonlijk Serviërs en joden vermoord, maar wordt wel op hoge posten in het parlement benoemd. Het nieuwe regime financiert ook de heruitgave van een boek van

Uit hun woningen verdreven

Het Kroatische regime verdrijft de Serviërs systematisch uit hun woningen om Kroatië te zuiveren van vreemde elementen...

Zoran Ostric, van het Anti-Oorlogscentrum, geeft ons volgend voorbeeld: 'U woont in een appartement en op een avond bent u niet thuis. Een soldaat maakt van die gelegenheid gebruik om uw appartement binnen te dringen. Hij plaatst nieuwe sloten en installeert zich. Hij zegt: "Dit is mijn appartement". U roept de politie en die geeft als antwoord: "Wij zijn in deze zaak niet bevoegd, want hij is een soldaat." U wendt zich tot een rechtbank die de soldaat wel veroordeelt, maar het leger weigert het vonnis uit te voeren en er gebeurt niets. In de stad Pula alleen al kent men 52 gelijkaardige gevallen.'¹

1. Michel Collon, Onderzoek in ex-Joegoslavië, *Solidair*, 23 februari 1994.

Eugène Kvaternik die aan het hoofd stond van de Oestachi-veiligheidsdiensten en die verantwoordelijk was voor de 'ordehandhaving'.

Hij maakte het zo bont dat Glaise von Horstenau, de Duitse militaire gezant in Kroatië, hem voor een pathologische moordenaar uitmaakte en Himmler zelf Pavelic ertoe dwong hem te verbannen. Nu wordt hij dus door Tudjman gerehabiliteerd!

Zelfs misdadigers die in de vs of in Groot-Brittannië ongewenst zijn, worden in Zagreb met open armen ontvangen. Daniel Crljen, Oestachiminister van Propaganda en auteur van een vleierende biografie van Pavelic met als titel 'Onze Führer', wordt bijvoorbeeld door de tv in Zagreb verheerlijkt.⁸

Onderwijs, taal, godsdienst, media: allemaal in het gareel

Het nieuwe regime vergroot onmiddellijk zijn greep op het onderwijs en de pers... Enkel 'zuivere Kroaten' hebben vanaf nu het recht het Kroatisch te onderwijzen. In schoolboeken worden de teksten van Servische auteurs geschrapt. Elk boek in het cyrillisch (het alfabet van de Serviërs) en elk boek 'geïnspireerd door de Joegoslavische geest' wordt vernietigd. Zeer toevallig wordt ook elke beschrijving van Oestachimisdaden of van het antifascistische verzet eruit verwijderd.

De media moeten helemaal in het gareel lopen. In juni 1992 moet het dagblad *Danas* zijn deuren sluiten. Spoedig daarna moet zijn opvolger, *Novi Danas*, hetzelfde doen. *Novi List* uit Rijeka wordt politiek volledig uitgezuiverd, bij *Slobodna Dalmacija* wordt een compleet nieuwe raad van beheer geïnstalleerd... Vijf jaar na het aan de macht komen van Tudjman hebben in totaal meer dan duizend Kroatische journalisten hun job verloren. Alle belangrijke uitgeverijen staan onder toezicht.

De taal is ook verdacht. Hoewel Serviërs en Kroaten altijd dezelfde taal hebben gesproken, maar wel twee verschillende alfabetten gebruikten (een zeer gering aantal woorden wordt verschillend uitgesproken), beslisten de leiders in Zagreb een nieuwe 'zuivere' Kroatische taal te construeren. Tijdens een reportage in Zagreb, die in het weekblad *Solidair*⁹ is gepubliceerd, verduidelijkt media-specialist professor Branimir Kristofic ons deze eigenaardige situatie: 'Men krijgt maffe toestanden op radio en tv. Neem bijvoorbeeld het woord "sport". In het Servo-Kroatisch werden vreemde woorden uitgesproken zoals in de oorspronkelijke taal. Men zei dus "sport". Nu worden de journalisten in Kroatië echter verplicht dit woord op zijn Duits, "schport", uit te spreken zodat het anders klinkt dan in de mond van Serviërs. Maar voordien zei niemand "schport". Een volkomen belachelijke toestand!'

'We hebben heel wat voorbeelden van zulke onder dwang "gekroatiseerde" woorden gehoord. Men zegt tegenwoordig niet meer "helikopter", maar men gebruikt een groteske, kunstmatige uitdrukking die "de tanden in de wind" betekent. "Telegram" is nu "vlug informeren". "Het is erg komisch, de mensen lachen zich dood", zegt universiteitsstudente Svetlana Slapsak. De Kroatische tv heeft al drie "woordenboeken met verschillen" na elkaar gepubliceerd. Enkel voor intern gebruik, zodat journalisten het "correcte Kroatisch" kunnen leren. De taal veranderen wordt een "blijk van patriottisme", maar het is vooral een middel om zijn macht veilig te stellen.'¹⁰

Het is ook een manier om een nieuwe muur op te trekken tussen de volkeren. Er bestaan precedenten voor deze nieuwe manie van Tudjman. Mussolini wou het Italiaans 'zuiveren' en Hitler het Duits. En dictator Pavelic zelf heeft het gebruik van woorden die volgens hem niet oorspronkelijk Kroatisch waren verboden. Een van de leiders van die campagne ging als volgt tekeer: 'De boetes voor het gebruik van woorden van vreemde origine zouden zo hoog moeten zijn dat men ze nooit kan betalen. We zouden onze gevangenen moeten volstoppen met intellectuelen.'¹¹ Als gevolg hiervan droeg men de minister

De nazi's keren naar huis terug...

Begin 1995 keert Dinko Sakic naar Zagreb terug na een verblijf van 50 jaar in het buitenland. Als voormalig hoofd van het concentratiekamp van Jasenovac is hij een notoir oorlogsmisdadiger. Tussen '41 en '45 zijn in Jasenovac tienduizenden Serviërs, joden en zigeuners vermoord. In een interview met het Kroatische weekblad Magazin zegt Sakic:

'Ik vind het jammer dat ik niet alles heb gedaan wat men ons ten laste legt. Als dat was gebeurd, zou Kroatië vandaag geen problemen kennen. Jasenovac was een legale instelling, die in overeenstemming met de wet was opgericht. We hebben er iedereen naar toe gestuurd van wie we konden bewijzen dat ze erop uit waren de Kroatische staat ten gronde te richten en te vernietigen. Ik herhaal voor de honderdste keer dat er in Jasenovac geen massaterechtingszaken hebben plaatsgegrepen. Mensen stierven er een normale en natuurlijke dood.

Ik ben trots op alles wat ik heb gedaan. Indien men mij vandaag dezelfde functies zou aanbieden, zou ik die aanvaarden.

Franjo Tudjman ziet de dingen ruimer, grootser. In heel Kroatië is er geen man van zijn formaat.'¹

1. Citaat uit *Vreme* (Belgrado), 13 februari 1995.

van Onderwijs Mile Budak op een nieuwe Kroatische taal te construeren. U ziet, Tudjman heeft het van geen vreemde.

Op het vlak van de godsdienst zet men ook een grote stap achteruit. 'Het Kroatische regime', zo heeft Zoran Ostric, de bezieler van het Anti-Oorlogscentrum in Zagreb, ons uitgelegd, 'verwerpt zelfs de idealen van 1789 en is voorstander van een terugkeer naar het Ancien Régime, met als leuze 'Kroatië, de door God uitverkoren natie'.

Op grond van de theorie van het 'uitverkoren volk', die in het verleden overal zo funest is gebleken en het vandaag nog is, maakt Tudjman het catecheseondericht in alle Kroatische scholen verplicht. In het begin volgen Servische kinderen deze catecheselessen niet, omdat ze orthodoxen zijn. 'Hierdoor, zo vertelt een mensenrechtenactivist, worden ze vernederd en slecht behandeld, en ingeschreven als "niet-christenen". Om hun kinderen een slechte behandeling te besparen, schrijven de ouders ze in voor katholieke godsdienstlessen.'¹² Sinds het begin van de oorlog zijn zo al meer dan honderdduizend kinderen 'bekeerd' tot het katholicisme. Zulke praktijken waren tijdens het regime van 1941-1945 schering en inslag.

Het zuiveringsbeleid van het Tudjmanregime is efficiënt. In juli 1993, dus lang vóór het Krajina-offensief, bericht *Le Monde Diplomatique* dat ongeveer driehonderdduizend Serviërs ertoe aangepord zijn Kroatië te verlaten. De Kroatische schrijfster Dubravka Ugresic maakt de volgende vergelijking: 'Een Serviër in Kroatië is als een zwarte in een dorp waar alle andere inwoners leden van de Ku Klux Klan zijn.'¹³

De meeste westerse media hebben de aangehaalde feiten doodgezwegen. Sommige journalisten hebben een deel ervan vermeld. Maar gedurende al die oorlogsjaren heeft men het westerse publiek de mythe van het Kroatische regime als slachtoffer voorgeschoteld. Terwijl Tudjman zijn best doet om een staat op te bouwen volgens fascistisch model, zijn het de Serviërs die als baarlijke duivels worden afgeschilderd.

Geen enkel medium heeft het publiek ervoor gewaarschuwd en het ervan bewust gemaakt dat, achter de democratische façade, een fascistische ideologie de echte drijfveer is voor de beschermeling van eerst Bonn en later van Washington. Niemand heeft erop gewezen dat de communistische partij in Kroatië verboden is.

De belangrijkste media hebben deze werkelijkheid verborgen achter de gewone uitleg over 'uitspattingen', 'schoonheidsfoutjes', 'kinderziektes van een nieuwe staat'... Geen wonder dus dat, met de steun van de vs en Duitsland, het Tudjmanregime vanaf augustus '95 in Krajina een systematische, grootschalige zuivering begint uit te voeren. Wanneer daar verschrikkelijke misdaden worden gepleegd, doen diezelfde media alsof ze uit de lucht vallen... Nochtans is het offensief niet meer dan logisch na vijf jaar Tudjman.

Alles wordt vergeven, alles is vergeten

De oorzaak ligt ook in de eeuwenlange manipulatie door de grote mogendheden van bevolkingsgroepen die ze tegen elkaar opzetten om hun greep op de regio te versterken. Wie zijn de Serviërs van Krajina en hoe zijn ze daar terechtgekomen?

Begin 16e eeuw riep het Oostenrijkse Keizerrijk de streek van Krajina in het oosten van Kroatië in het leven. De Oostenrijkers vestigden er de Serviërs die ze hadden aangespoord de Turkse bezetting te ontvluchten. Bekend om hun strijd lust dienden deze 'militaire boeren' als bolwerk tegen het Ottomaanse Rijk. Zij waren niet onderworpen aan de Kroatische adel, maar stonden onder het rechtstreekse gezag van de keizer in Wenen. In de 18e en 19e eeuw, toen de Turken zich langzamerhand terugtrokken, strekte deze streek zich uit langs de Savarivier, tot in Slavonië en zelfs nog verder. Tijdens die verschillende periodes hebben de grote mogendheden de Serviërs van Krajina tegen hun burens uitgespeeld en vice versa. Maar moeten mensen elkaar blijven bestrijden,

Vrouwen kunnen enkel moeders zijn

Uittreksel uit een rapport van een Kroatische organisatie die de rechten van de vrouw verdedigt:

'In de lente van 1992 richt het Kroatische ministerie van Heropleving het departement Demografische Heropleving op. Aan het hoofd ervan komt een katholiek priester die bekend staat om zijn extreem nationalisme, zijn chauvinisme en zijn conservatieve standpunten over de vrouw en het gezin. Het overheidsprogramma voor Demografie en Spirituele Heropleving omschrijft het "moederschap" als "de schoonste roeping en het voornaamste beroep voor vrouwen". In het kader van de strategie om het aantal "etnisch zuivere" geboortes in Kroatië op te drijven stelt men voor instellingen voor maatschappelijk werk in het leven te roepen die moeders er kunnen toe aansporen meer dan drie kinderen te baren.

Later sticht deze priester een soort NGO, de Kroatische Populistische Beweging, die door verscheidene nationale politici (onder wie president Tudjman) wordt gesteund. Het Staatsfonds voor de Privatisering geeft de Beweging de toestemming een kleine drukkerij over te nemen.

In januari 1994 wordt een parlementaire commissie opgericht om een nieuwe wet inzake het gezin op te stellen. Een speciale commissie waarin uitsluitend mannelijke hoge staatsambtenaren en geestelijken zetelen, staat haar met raad bij.

In december 1994 kondigt de president van Kroatië in zijn rapport over de Toestand van de Natie krachtige staatsmaatregelen aan voor een demografische heropleving. Hij maakt hierin ook gewag van een verbod op abortus "om de rechten van het ongeboren kind te beschermen". Hij stelt bovendien voor om vrouwen die meer dan 2 kinderen baren, financieel te steunen, zodat ze van het moederschap hun beroep kunnen maken. In zijn Kerstboodschap prijst Kardinaal Kuharic later dezelfde waarden aan.¹

1. Rapport van de Women's Human Rights Group, Zagreb, herfst-winter 1994-1995.

omdat hun voorouders dat vierhonderd jaar geleden of zelfs maar vijftig jaar geleden deden?

De nationalisten antwoorden ja, omdat hun bourgeoisheerschappij alleen maar op verdeeldheid en haat kan steunen. Al in 1941 formuleerde de fascist Mile Budak het zo: 'Wij zijn er niet in geslaagd ze te assimileren. Ofwel zwichten ze, ofwel vertrekken ze.'

Tudjman denkt er net zo over. Jarenlang versterkt hij zijn leger, waarbij hij vooral op de vs rekent om zijn tegenstander ondertussen militair te verzwakken. Begin 1995 kondigt hij dan een offensief aan tegen de Serviërs van Kroatië. Geen enkele internationale autoriteit veroordeelt die oorlogsverklaring, er volgt geen enkel embargo als straf, de media lanceren geen campagne tegen het Kroatische regime. Er wordt hier duidelijk met twee maten en twee gewichten gemeten...

Reeds in mei 1995 plegen de Kroatische troepen bij het offensief tegen West-Slavonië afschuwelijke misdaden. Professor Svetozar Livada, hoofd van het wetenschappelijk team dat deze misdaden heeft onderzocht, getuigt: 'In de Kroatische ziekenhuizen liggen geen Servische gewonden. Wij denken dat de Serviërs allemaal zijn afgemaakt. Als er nog Serviërs in leven waren, zouden we wel vernomen hebben waar ze werden verzorgd. De Kroatische strijdkrachten hebben alle Servische huizen in de 182 dorpen rond Pakrac vernield en 85.000 Serviërs op de vlucht gedreven. Vandaag wonen er nog tweeduizend Serviërs in West-Slavonië, maar ook zij pakken hun koffers om te ontkomen aan het geweld van de nieuwe machthebbers. In de omgeving van Pakrac heb ik geen enkele Serviër ontmoet die niet door de Kroatische politie was afgeranseld.' Zelfs Tadeusz Mazowiecki, die steeds de Serviërs heeft aangevallen, klaagt de 'wreedheden' van de Kroatische milities aan.

Ondanks die wreedheden blijven Bonn en Washington het agressieve Kroatische regime steunen en zwijgen de meeste media al snel. Hierdoor aangemoedigd, maakt Tudjman zich op om opnieuw te beginnen...

Bildt: 'De grootste menselijke tragedie'

Drie maanden later is het Westen in de weer om de Bosnische Serviërs te gaan bombarderen. Tudjman maakt hiervan gebruik om zijn grote offensief tegen de Serviërs van de Krajina te ontketen. Nadat ze verscheidene dagen met mortiergranaten en artillerie zijn beschoten, vluchten alle inwoners weg uit de steden van de Krajina. Maar de Kroatische artillerie en luchtmacht bestoken ook voortdurend de kolonnes uitgehongerde en uitgeputte vluchtelingen.

Met hun systematische plunderingen en vernielingen passen de Kroatische troepen de tactiek van de verschroeide aarde toe. In Knin en Granac stelen eenheden die rechtstreeks onder het bevel staan van de minister van Binnenlandse Zaken, auto's en andere goederen. Vrachtwagens vol tv's, hifi-installaties en zakken en koffers van vluchtende Serviërs, rijden terug naar Zagreb. Achter deze speciale eenheden steekt de gewone politie tientallen huizen in brand. Tussen Gospic en Granac, over een afstand van vijftig kilometers, staat geen enkel huis nog

Fascisten krijgen een medaille

'Sommigen vinden ondanks alles dat het Tudjmanregime toch "democratisch" is. Het is er immers in geslaagd de openlijk fascistische milities van de Kroatische Rechtse Partij (HOS) en hun leider Paraga uiteindelijk in bedwang te houden.

Dat was echter niets meer dan een tactische zet om de publieke opinie in het Westen te paaien. Na de oorlog zijn die milities tijdens een officiële ceremonie in Zagreb volledig in ere hersteld. Door een decreet van president Tudjman kregen een honderdtal militieleden zelfs de rang van officier. De minister van Defensie heeft hun verdiensten erkend.¹

1. *Vecernje Novosti*, 30 december 1996.

Vijftig jaar geleden en nu

1941-1945

Mile Budak, Onderwijsminister van het Kroatische fascistische bewind, over de Serviërs in Kroatië: 'We zijn er niet in geslaagd ze te assimileren. Ze doen er goed aan ons ordewoord te kennen: zwichten of vertrekken. Onze nationale staat kan niet door twee volkeren worden bestuurd. Er is maar één God en dat geldt ook voor het regerende volk: het Kroatische volk. Zij die twee- of driehonderd jaar geleden naar ons vaderland kwamen, moeten terug.'

1990-1995

In 1990 laat Franjo Tudjman een nieuwe grondwet aannemen: 'Kroatië is de staat van het Kroatische volk'. De Serviërs (12% van de bevolking) worden niet meer vermeld als inwoners van Kroatië. In 1995 zegt Tudjman: 'De Serviërs van de Krajina zijn verdwenen alsof ze nooit hebben bestaan. Wij zullen de Krajina opnieuw bevolken met Kroaten uit Australië, Nieuw-Zeeland, de vs en Canada.'¹

¹ *Solidair*, 16 augustus 1995.

overeind. Elk spoor van de 'onzuiveren' moet worden uitgewist: veertig Servische bibliotheken worden met al hun boeken in brand gestoken.

Het is Europees bemiddelaar Carl Bildt zelf die de grootste menselijke tragedie sinds het begin van de oorlog aanklaagt. Zelfs vs-ambassadeur Galbraight erkent publiekelijk tijdens een conferentie aan de universiteit van Zagreb dat 'ongeveer tienduizend Servische huizen zijn opgeblazen'. Volgens Fred Vandenbussche, speciale verslaggever van *Het Volk*, blijft er niets van over. Zelfs de nazi's hebben zelden zo'n niveau van vernieling bereikt.¹⁴ Patrick Remacle, een RTBF-journalist, wijst erop dat vóór de oorlog de Serviërs ongeveer 12% van de bevolking in Kroatië uitmaakten en dat er nu nog slechts 5 à 6% overblijven. De Servische kwestie is hiermee 'geregeld', want, volgens internationale normen, is een bevolkingsgroep pas een 'minderheid' vanaf 8%. Enkel dan krijgt ze een speciaal statuut, kan ze beschikken over eigen scholen en wordt haar taal erkend...¹⁵

De reportage van Remacle stelt de gewelddaden tegen Servische burgers aan de kaak: handen en vingers worden afgehakt, bejaarden worden neergeschoten voor hun huis zonder enig spoor van gevechten... Officieren van Unprofor - die anoniem willen gefilmd worden - spreken over grote massagraven, vooral in Knin. En waarom willen blauwhelmen niet voor de camera getuigen? Hebben ze misschien het bevel gekregen niet te praten over de Kroatische gewelddaden? Meer dan een jaar later beschuldigen twee Nederlandse historici de VN van medeplichtigheid: In een park van Dvor na Uni zijn ongeveer tweehonderd weerloze vluchtelingen vermoord. Deense blauwhelmen bevonden zich op amper driehonderd meter, maar hadden het bevel gekregen niet tussenbeide te komen. Sergeant Ian Welendorf heeft met zijn verrekijker vijf terechtgestelde mindervaliden zien liggen op de speelplaats van de nabijgelegen school. Tussen 7 en 10 augustus werden alle sporen van de slachting uitgewist. In de buurt van Dvor zijn er zes massagraven.¹⁶

Deze keer krijgt het Kroatische regime toch kritiek te slikken van sommige westerse landen. Om zich te rechtvaardigen beweert Zagreb dat het hier om miskleunen gaat of om begrijpelijke wraakacties. Allemaal leugens. Het is niet zo dat men de zuiveringen niet in de hand heeft; zij worden door de hoogste echelons op systematische wijze georganiseerd.

Getuige hiervan een alweer ongepubliceerd rapport van de Europese Unie waaruit de Britse journalist Robert Fisk het volgende citaat haalt: 'De ontdekte lijken zijn vooral van bejaarden. Velen zijn gedood door een kogel in de rug. Bij sommigen werd de keel overgesneden of het hoofd afgehakt, anderen zijn verminkt. Het Kroatische leger, de Kroatische politie en Kroatische burgers hebben deze misdaden begaan.'¹⁷

Tijdens het offensief zendt de regeringsgetrouwe Kroatische televisie elke dag militaristische liederen uit, vooral het volgende: 'Zeg nu niet dat je niemand kan doden. Ik weet dat je dat kan. Wij maken geschiedenis. Voorwaarts, ten oorlog. De vrijheid heeft een prijs en die prijs is het bloed.'¹⁸ Het Duitse weekblad *Der Spiegel* onthult dat 'ieder uur beelden over de heldendaden van het Kroatische leger op tv worden getoond. Op de achtergrond hoor je marsmuziek en patriottische liederen. Telkens last men gedurende een paar seconden beelden in van Duitse troepen bij hun verpletterend offensief tegen de Serviërs tijdens de Tweede Wereldoorlog...'¹⁹

Het regime geeft nog een bijkomend bewijs van zijn slechte wil. In september schorst het Kroatisch parlement tijdelijk de toepassing van een aantal artikels uit de 'Staatswet inzake de mensenrechten en de rechten van minderheden in Kroatië'.²⁰ Tudjman lijkt trouwens verheugd over de resultaten van zijn terreur, getuige hiervan zijn subtiele verklaring: 'De vluchtelingen zijn zo overhaast vertrokken dat ze hun smerig geld en vuil ondergoed moesten achterlaten.'²¹

Na het offensief komt er geen einde aan de zuiveringen. De Serviërs die ter plaatse zijn gebleven, zijn nog altijd het slachtoffer, zoals blijkt uit *Le Nouvel Observateur*: 'Wanneer ze voor de Kroatische nationaliteit kiezen, gaan ze zich, begeleid door blauwhelmen, inschrijven bij de nieuwe overheid. Eenmaal hun papieren in orde, keren ze onder begeleiding van VN-blauwhelmen terug naar

Beestachtigheid

'De beestachtigheid kent geen grenzen, zegt een lid van een NGO die getuige was van het Kroatische offensief in de Krajina. Kroaten hadden een 74-jarige vrouw vermoord door haar in een visnet te wikkelen, dan een autoband over haar heen te trekken en die in brand te steken. Ze wreken zich zelfs op het Servische vee. Koeien worden de ogen uitgestoken en de pezen doorgeknipt. Bijna alle dorpen zijn vernield.'¹

1. Citaat uit *Balkans-Infos* (Frankrijk), nr. 12, 1996.

huis. Helaas, als een patrouille enkele dagen later even komt horen hoe het ermee staat, treft ze vaak alleen nog een uitgebrand huis aan en verkoolde lichamen.²²

In oktober stelt het Franse dagblad *Libération* vast dat 60 tot 80% van de Servische goederen ofwel vernield ofwel verbrand zijn. De Kroatische staat heeft de intact gebleven goederen verbeurd verklaard. 'Kroatië wil absoluut zeker zijn dat de Serviërs nooit terugkomen.'

In december 1995 stelt een rapport van VN-secretaris-generaal Boutros Ghali de grootschalige plunderingen en de vernieling van meer dan vijfduizend woningen aan de kaak. Volgens dit rapport verhult de Kroatische regering de rol van het leger en de politie. Het rapport schat dat tweehonderdduizend Serviërs, of meer dan 90% van de bevolking, gevlucht zijn. Een hele streek is verlaten. Wat de Oestachi's onder Ante Pavelic niet in lukte, lukt Tudjman wel.

Maar de Kroatische 'etnische zuivering' beperkt zich niet tot de Serviërs. In 1993 en 1994 plegen Kroatische troepen ook tegen moslims in Bosnië afschuwelijke misdaden. De VN hebben het regime in Zagreb er trouwens van beschuldigd een groot aantal Bosnische vluchtelingen onder dwang te hebben gedeporteerd.²³ In 1992 schrijft een Duits dagblad dat 'Kroatië er steeds meer naar streeft een "etnisch zuivere" staat te worden. De behandeling van moslimvluchtelingen uit Bosnië-Herzegovina laat vermoeden dat deze "zuivering" gebeurt met medeweten van de regering. Waarom weigert men anders moslimvluchtelingen de toegang of waarom klagen Duitse organisaties erover dat de hulp aan moslimvrouwen uit Bosnië-Herzegovina in Zagreb wordt tegengehouden?'²⁴

Zelfs het bondgenootschap dat tussen Kroatische- en Moslimnationalisten en onder Amerikaanse druk wordt afgesloten, maakt geen einde aan deze zuivering, zoals de aanhoudende confrontaties in de buurt van Mostar aantonen.

Goede en slechte fascisten

Waarom heeft het Internationaal Joegoslavië-tribunaal, dat de VS hebben opgericht, Tudjman nooit aangeklaagd voor al zijn oorlogsmisdaden? VS-satellieten kunnen om het even waar op onze planeet een doosje lucifers opsporen. Waarom hebben de VS dan nooit satellietfoto's uitgezonden van de massagraven waarin het Kroatische leger zijn slachtoffers opstapelde? Bijvoorbeeld in het Clunj-district in de Krajina?

In 1991 dringt Duitsland sterk aan op de bescherming van de minderheden. Waarom houdt het dan, vier jaar later, de discussie in de VN tegen over het rapport van Boutros Ghali dat het liquideren van de hele Servische minderheid aan de kaak stelt?²⁵ De slachtoffers van onze vijanden zijn ons grootschalige media-campagnes waard, maar de slachtoffers van onze vrienden komen om, terwijl we onverschillig toekijken. Eens te meer gaan achter de grote morele principes schandelijke strategieën schuil. De grootmachten tonen geen scrupules als het erop aankomt een fascist aan de macht te brengen en te houden, op voorwaarde dat hij een volgzame fascist is. Het doet er niet toe dat Tudjman met zijn witte kostuums van een operetteadmiraal, zijn krankzinnige megalomanie en passie voor luxe en zijn boeken vol kinderlijke bewijsvoeringen belachelijk is. Hitler was ook belachelijk.

Gevangenen worden vermoord

Omdat het Westen de wreedheden van de Kroatische soldaten in de Krajina al heeft goedgekeurd, aarzelen zij niet om tijdens hun operaties in Bosnië de internationale oorlogsconventies aan hun laars te lappen. Een maand later verklaart een officier van het Ljutoc-bataljon:

'We hebben nu noch de tijd noch de middelen om ons met gevangenen bezig te houden. Tijdens onze opmars hebben we Servische soldaten uit Belgrado gevangen genomen. We kunnen ze niet tonen omdat ze al weg zijn.'

1. *Politika* (Joegoslavië), 20 september 1995.

1. *Balkans-Info* (Frankrijk), juni 1996.

2. *The Journal of Historical Review* (juli-augustus 1993).

3. *Danas*, 13 november 1990.

4. *Le Monde Diplomatique*, augustus 1992.

5. *Hrvatski Tjednik*, 29 november 1989.

6. Onderzoek in ex-Joegoslavië, *Solidair*, 23 februari 1994.

7. Toespraak tot het Centraal Comité van de HDZ, 25 april 1995.

8. *Danas*, 7 april 1992.

9. Michel Collon, Onderzoek in ex-Joegoslavië, 'Bent u een "goed Kroaat"?', *Solidair*, 23 februari 1994.

10. *Idem*.

11. Citaat uit *The New York Times*, 15 mei 1996.

12. Colovic, D., 'Violation of Human and Civil Rights of Serbs in Croatia', 1995, p.19.

13. *Le Monde Diplomatique*, juli 1993.

14. *Het Volk* (België), 7 oktober 1995.

15. *RTBF 1* (België), 16 augustus 1995, 13u06.

16. Naar: *Het Parool* (Nederland), december 1996.

17. *The Nation* (VS), 16 oktober 1995, p.411.

18. *Bulletin Balkan Peace Team Newsletter*, oktober 1995.

19. *Der Spiegel*, nr. 33/1995.

20. VN-rapport van Boutros Ghali, 21 december 1995.

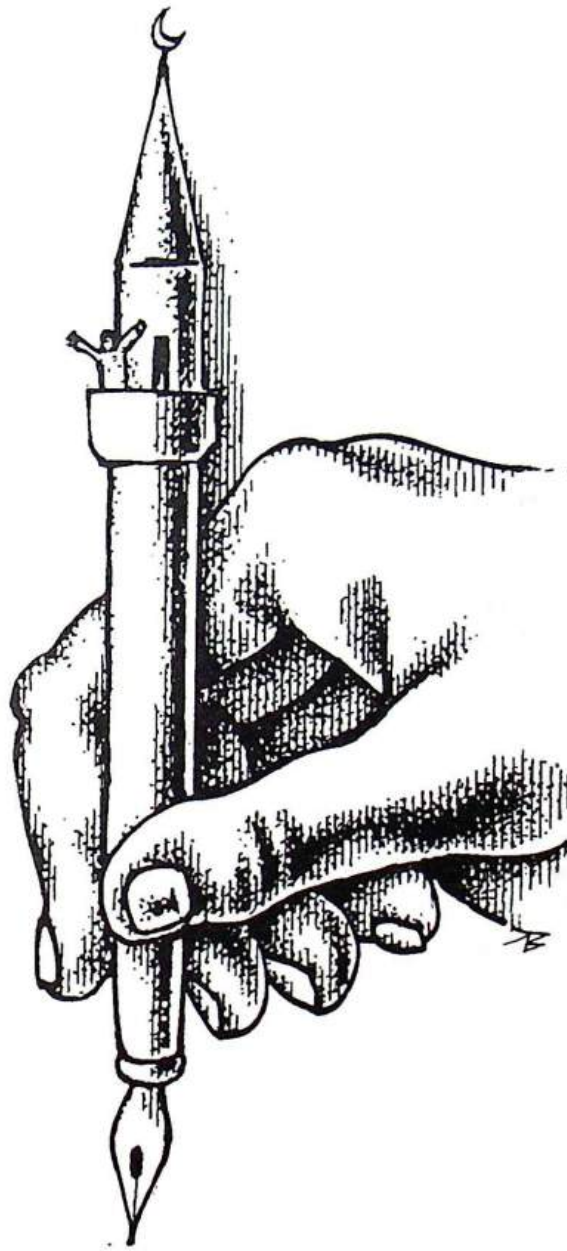
21. *The Nation* (VS), 16 oktober 1995, p.411.

22. *Le nouvel Observateur* (Frankrijk), 5 oktober 1995.

23. *NRC Handelsblad* (Nederland), 22 september 1993.

24. *Süddeutsche Zeitung* (Duitsland), geciteerd in de *Courier International* nr. 118, 1993.

25. *De Morgen*, 30 december 1995.

15. Het moslimnationalisme

Het moslimnationalisme

Als hij de Grondwet van het nieuwe Bosnië, die in een alternerend presidentschap voorzag, had gerespecteerd zou Alija Izetbegovic zijn functie als president na een jaar hebben moeten overdragen. Eind 1991, nog vóór de oorlog uitbrak, zou hij dan zijn vervangen door... Radovan Karadzic, de Servische nationalistische leider! De grootmachten beroepen zich bij hun interventies dikwijls op de wet. Maar in dit geval waren ze niet zo happig om de wet toe te passen. Waarom komt Izetbegovic zo goed in hun kraam te pas? En waarom hebben de media een gunstig beeld van hem opgehangen dat zo ver van de realiteit staat?

Alija Izetbegovic wordt ons voorgesteld als een democraat en een voorstander van een zogenaamd 'multi-etnisch' Bosnië. Een absurde term trouwens. Met uitzondering van enkele joodse- en zigeunergemeenschappen behoren alle Bosniërs, of ze nu moslim, Serviër of Kroaat zijn, immers tot dezelfde etnie. Ze onderscheiden zich alleen van elkaar door hun godsdienst. Men gebruikt de term 'multi-etnisch' alleen om het westerse publiek een personage te laten steunen dat zogezegd antiracistisch en antinationalistisch is en dat een voorbeeld van verdraagzaamheid zou zijn...

Laten we echter vooral niet vergeten dat een Amerikaans 'PR-bureau' de mediabelangen van de regering-Izetbegovic behartigde. We weten tot welke propaganda zulke bureaus in staat zijn na de affaire van de zogenaamd gestolen Koeweitse couveuses, een verhaal dat de PR-lui Hill and Knowlton van a tot z hadden verzonnen (zie ons boek 'Attention, médias!').¹ Hun collega's van Ruder Finn die het imago van het regime van Izetbegovic hebben verkocht - of liever gefabriceerd - zijn al even oneerlijk, zoals het boek² van Jacques Merlino, een journalist van *France 2*, aantoonst (zie hiernaast). Laten we het officiële beeld van Izetbegovic vergelijken met de echte carrière van een man die al te weinig gekend is...

Alija Izetbegovic, de man met de vele gezichten

Alija Izetbegovic wordt in 1925 geboren. Vóór de oorlog zet hij zich als jonge man in voor de 'Moslimjongeren', een traditionalistische groep die 'strijdt tegen de uitwassen van de modernistische islam'. Vanaf het begin vaart hij dus een integristische koers. In de lente van 1943 staat Izetbegovic aan het hoofd van de Moslimjongeren in Sarajevo en ontvangt hij Amin-el Husseini, de grootmoefiti van Jeruzalem die in Duitsland een toevlucht had gezocht en een persoonlijke vriend was van Hitler. Husseini predikt de jihad, de heilige oorlog tegen de joden. Na zijn oproep komen twintigduizend Bosnische moslims onder de wapens bij de Waffen-SS. Izetbegovic zou ook een van de oprichters zijn van de beruchte SS-divisie Handchar. Handchar is een Arabisch woord dat 'mes om te kelen' betekent. De wreedheid van de islamitische SS'ers tegenover de Serviërs is zo groot dat ze zelfs Duitse officieren schokt. De divisie wordt dan ook van het Bosnische front teruggetrokken en ingezet tegen de Sovjetunie.

In 1946 wordt Izetbegovic tot drie jaar gevangenis veroordeeld wegens 'nationalisme en islamisme', zoals Christine Ockrent ons in herinnering brengt.³ In 1970 publiceert hij in Sarajevo zijn beroemde 'Islamitische Verklaring' (zie volgende pagina) waarin hij zijn diepste overtuigingen onthult. Zijn basisprincipe luidt: 'De islamitische beweging moet en kan de macht grijpen vanaf het ogenblik dat ze vermoedelijk en numeriek voldoende sterk is om de bestaande niet-islamitische macht te vernietigen, en bovendien in staat is om de nieuwe islamitische macht op te bouwen.' Het Tito-regime laat begaan, omdat het naar een goede verstandhouding met de Arabische landen streeft.

Dertien jaar later wordt Izetbegovic tot 14 jaar gevangenis veroordeeld wegens 'moslimnationalisme dat van Bosnië een etnisch zuivere islamitische staat wil maken'. Volgens *Le Monde* van 23 augustus 1983 wordt tegelijkertijd ook een imam veroordeeld, omdat hij gemengde huwelijken wilde verbieden.

Het fabriceren van een positief imago

Interview van Jacques Merlino (France 2) met de directeur van Ruder Finn, een Amerikaans public-relationsbureau dat tussen 1991 en 1993 voor de regimes van Tudjman en Izetbegovic een positief imago fabriceerde.

- Waar bent u het meest trots op?
- Op het feit dat het joodse publiek zich aan onze zijde heeft geschaard. Het was een zeer netelige kwestie en er school een erg groot gevaar in. President Tudjman is namelijk erg onvoorzichtig geweest in zijn boek 'De historische waarheid op een dwaalspoor'. Op basis van zijn geschriften kan hij van antisemitisme worden beschuldigd. In Bosnië was de situatie al niet veel beter. In zijn 'Islamitische Verklaring' uit 1979 toonde president Izetbegovic zich een al te fel voorstander van een islamitische en fundamentalistische staat. Bovendien waren er zowel in Kroatië als in Bosnië wel degelijk reële en wrede antisemitische periodes in het verleden. Wij wonnen een ongelooflijk spelletje poker toen de joodse organisaties zich aan de kant van de Bosniërs schaarden. Van dan af konden wij het grote publiek ervan overtuigen dat Serviërs en nazi's synoniemen waren. Het dossier was complex, niemand begreep wat er zich in Joegoslavië afspeelde, maar in één klap werd het een simpel verhaal met de goeden en de slechten.

- Beseft u wel uw verantwoordelijkheid?
- Wij zijn beroepsmensen. We hadden een opdracht gekregen en die hebben we uitgevoerd. We worden niet betaald om de moralist uit te hangen.

De propagandacampagnes van Ruder Finn hebben heel veel geld gekost. Wie heeft ze betaald en aan welke media?

Alija Izetbegovic

'Islamitische Verklaring'

(uittreksels)

'Een islamiseringsprogramma voor moslims en moslimvolkeren. Ons doel: de islamisering van de moslims. Ons devies: geloven en strijden. De moslimwereld maakt een periode van beroering en veranderingen door. (...) Het tijdperk van passiviteit en vrede is voorgoed voorbij. (...) Wij verkondigen aan vrienden en vijanden dat de moslims besloten hebben de lotsbestemming van de islamitische wereld in eigen handen te nemen en ze volgens hun opvattingen te verwezenlijken.

Alles wat in de geschiedenis van de moslimvolkeren groots en betekenisvol is, is te danken aan de islam. (...) Turkije heeft als islamitisch land over de wereld geheerst. Turkije als Europese kopie is een derderangsland, zoals er in de wereld een honderdtal zijn.

Laten we de weg tonen die naar dit doel voert: de verwezenlijking van de islam in alle domeinen van het privé-leven van individuen, in het gezin en in de maatschappij, door een heropleving van het islamitisch religieus denken en de schepping van één enkele islamitische gemeenschap, van Marokko tot Indonesië.

Een volk en een individu, die de islam hebben omhelsd, kunnen niet anders dan leven en sterven voor dit ideaal. (...) Een moslim kan alleen maar sterven in de naam van Allah en voor de glorie van de islam, anders moet hij het strijdperk verlaten.

De zogenaamde westerse progressieven zijn overal in de islamitische wereld een ware ramp, omdat ze talrijk en invloedrijk zijn, vooral in regeringen, in het onderwijs en in het openbare leven in het algemeen.

De islamitische maatschappij is een gemeenschap die door gelovigen wordt georganiseerd. Buiten die maatschappij is er geen enkele wetenschappelijke, revolutionaire of socialistische oplossing.

In de moslimwereld moet de situatie van de vrouw overal veranderen in overeenstemming met haar plicht als moeder en opvoedster van haar kroost.

Omdat het geloof het fundament is van de islamitische maatschappij, is het onderwijs niet zomaar een van haar functies, het is er een essentieel onderdeel van. De religieuze en morele opvoeding in het gezin komt op de eerste plaats, daarna die op school. (...) De opvoeding van het volk en vooral de media, kranten, radio, tv, film, moeten in handen zijn van mannen met een uitgesproken islamitische autoriteit. We kunnen niet toelaten dat de media - zoals doorgaans het geval is - in handen zijn van perverse en gedegenererde mannen.

Hoe zijn ideologen-vedetten en de belangrijkste media erin geslaagd om dit te bestemmen als het gedachtegoed van een antiracist, een democraat en een verdraagzaam man?

Op de vraag 'wat is de moslimmaatschappij?' antwoorden we: het is de gemeenschap van moslims en wij zijn van oordeel dat hiermee alles of bijna alles is gezegd.

De eerste en belangrijkste van deze conclusies is ongetwijfeld dat er geen band kan bestaan tussen de islam en andere niet-islamitische systemen. Er kan geen vrede noch coëxistentie bestaan tussen de islamitische godsdienst en de niet-islamitische sociale en politieke instellingen.

Dit is geen geïsoleerd citaat of een dat uit zijn context is gerukt. Alle uittreksels (en er zijn er andere) van deze tekst wijzen in dezelfde richting: vanuit de ideologie stevent men af op een godsdienstoorlog. In Bosnië heeft Izetbegovic dit programma heel listig toegepast.

Omdat de islam het recht heeft zijn eigen wereld te besturen, kan de islam noch het recht noch de mogelijkheid geven aan een vreemde ideologie om op zijn grondgebied voet aan wal te krijgen. Een lekenregering kan dus niet en de staat moet tegelijk uitdrukking van en steun zijn voor de morele begrippen van de godsdienst.'

Sarajevo, 1970

Dzumadel-ula, 1390

(Opnieuw gepubliceerd in 1990, onze vertaling)

Kortom, Izetbegovic heeft een lange carrière achter de rug waarin integristisch racisme de boventoon voert.

Om dit te weten volstond het om zich te informeren. Men kan bijvoorbeeld het werk lezen van Alexander Popovic, een Frans socioloog van Joegoslavische origine en researchdirecteur bij het CNRS (Centre National pour la Recherche Scientifique, te vergelijken met ons Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek, NFWO). In 1990 heeft Popovic het onder de welluidende titel 'De moslims van Bosnië-Herzegovina, kroniek van een aangekondigde burgeroorlog' over het toenemend succes in de jaren '80 'van een islamitisch radicalisme in religieuze milieus en in kringen van vooraanstaande intellectuelen. Dit radicalisme werd uitgedragen door twee duidelijk verschillende groepen: de leiders van de moslimgemeenschap in Bosnië-Herzegovina en een heel wat radicalere groep van echte "islamapostelen". Tot de harde kern van deze radicale groep behoren enkele overlevenden van de vroegere moslimjongeren zoals A. Izetbegovic. De "islamapostelen" trachten zeer expliciet "vanuit de basis" de hele moslimbevolking van Bosnië-Herzegovina opnieuw te islamiseren.⁴

Als men hierop wijst, beweren Bernard-Henry Lévy en andere Franse intellectuelen die Izetbegovic zo hebben opgehemeld, dat zijn 'Islamitische Verklaring' oude koek is. Volgens hen zou de auteur zich hebben bekeerd tot een antinationalistisch democraat. Dat is volslagen onjuist. Hij geeft zijn Verklaring immers opnieuw uit in 1990 en ze vormt de basis voor zijn verkiezingscampagne. Bovendien tonen alle latere gebeurtenissen aan dat hij zijn integristisch programma blijft toepassen. Als het hem uitkomt, verhuult hij zijn ware motieven. Het valt niet te ontkennen dat Izetbegovic het uiteenvallen van het multi-nationale Joegoslavië en het losbarsten van nationalistische haatgevoelens sterk in de hand heeft gewerkt.

Begin 1990 weigert Izetbegovic de organisatie van verkiezingen op federaal Joegoslavisch niveau met als argument dat 'de Serviërs als demografisch overheersende bevolkingsgroep te talrijk aanwezig zullen zijn in het parlement'. Nauwelijks enkele maanden later heeft hij echter geen bezwaar tegen verkiezingen volgens hetzelfde principe in Bosnië omdat dit keer de moslimnationalisten er van profiteren.⁵ Zij zijn ook de eersten om in Bosnië een partij te stichten die geschoeid is op een nationale leest (26 mei 1990).

Voor de verkiezingen van november 1990 stelt Izetbegovic zich kandidaat op een nationalistische moslimlijst. Hij voert campagne tegen de 'multinationale' partijen: de Titoïstische Liga en de liberale partij van de Joegoslavische premier Markovic. Dankzij hun propaganda die de wederzijdse haatgevoelens aanwakert, slepen de moslimpartij en de andere nationalistische partijen van Mate Boban (Kroatische) en Radovan Karadzic (Servische) de overwinning in de wacht. De drie sluiten een verbond tegen de niet-nationalistische partijen. Volgens twee Franse auteurs 'verdeelt Izetbegovic de macht op zijn Libanees: het presidentschap voor hem, het voorzitterschap van het parlement voor de Serviërs en de regering voor de Kroaten. Een nutteloze evenwichtsoefening, want 18 maanden later heeft het parlement nog geen enkele wet aangenomen.'⁶

Dit alles is verbijsterend... Izetbegovic heeft zijn verkiezingscampagne gevoerd met een volledig nationalistisch programma. Samen met de Servische en Kroatische nationalisten is hij dus verantwoordelijk voor het uitbreken van de burgeroorlog. Dat is voor de westerse grootmachten nochtans geen bezwaar om het regime van Izetbegovic onverstoortbaar te blijven voorstellen als de vertegenwoordiger van een 'multi-etnisch' en antinationalistisch Bosnië. Achter deze absurditeit gaat uiteraard een andere bedoeling schuil. Het Westen wil van Bosnië een protectoraat maken en het als vooruitgeschoven pion gebruiken om vaste voet te krijgen in de Balkan en de regio te controleren. Daarom moest de westerse publieke opinie de zogenaamde 'antinationalistische' Izetbegovic steunen.

Men heeft ons ook voorgeschoteld dat de Bosnische president een pacifist was die niets liever wilde dan vrede, en dat we hem daarom te hulp moesten snellen tegen de agressieve Serviërs. Maar is Izetbegovic wel zo'n 'vredestichter'?

De mening van een Amerikaans specialist

Tot aan zijn ontslag in augustus 1992 was George Kenney voor het vs-ministerie van Buitenlandse Zaken verantwoordelijk voor het dossier Bosnië... Twee jaar later geeft hij zijn oordeel over het regime van Izetbegovic...

'We moeten ons geen illusies maken over de ware aard van de Bosnische regering. De Bosnische regering houdt enkel voor de buitenwereld de fictie in stand dat ze "multi-etnisch" is, omdat een multi-etnische staat nu eenmaal makkelijker internationale hulp krijgt.¹

'In het begin was de wettig verkozen Bosnische regering multi-etnisch. Ze is echter tot een extremistische en antidemocratische moslimregering verworden. Op dit ogenblik zien we dat niet alleen de Serviërs, maar ook de moslims etnische zuiveringen uitvoeren. We zijn er ook getuige van hoe de dwaze en koppige president Alija Izetbegovic oorlog voert tegen zijn aartsrivaal Fikret Abdic, de dissidente moslimleider uit het noordwesten van Bosnië. Hierdoor zet hij de laatste regio van het land die nog gespaard bleef ook in vuur en vlam. (...) De klik van nationalistische politici rond Izetbegovic (...) kan niet verklaren wat zij met de voortzetting van de gevechten zou kunnen bereiken.²

1. *Los Angeles Times*, 6 februari 1994.

2. *International Herald Tribune*, 2 december 1994.

Vanaf 1991 saboteert Izetbegovic een akkoord dat Bosnië als een min of meer multinationale staat zou bewaren.

Adil Zulfikarpasc, een van de stichters van de moslimpartij SDA en een van Izetbegovic' raadgevers, zegt hierover: 'In november 1991 heb ik hem de raad gegeven openlijk met de Serviërs te gaan praten. We streefden naar een soeverein Bosnië, maar we konden een confederatie voorstellen met autonomie voor hen. De Servische raadgever en ikzelf hadden een historisch akkoord voorbereid, we zaten in het kantoor van Izetbegovic en legden hem het document ter ondertekening voor, maar ik zag hem steeds nerveuzer worden. (...) Uiteindelijk besloot Izetbegovic zonder de Servische Bosniërs een referendum te houden over de onafhankelijkheid. En de conflicten begonnen opnieuw.'⁷ Uit dit getuigenis van een van zijn naaste medewerkers blijkt de verantwoordelijkheid van Izetbegovic zonneklaar.

'Wij kozen voor de oorlog'

In feite weigeren de Servische Bosniërs te aanvaarden dat 'voor een belangrijke politieke beslissing vertegenwoordigers van de ene nationaliteit in een minderheidspositie terechtkomen door coalities van beide andere nationaliteiten.' Toch blijven de moslim en Kroatische partijen de weg effenen voor de onafhankelijkheid.⁸ In België zou dit betekenen dat de Vlamingen die in de meerderheid zijn, een wijziging van de instellingen zouden afdwingen zonder de grondwettelijke waarborgen voor de franstaligen te respecteren.

Later neemt Izetbegovic trouwens enigszins de verantwoordelijkheid voor dit alles op zich. In een interview uit 1993 zegt hij namelijk: 'Wij hebben gekozen, maar we hadden net zo goed het tegenovergestelde kunnen doen. De prijs voor onze keuze is hoog, maar moet worden betaald. Ofwel stelt men mij hiervoor verantwoordelijk ofwel Karadzic. *We hadden dit conflict kunnen vermijden*, als we niet uit het verenigd Joegoslavië waren gestapt, maar we streefden naar onafhankelijkheid. Eind 1991 hebben we de "Patriottische Liga" opgericht om de oorlog voor te bereiden.'⁹

In tegenstelling tot zijn imago stuurt Izetbegovic dus aan op een oorlog. Hij wist heel goed dat er na het uiteenvallen van Joegoslavië 'etnische zuiveringen' zouden volgen. Het getuigenis van de bekende regisseur Kusturica, zelf van Bosnische origine, maakt dit ook duidelijk: 'Na de verkiezingen maakte ik kennis met Izetbegovic. Hij heeft me toen verzocht een ontmoeting met Dobrica Cosic (de toenmalige president van Joegoslavië, nvda) te regelen. Dat heb ik ook gedaan. Beiden waren het erover eens dat, als Joegoslavië verdween er "etnische overplaatsingen" zouden volgen en dat elk volk op zijn eigen grondgebied zou gaan wonen.'¹⁰

Ondanks de drama's die hieruit voortvloeien, blijft de Bosnische president tijdens het hele conflict oorlogszuchtig. De Britse krant *The Independent* beschrijft zijn houding tijdens de Conferentie van Londen in augustus 1992 als volgt: 'Izetbegovic zei dat hij enkel geïnteresseerd was in een militaire interventie van om het even wie ten voordele van de wettige regering van Bosnië. Hij heeft geen enkele belangstelling getoond voor de beslissing van de Conferentie om de begeleiding van hulpkonvooien te versterken.'¹¹

In mei 1994 verklaart een lid van de Unprofor-staf in Bosnië: 'Vandaag willen enkel de moslims de oorlog voortzetten. Niemand durft dat openlijk zeggen. Militair gesproken is het nochtans volkomen logisch.'¹² Twee maanden later is een Brits parlementslid 'geschokt' na verklaringen van Izetbegovic en zijn eerste minister Silajdzic dat zij de oorlog wilden voortzetten.¹³

Die wil om te vechten zal de moslims tot op het laatste moment karakteriseren. In de herfst van 1995, zelfs na het sluiten van een vredesakkoord, verklaart premier Silajdzic dat het Bosnische leger zijn offensief zal verderzetten, hoe het vredesakkoord ook evolueert. Het heeft de plicht heel Bosnië te bevrijden. En generaal Dudakovic bevestigt dat zijn leger de aanval op Banja Luka voorbereidt.¹⁴

'Ik hoop dat u niet ontgoocheld zal zijn'

Eind augustus 1995 is Alija Izetbegovic in Parijs voor een officieel bezoek. In een artikel hierover onthult het dagblad Libération - wat zelden voorkomt - wie er bij dit schouwspel aan de touwtjes trekt...

'Op het bordes van het Elysée sprak president Izetbegovic verzoenende woorden. Zijn Franse gesprekspartners hadden hem diets gemaakt dat ze uit zijn mond niets anders wilden horen. Zo wilden ze een valse noot vermijden op een ogenblik dat NAVO-vliegtuigen Servische stellingen bombardeerden: "Bij mijn terugkeer in Sarajevo zal ik voluit ijveren voor een evenwichtige vrede. Ik ben ervan overtuigd dat we op weg zijn naar vrede." Commentaar van een Frans functionaris: "Hij heeft de boodschap begrepen. Het zou een ramp zijn geweest als hij zich bijvoorbeeld zou verheugd hebben over het feit dat het Westen nu aan de zijde van de moslims vecht. Wat hij er werkelijk over denkt, is een andere zaak." (...)

Ariane Mnouchkine begroette (Izetbegovic). De regisseuse beschreef het Bosnië waarvoor haar vrienden en zijzelf een hongerstaking hadden gehouden, als het Bosnië dat de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens - 'en van de vrouw' - heeft ondertekend, het Bosnië dat de religieuze, politieke en seksuele vrijheden van zijn minderheden erkent. "Met enorm veel respect verwelkomen we de president van dit multicultureel, multi-etnisch en politiek neutraal Bosnië." "Ik hoop dat u niet ontgoocheld zal zijn", antwoordde Izetbegovic.¹

Zijn antwoord is nogal cynisch! Net zoals het commentaar van de Franse functionaris trouwens. Op hun manier bevestigen beiden dat de belangrijkste media de opdracht hebben alles te ensceneren en zorgvuldig een positief imago te fabriceren. Om te weten wat de werkelijke inzet is en wat de echte standpunten van de protagonisten zijn moet men elders terecht.

1. *Libération*, 31 augustus 1995.

Een façade voor de islamisering van Bosnië

Men vertelt ons dat Izetbegovic een 'multi-etnisch' Bosnië verdedigt. Maar eenmaal onafhankelijk sluit Bosnië zich onmiddellijk aan bij de Organisatie van de Islamitische Conferentie. Zo wordt dit 'overwegend christelijk land (37% orthodoxe Serviërs en 19% katholieke Kroaten) lid van een organisatie die onmiskenbaar gedomineerd wordt door Iran en Saoedi-Arabië, twee landen die bijzonder actief zijn in de voorbereiding van het islamitisch fundamentalisme.'¹⁵

In 1992 vertelt men ons dat in het Bosnische leger alle nationaliteiten vertegenwoordigd zijn en dat Servische officieren er hoge posten bekleden. Later komt door getuigenissen van diezelfde Servische officieren aan het licht dat ze slechts als façade dienden. Zij werden niet betrokken bij het uitwerken van de strategie en zijn sindsdien volledig op een zijspoor gezet. In december 1992 wordt de Servische generaal Divjak, de zogenaamde 'nummer 2' van het Bosnische leger zelfs aangehouden door... moslimmilities! Later verklaart hij: 'Ik ben de tweede in rang in het leger, maar heb geen enkele macht. De leidinggevende echelons behandelden soldaten van Servische en Kroatische nationaliteit anders. In feite gaat het om etnische zuivering. Vandaag zijn er niet meer dan 1% Serviërs en 1% Kroaten in het leger.'¹⁶

Niet zo verwonderlijk allemaal... Het regime doopt immers een van zijn legerbrigades 'Handchar', naar de beruchte SS-moslimdivisie die vijftig jaar eerder uitblonk door haar gruweldaden tegen Serviërs!¹⁷

Begin 1993 verblijft de journalist David Marton drie maanden in Sarajevo: 'Vóór de verkiezingen was het discours van Izetbegovic dat van een goed moslim. Vandaag wijkt zijn discours over een "Bosnische gemeenschap" daar sterk van af. Voor de internationale gemeenschap is hij voorstander van een niet-confessioneel en multi-etnisch Bosnië-Herzegovina. Maar hij staat nog altijd aan het hoofd van de SDA, een openlijk moslimnationalistische partij. Sommige leden (van de regering) zijn zeker leken die aanhangers zijn van het modernisme en voorstander zijn van een multi-etnische maatschappij. Maar de meesten van hen zijn partijbonzen van de SDA. Zij bevoordelen bijvoorbeeld de hulporganisatie Merhamet, die uit Moslims bestaat en enkel hulp aan Moslims verleent.'¹⁸ Het antinationalistische discours is uitsluitend voor de westerse publieke opinie bestemd.

Izetbegovic' ware overtuigingen zijn islamitisch-fundamentalistisch en racistisch. In juni 1994 verklaart hij dat 'het gaat om een oorlog tegen het *moslimvolk*' en dreigt hij met een boycot van de islamitische landen 'tegen westerse landen die de moslims onrechtvaardig bejegenen'.¹⁹

'Uit gemengde huwelijken komen gefrustreerde mensen'

Gaandeweg wordt de greep van het Izetbegovic-regime op de media steeds wurgender. Enes Karic die vanaf juni 1994 minister van Onderwijs en Cultuur is, kant zich tegen het uitzenden van Servische muziek op de radio. Hij verbiedt ook muziek te draaien van alle 'verraders' die de stad hebben verlaten. Als reactie programmeert *Radio 99* Servische muziek.

Het dagblad *Ljiljan*, dat de standpunten van de radicale vleugel van de SDA vertolkt, verzet zich openlijk tegen 'etnisch gemengde' huwelijken: 'Kinderen uit zulke huwelijken zijn gefrustreerde mensen.' De kritiek op zijn extreem-rechtse stellingname slaat hoofdredacteur Dzemailudin Latic niet uit zijn lood: 'Rassenvermenging is geen verrijking van het volk.'

Tuzla is de enige grote stad in Bosnië waar de chauvinistische nationalistische partijen de verkiezingen van 1990 niet hebben gewonnen. Fatmir Alispahic, een journalist van moslimorigine, vertelt ons dat 'de SDA van Izetbegovic miljoenen dollars aan propaganda uitgeeft.

De islamisering

'Vanaf nu beschikt het Bosnische leger over een islamitisch legioen, dat honderden autochtonen rekruteert. Buiten de grote steden ziet men steeds minder alcoholische dranken en ham. Gesluisde vrouwen komen steeds meer in het straatbeeld voor en de scheiding tussen de seksen is veel opvallender dan vóór de oorlog.

Koranscholen, Arabische lessen, bijscholingscursussen voor imams kennen een geweldig succes. Korans worden uitgedeeld als nooit tevoren. Al in november 1992 waren zowat achthonderd Arabische geloofspredikers aan de slag. Sheik Khalil Mehdić, de moefti van Zenica, jubelt: "Dankzij de schok van de oorlog en de solidariteit van onze broeders gaat het Bosnische volk op zoek naar zijn wortels en vindt het zijn ware identiteit terug."...'¹

1. *Jeune Afrique*, 3 maart 1994.

De partij voert een agressieve campagne tegen een multi-etnisch Bosnië, net zoals de andere nationalist²⁰. Het blad van de Tuzla-afdeling van de SDA, *Zmaj od Bosne* (De Bosnische draak) voert bijvoorbeeld een fascistische campagne tegen een samenleving van mensen met verschillende nationaliteiten. In februari 1993 roept het 'elke moslim op om een Serviër te doden'.²¹

Een reportage van het notoire Nederlandse dagblad *NRC* toont in 1995 aan dat de regering van Izetbegovic systematisch de maatschappij islamiseert: De regering moedigt het spreken van een Bosnische taal met een kunstmatig Arabisch accent aan. In het secundair onderwijs verdringt Arabisch het Engels als tweede taal; men oefent druk uit op ouders van kinderen uit de lagere school om ze korancursussen te laten volgen. Heel wat gemengde gezinnen kunnen in Sarajevo niet meer blijven wonen. Veel niet-nationalistische intellectuelen de stad hebben verlaten.²² Er wordt trouwens een woordenboek met twintigduizend 'Turkse' uitdrukkingen gepubliceerd.²³ Net zoals in Zagreb zuivert men de taal.

Begin 1996 wordt de belangrijkste straat van Sarajevo, de Maarschalk Titostraat, herdoopt in de Mula Mustafa Baseskijastraat. Baseskija was een 18de-eeuwse moslimtheoloog van wie niemand vóór de oorlog ooit had gehoord, maar wiens teksten de scholieren nu wel moeten lezen. Opnieuw een teken aan de wand. Hetzelfde Nederlandse dagblad schrijft dat duizenden niet-moslims gedwongen worden om Bosnië te verlaten. Daarvan getuigen alle opgeblazen katholieke en orthodoxe kerken en alle in brand gestoken huizen in steden en dorpen waar de oorlog niet eens heeft gewoed.²⁴

Het excuus van Izetbegovic' fervente verdedigers is dat de fanatieke islamisering in zekere zin een reactie was op de agressie van de Servische nationalist²⁵. Deze laatste zouden het regime van Sarajevo hebben 'besmet'. Een journalist van *Oslobodenje*, het dagblad dat westerse media zo hemelhoog prezen, spreekt hun verklaring tegen: 'Vandaag ben ik ervan overtuigd dat onze leiders Karadzic niet nodig hadden, ze waren al zo vóór de oorlog. Wij, Bosniërs, werden gewoon verblind.'²⁵

We willen hier duidelijk stellen dat onze aanklachten tegen het fanatiek islamitisch racisme niets te maken hebben met de aanvallen van anti-Arabische racisten. In Frankrijk, in België - en ook in Servië en Kroatië - verspreiden racisten allerlei stereotypes over Arabische en/of moslimvolkeren. Zij zouden van nature fanatiek en gewelddadig zijn en vooral uit op expansie. Wij verwerpen dit in heel Europa wijdverbreid racisme. Wij maken een zeer duidelijk onderscheid tussen enerzijds de moslimnationalisten en anderzijds de Arabische volkeren, die het slachtoffer zijn van de grootmachten, en de Arabische gastarbeiders in Europa die het slachtoffer zijn van onaanvaardbare discriminaties.

Welke boodschap sturen de Servische racisten naar het Westen? Volgens hen moet het Westen een bondgenootschap met goede christenen zoals zij sluiten en niet met de moslims in Sarajevo. Ze gaan dus niet in tegen het westers imperialisme, maar willen het enkel voor zich winnen. Men verzwijgt bovendien dat de nationalistische leidende moslimklassen, zoals die van Izetbegovic, fortuin hebben gemaakt op de kap van hun eigen volk en dat zij de belangen van het volk niet hebben behartigd. Ze zijn er trouwens niet voor teruggedeinsd om op de moslimbevolking van Sarajevo te laten schieten, in de hoop hun eigen smerige belangen te dienen (zie hoofdstuk 1). Nationalistische racisten zijn per slot van rekening ook de vijanden van hun eigen volk. Een progressieve volksstrijd moet alle nationalistische leidende klasse aanpakken te beginnen met de hare.

Izetbegovic 'zuivert' buiten beeld

We mogen niet vergeten dat de *Islamitische Verklaring* van Alija Izetbegovic eist dat de maatschappij exclusief islamitisch wordt. 'Er kan geen vrede noch

'De tv is steeds meer pro-moslim'

Adil Kulenovic, directeur van Radio 99, een van de radiostations in Sarajevo, legt uit:

'Een nieuwe directeur bij de staatstelevisie heeft er etnische barrières gecreëerd en daarmee het begrip "Bosnisch" afgeschaft. De tv is steeds meer pro-moslim. Een tijd geleden interviewde ik Fikret Abdic, een lid van het Bosnische presidentschap, die sindsdien is vervangen. Hij vertelde dingen die de machtspartij niet zinden.

Op de dag van de uitzending zijn ingenieurs van de openbare radio en tv de antenne komen terughalen die we van hen huurden. We hadden onze facturen nochtans altijd op tijd betaald. Het ging dus om een heimelijke zet van de regering. **De meeste burgers geloven dat de officiële autoriteiten in dit land ijveren voor een multiculturele en multireligieuze staat binnen zijn historische grenzen.** Maar wie die de zaken kritisch bekijkt, merkt het verschil tussen de toespraken en de daden van de autoriteiten. Zij waren het er snel over eens om een moslimstaat te stichten op etnische basis. De regering steunt de Bosnische tv en het dagblad *Oslobodenje*, die geen van beide kritiek durven uiten op de regering.'

1. Citaat uit 'De mythe van Oslobodenje', *Solidair*, 9 augustus 1995.

coëxistentie bestaan tussen de islamitische godsdienst en de niet-islamitische sociale en politieke instellingen.' Na kritiek op zijn verklaring argumenteert Izetbegovic dat zijn oproep een universele oproep is aan alle moslims ter wereld en dat er van Bosnië nergens sprake is. 'Het stichten van een islamitische orde kan enkel overwogen worden in landen waar moslims een absolute meerderheid hebben.'²⁶

Zijn verduidelijking stelt ons niet gerust. Integendeel. Bij de volkstelling van 1991 bleek 43% van de Bosnische bevolking moslim. Het zou dus volstaan dat het regime in Sarajevo voldoende Serviërs 'uitdrijft' om die absolute meerderheid te hebben. Izetbegovic past dan ook zuiveringen toe, net als zijn tegenstanders. Terwijl de troepen van Karadzic een deel van Sarajevo bombarderen, bestoken de troepen van Izetbegovic de Servische delen van de stad. Over dit laatste echter geen woord in de westerse media. Elke dag komen Servische burgers om door mortievuur of sluipschutters uit het kamp van Izetbegovic. Zeljko Vukovic schrijft hierover: 'Het publiek in Europa en in de rest van de wereld kwam neit te weten dat er twee gescheiden stadsdelen bestonden en dat beide tegelijkertijd werden belegerd. Het is duidelijk waarom men het lijden van Serviërs en Kroaten in de stadsdelen onder moslimtoezicht verzwijgt. En waarom men met geen woord rept over de profiteurs die tijdens de oorlog een fortuin hebben vergaard waarvan ze in vreedstijd enkel konden dromen.'²⁷

De zuiveringen van onze 'vrienden' spelen zich bij voorkeur buiten beeld af. En dat men vooral niet beweert dat het hier gaat om schoonheidsfoutjes 'die men niet in de hand heeft'! De hoogste echelons geven immers het voorbeeld. Een voormalig moslimdiplomaat stelt trouwens aan de kaak dat 'de Bosnische autoriteiten weigeren de Servische gemeenschap te erkennen. Vóór de oorlog was een vierde van de bevolking van Sarajevo Servisch. Vandaag blijven er viermaal minder Serviërs over, maar dat zijn er toch nog 40.000. De Grondwet spreekt enkel over Bosniërs (moslims), Kroaten en "andere nationaliteiten". Een echte schande.'²⁸

De media moffelen vervelende feiten weg...

Dankzij de goodwill van de belangrijkste media is de mythe van een 'pacifistische en antinationalistische' Izetbegovic overeind gebleven. Bijna alle media hebben systematisch de feiten die de officiële versie weerleggen, verborgen of gebagatelliseerd...

Een voorbeeld. Op 17 september 1995 om 4 uur 's morgens blazen leden van Izetbegovic' partij de installaties op van het onafhankelijke radio- en tv-station *Studio 99*. De volgende dag wordt een volledig verslag van lokale journalisten naar de Europese Commissie verstuurd.²⁹ Het wordt nergens gepubliceerd. Het regime terroriseert nochtans systematisch de Bosnische media die zich niet volgzzaam genoeg tonen. In Zavidovici wordt de hoofdredacteur van een lokale radio vermoord. Nadat een journalist uit Tuzla op miraculeuze wijze een aanslag overleeft, eisen de onafhankelijke journalisten dat ze een wapen mogen dragen om zich tegen de doodseskaders van de islamitische partij te kunnen weren.³⁰ In onze media verschijnt geen letter over deze gebeurtenissen. De Izetbegovic-mythe moet worden beschermd!

Vanaf september 1994 nemen sommige Franse media nochtans enigszins afstand van Izetbegovic. *Le Monde* brengt bijvoorbeeld als kop: 'Moslimleiders geven multi-etnische staat de genadestoot.'

Dat klopt, maar hun kritiek blijft zeer beperkt. Het publiek mag in geen geval de berg van medialeugens uit deze oorlog ter discussie stellen. Volgens *Le Monde* en andere media is het regime in Sarajevo gewoon 'de verkeerde richting ingeslagen'.

Waarom neemt de Franse pers nu afstand? Omdat in die periode de Algerijnse fundamentalisten van het FIS, die Washington vanuit de coulissen steunt, met gewelddadige acties de Franse belangen schade berokkenen. Als bij toeval

Getuigenissen van Nederlandse blauwhelmen

Robert Dole, de voorzitter van de Amerikaanse Republikeinse Partij, verklaarde: 'De Serviërs moorden, verkrachten, snijden kinderen de keel over. Bosnië is een klein land dat helemaal wordt verwoest.' Net in die periode keerden Nederlandse blauwhelmen terug uit Srebrenica. Ze waren naar ex-Joegoslavië vertrokken zonder al te veel vooroordelen. Ze vertellen over hun belevenissen...

- Commandant Karremans: 'In deze oorlog kan je onmogelijk spreken over goeden en slechten. De moslims hadden eerder al 192 dorpen in brand gestoken. Voor mij zijn ze één pot nat.'
- Soldaat Arnold Blom: 'In Nederland wijst iedereen de Serviërs met de vinger. Maar wanneer we op patrouille waren in de beschermde zone, probeerden de moslims de Serviërs te provoceren. Ze vuurden boven onze hoofden in de hoop dat de Serviërs bij het terugschieten een van ons zouden raken. Zo zouden voor de buitenwereld de Serviërs de zwarte schapen blijven.'
- Kolonel De Jonge, de hoogste Nederlandse officier in het VN-hoofdkwartier in Zagreb: 'In tegenstelling tot de Serviërs, kunnen de moslims zich veel permitteren vóór ze zich de woede van de wereld op de hals halen. De wereld is immers altijd al een beetje anti-Servisch geweest.'

Kolonel De Jonge mocht hierna een tijdlang geen publieke verklaringen meer afleggen.¹

1. *Solidair*, 2 augustus 1995.

lichten de Franse media daarom een tip van de sluier op over vs-pion Izetbegovic. Plots blijkt hij niet meer zo zuiver op de graat. Zo waarschuwen ze de vs om in Algerije niet te ver te gaan. Anders steunen we jullie (vs) niet aangaande Bosnië. Eens te meer bepalen verborgen geostrategieën hoe en wanneer het publiek wordt geïnformeerd. Regeringen leggen nog maar eens de media-onderwerpen vast.

Maar *Le Monde* en soortgenoten corrigeren nooit het valse imago van publiekslieveling Izetbegovic. Zoals we in ons boek 'Attention, médias!' uiteengezet hebben, weigerde *Le Monde* zijn lezers op de hoogte te brengen van de medialeugens tijdens de Golfoorlog. Het publiek mag niet te weten komen hoe het wordt gemanipuleerd.

Vanaf het begin van het regime in Sarajevo gaan Izetbegovic en zijn eerste minister Silajdzic steeds vaker op bezoek in fanatieke islamitische landen: in mei 1991 naar Teheran, in juli 1991 naar Ankara, in maart 1992 naar Saoedi Arabië, in oktober 1992 naar Teheran en Karachi, in oktober 1992 opnieuw naar Teheran...

De officiële communiqués spreken boekdelen: 'Tijdens zijn officieel bezoek aan Pakistan verklaarde Izetbegovic dat de islamitische landen het recht en de plicht hebben de Bosnische moslims te helpen in hun strijd voor vrijheid en recht. Hij voegde eraan toe dat alle islamitische landen goede vrienden zijn van de Bosnische moslims en dat zij in moeilijke periodes hun Bosnische broeders moeten helpen.'³¹ Of nog: 'Izetbegovic bevestigde dat hij naar de Islamitische Conferentie van Dakar zal gaan waar hij van plan is de islamitische landen dringend te verzoeken belangrijke politieke, maar ook materiële steun te verlenen en tevens hun financiële hulp in te roepen voor een militaire interventie en een opheffing van het wapenembargo.'³²

Islamic connection

De respons van de islamitische grootmachten is positief. Volgens de Britse journalist Robert Fisk (*The Independent*) 'hebben de Arabieren in de Balkan een zaak gevonden die de moeite waard is om voor te vechten. Hun financiële hulp voor de slachtoffers is aanzienlijk'. De Saoedische leiders zijn bereid hun portemonnee boven te halen op voorwaarde dat Bosnië een islamitische staat wordt. Hun bede wordt verhoord. In april 1993 ontvangt Izetbegovic in Rijad plechtig de Islamitische Prijs (waarde: 93.333 dollars) 'als beloning voor zijn engagement in de Jihad, de heilige oorlog van de moslims tegen de ongelovigen. Naast het geld van zijn prijs, die onder bescherming van koning Faisal werd uitgereikt, krijgt president Izetbegovic ook een gouden medaille van 22 karaat.'³³ 'In Jordanië (7 miljoen dollar opbrengst), de Arabische Emiraten (45 miljoen dollar opbrengst) en Saoedi-Arabië worden via de media inzamelacties georganiseerd...'³⁴

Eigenlijk wordt hier met de officieuze zegen van de vs, een parallelle militaire strategie gevolgd. We hebben er al op gewezen dat Bonn, en daarna Washington hun Kroatische- en moslimbeschermelingen hebben bewapend. Officieel beweren de grootmachten dat ze het wapenembargo respecteren. De onthullingen in de pers verschijnen slechts druppelsgewijs. Pas in september 1995 schrijft de *International Herald Tribune*: 'Men vermoedt dat in Bosnië honderden Arabische islamitische militanten opleidingskampen organiseren.' Een hoge Egyptische ambtenaar bevestigt dit: 'De terroristische groepen organiseren zich over heel de wereld. Ze gebruiken Afghanistan en Bosnië om strijders op te leiden die later naar het Midden-Oosten terugkeren.'³⁵

Volgens *Le Soir* 'hebben integristen die nauw aanleunen bij sheik Anoeur Chaabane, in Bosnië' het terreurcommando 'onder hun vleugels genomen' dat in de zomer van 1995 de aanslag pleegde op het Parijse voorstadsnet van de metro (Réseau Express Régional of RER).³⁶

In de herfst van 1995 'ontdekt' de vs-pers plotseling wat de hele wereld al weet: bij de strijdkrachten van Izetbegovic bevinden zich ook een groot aantal

De zakenkoffertjes van de Saoedische imams

In juni 1992 beschrijft het Franse weekblad Le nouvel Observateur een tournee van Saoedische imams in Bosnië:

'Een vluchtelingenkamp nabij Split. De vijf vreemdelingen praten Arabisch. Het zijn Saoedische imams. Ze doen de ronde van de oranje tenten. Uit hun tassen halen ze pakjes bankbiljetten. De uitdeling kan beginnen. (...)

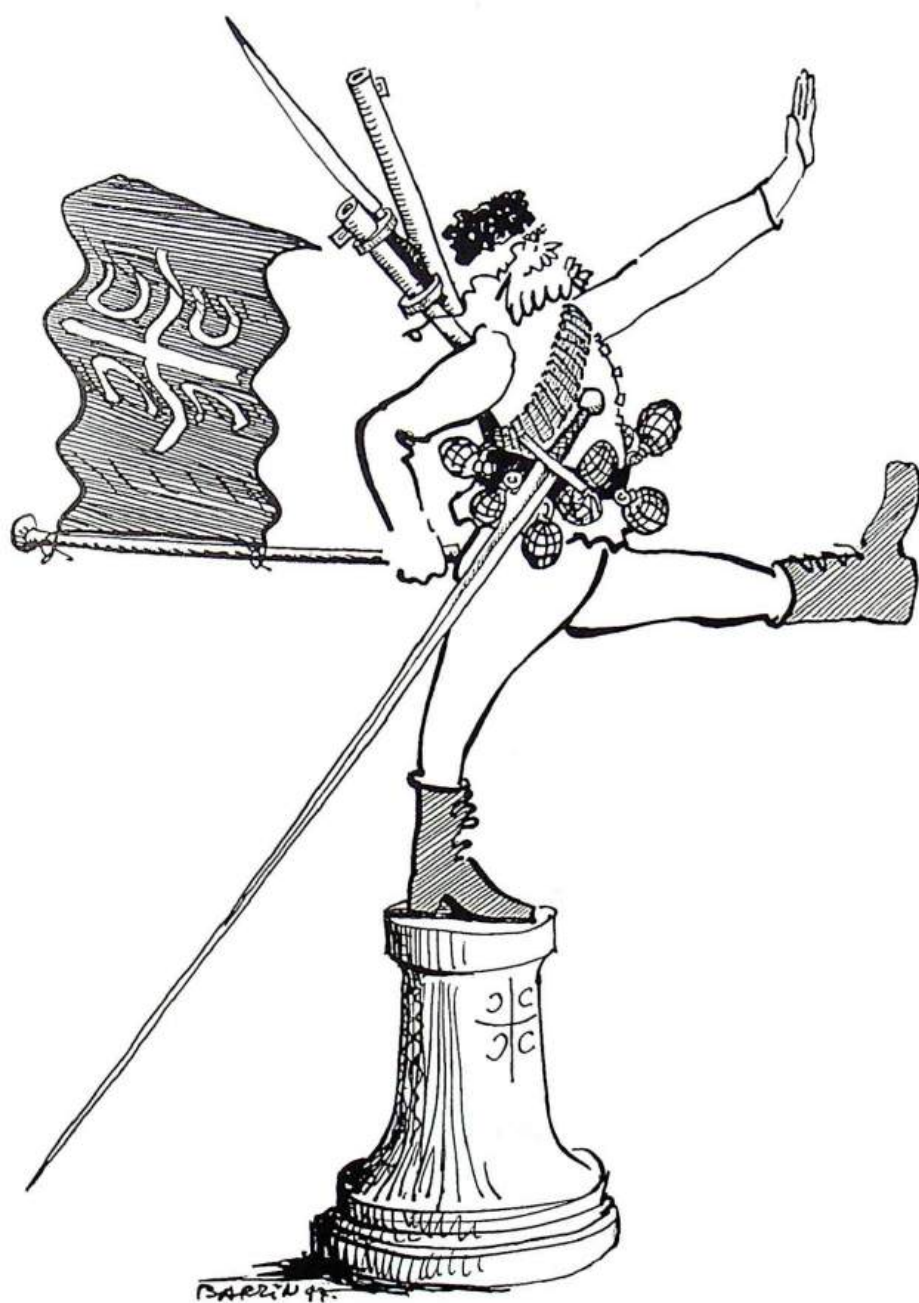
De mannen van Rijad willen alles weten over de levensomstandigheden en behoeften van hun Bosnische "broeders". Maar al snel praten de Saoedische afgezanten over wat hen nauw aan het hart ligt: de islam. Met verwijtende stem zeggen ze verrast te zijn er schaars geklede moslims te zien rondlopen en hele gezinnen op de dag van Beiram varkensvlees te zien eten. (...) De hele dag, vanaf 7u 's morgens, doen de imams de ronde bij de Bosnische vluchtelingen. Meer dan anderhalf miljoen dinars worden uitgedeeld. Samen met de barmhartige boodschap van Allah. En de "Saoediërs", zoals de mensen van Stobrec ze noemen, laten het daar niet bij. Ze beloven spoedig terug te komen. Met heel veel geld. (...) De vertegenwoordigers van de Golfstaten stromen steeds talrijker toe, met hun aktetassen vol geld om de Bosniërs te redden.'¹

1. *Le nouvel Observateur* (Frankrijk), 18 juni 1992.

islamitische milities en instructeurs. De vs verheffen hun stem en eisen dat ze het land verlaten. De vs willen Servië immers integreren in de Pax Americana. En Iran staat niet meer zo hoog aangeschreven bij Washington.

We ronden af. Izetbegovic is een man met drie gezichten. Aan de westerse democraten toont hij een gezicht van antiracist, aanhanger van een 'multi-etnische maatschappij' en van alles wat je maar wil. Voor de Arabische volkeren is hij een strijder tegen het imperialisme van de westerse grootmachten. Maar in werkelijkheid is alles een tactiek van de vs die de touwtjes echt in handen hebben. Het Amerikaans public-relationsbureau Ruder Finn, een specialist in het fabriceren van een gunstig imago dat niet strookt met de realiteit, heeft die tactiek uitgestippeld. Izetbegovic' derde gezicht is het ware: hij is een pion van de vs in hun streven naar controle over de Balkan.

1. Michel Collon, 'Attention, médias!', tpo, Brussel, 1992, p.174; en de derde uitgave, 1994, p.288-289.
2. Jacques Merlino, 'Toutes les vérités yougoslaves ne sont pas bonnes à dire', Albin Michel, Parijs, 1993.
3. *Événement du jeudi*, 14 januari 1993.
4. *Le Monde*, Alexander Popovic, 'Les musulmans yougoslaves', L'Age d'Homme, Parijs, 1990, p.102-104.
5. Rapport van het Balkan Research Center aan Britse parlementsleden, in het tijdschrift *Hérodote* (Frankrijk), 4e trimester 1992.
6. Vernet en Gonin, 'Le rêve sacrifié', Albin Michel, Parijs, 1994, p.99.
7. *Die Junge Welt* (Duitsland), 8 augustus 1995.
8. 'Une nouvelle barbarie', Amnesty International-rapport uit 1991.
9. *TV Sarajevo*, 15 februari 1993.
10. Interview met *Globus* (Kroatië), 12 maart 1993.
11. *The Independent*, 29 augustus 1992.
12. *Le Soir*, 14 mei 1994.
13. *Radio Joegoslavië*, 29 juli 1994.
14. *NRC Handelsblad*, 25 september 1995.
15. 'De Islam in Bosnie', onuitgegeven tekst van Nikola Vukasinovic, juli 1995.
16. *Courrier International*, 15 februari 1996.
17. *Géopolis* (France 2), september 1995.
18. *La Nouvelle Alternative*, nr. 30/1993.
19. *Le Soir*, 13 juni 1994.
20. Vorige citaten: *Solidair*, 9 augustus 1995.
21. *Le Monde Diplomatique*, december 1994.
22. *NRC Handelsblad*, 3 oktober 1995.
23. *Balkanica* (Italië), nr. 1-2/1996, p.7.
24. *NRC Handelsblad*, 30 maart 1996.
25. Geciteerd door Louis Dalmas, 'Bosnie, ce qu'on ne dit pas', L'Age d'Homme, Lausanne, 1994, p.21.
26. Citaat uit het tijdschrift *Dialogue*.
27. Vukovic, Zeljko, Potemkin's Sarajevo in 'Serbien muss sterben', Tiamat, Berlijn, 1994.
28. *Le Soir*, 12 december 1995.
29. AIM-communiqué, 18 augustus 1995. Brief van het Verona-forum bestemd voor de heer Kretschmer van de Europese Commissie.
30. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 19 oktober 1995.
31. Pakistaans persbureau *PTI*, 28 september 1992.
32. *Die Tageszeitung*, 8 januari 1993.
33. *Reuters* in Dubai, 11 april 1993.
34. *Courrier International*, 17 augustus 1995.
35. *International Herald Tribune*, 25 september 1995.
36. *Le Soir*, 4 augustus 1995.

16. Het Servisch nationalisme
